

Lemir 17 (2013) - Textos: 1023-1094

ISSN: 1579-735X

***Reals Crides i Edictes* relativos a
la Ciudad y Reino de Valencia**

por
Vespasiano Gonzaga Colonna
(1575-1578)

Edición de María Bosch

Índice

Prólogo.....	1026
Aproximaciones gráficas.....	1037
— Los portales	
— Las iglesias	
— Los conventos	
— Los hospitales	
— Edificios gubernamentales	
— Edificios comerciales	
Edictos.....	1039
1. Real crida i edicte sobre les coses concernents al bé comú de la present ciutat i Regne de València i bona administració de justícia, fet i provehít per lo Excellentíssim Senyor Vespasiano de Gonzaga Colona, príncep de Sabioneta, duch de Trayeto, marquès d’Hostiano, compte de Fundi i de Rodigo, capità general de la infanteria italiana de Sa Magestat en lo Piemont i Lombardia, lochtinent i capità general en la present ciutat i Regne de València.....	1039
2. Real crida i edicte sobre la delació de les armes e altres coses, fet per lo Excellentíssim Senyor Vespasiano Gonzaga Colona, príncep de Sabioneta, duch de Trayeto, marquès d’Hostiano, compte de Fundi i de Rodigo, capità general de la infanteria italiana de Sa Magestat en lo Piemont i Lombardia, lochtinent i capità general en la present ciutat i Regne de València <i>et caetera</i>	1058
3. Ordenanças de Su Excellencia para la gente de a cavallo <i>que</i> de nuevo se ha instituido en esta ciudad y en los quatro quarteles de la contribución della.....	1064
4. Orden de Su Excellencia de lo que en esta ciudad de Valencia se ha de hazer, y a las partes a donde ha de acudir la gente della quando succedere rebato de día, y de noche.....	1068
5. Real crida i edicte sobre la delació de les llums après de tocada la campana de la queda, i sobre los vagabundos i altres coses concernents [a] lo pacífich estament de la present ciutat i dels poblats en aquella, feta per lo	

Excellentissimo Senyor Vespasiano Gonzaga Colona, príncep de Sabioneta, duch de Trayeto, marquès d'Hostiano, compte de Fundi i de Rodigo, capità general de la infanteria italiana de Sa Magestat en lo Piemont i Lombardia, llochtinent i capità general en lo present Regne de València.....	1076
6. Real crida i edicte sobre coses concernents [a] la pacificació de la present ciutat e quietut dels poblats en aquella, persecució dels delinqüents i prohibició de cert género d'armes, feta per lo Excellentissimo Senyor Vespasiano Gonzaga Colona, príncep de Sabioneda, duch de Trayeto, marquès d'Hostiano, compte de Fundi i de Rodigo, capità general de la infanteria italiana de Sa Magestat en lo Piemont i Lombardia, llochtinent i capità general en lo present Regne de València.....	1079
7. Real crida i edicte sobre la bona guarda i custodia de la present ciutat i Regne de València, sobre lo mal contagiós de peste que hi à en los regnes de Francia, Venecia, Lombardia i Sicilia, feta i provehida per lo Excellentissimo Senyor Vespasiano Gonzaga Colona, príncep de Sabioneda, duch de Trayeto, marquès d'Hostiano, compte de Fundi i de Rodigo, capità general de la infanteria italiana de Sa Magestat en lo Piemont i Lombardia, llochtinent i capità general en lo present Regne de València.	1084
8. Ordinacions fetes per lo Excellentissim Senyor Vespasiano Gonzaga Colona, príncep de Sabioneda, duch de Trayeto, marquès d'Hostiano, compte de Fundi y de Rodigo, capità general de la infanteria italiana de Sa Magestat en lo Piemont i Lombardia, Loctinent i capità general en lo present Regne de València ab delliberació dels magnífichs regent [de] la Cancelleria i doctors del Real Consell, per la bona administració de la justícia i breu expedició de les causes i negocis que's tracten en dit Real Consell.	1087
Bibliografia	1093

Prólogo

Las personas hazen los cargos y no los cargos a las personas

Vespasiano Gonzaga
Virrey del Reino de Valencia, 1575-78.

La familia italiana de los Gonzaga formaba parte de la selecta minoría aristócrata y europea del siglo XVI, su posición política los situaba como súbditos del imperio español en una época donde la mayoría de los estados italianos se hallaba en manos extranjeras; de modo que, como vasallos del imperio, respondían directamente ante la voluntad del soberano que muchas veces influía en el ámbito personal para alcanzar fines políticos. No es de extrañar pues, que Carlos V emparentara a los Gonzaga con los Colonna y Doria mediante el sacramento del matrimonio. Fruto de uno de estos enlaces nacería, el 6 de diciembre de 1531, Vespasiano Gonzaga Colonna, hijo de Isabella Colonna y Luigi Gonzaga.

Los primeros años de la vida del futuro conde de Sabbioneta transcurrieron en medio de un agitado clima familiar. Tras el fallecimiento de su padre y las nuevas nupcias de su madre (que poco gustaron a los Gonzaga) pasaría el resto de su infancia bajo la tutela de su tía Giulia¹. Madre y tía, como representantes de ambas familias, se sumieron en una batalla por la custodia y el bienestar del joven huérfano que no vería fin hasta la adjudicación de la tutoría al abuelo paterno, Lodovico di Gazzuolo, y a su fallecimiento (que no se hizo esperar) a la tía. A la edad de nueve años la muerte de su tío Ludovico lo convierte en señor de Sabbioneta, no obstante su lugar de residencia se sitúa junto a la tía entre Fondi y Nápoles lejos de sus territorios, de modo que Giulia Gonzaga decide hacerse cargo de la administración de sus posesiones salvaguardándolas de manos ajenas. Cuatro años más tarde, en 1545, tiene lugar el hecho que se tornaría decisivo en la vida de Vespasiano: Giulia, procuradora hasta entonces de que su sobrino recibiera una formación cortesana y el favor de la nobleza de su tiempo, decide mandarlo a la corte española con el fin de convertirlo en paje de honor del futuro rey Felipe II, lo que sucedería en 1548. Acabada esa primera etapa española, un joven Vespasiano vuelve a Sabbioneta para ocuparse de sus posesiones y contraer matrimonio con Diana di Cardona con la intención de prosperar socialmente. Pero la lejanía del hogar, que acabaría por ser una constante en la vida de Vespasiano, además de algunas cuestiones políticas repercutirían negativamente en sus aspiraciones.

La transmisión del poder dentro de la familia Gonzaga no recaía necesariamente en una sucesión vertical de primogénitos, lo que por un lado alentó siempre de un modo activo las aspiraciones señoriales de Vespasiano y por otro favorecía que las luchas internas

1.—Giulia Gonzaga fue determinante en la vida de Vespasiano, no solo en lo que consiguió para su sobrino, al que muchas veces se dirigía como hijo, sino también en lo que alejó de él. De esta mujer culta, fuertemente católica, de una belleza siempre exaltada y sabedora de la política de su tiempo escribe Susanna Peyronel un estudio titulado *Una gentildonna irrequieta: Giulia Gonzaga fra reti familiari e relazione eterodosse*, profundizando sobre estos aspectos y aún otros de mayor interés.

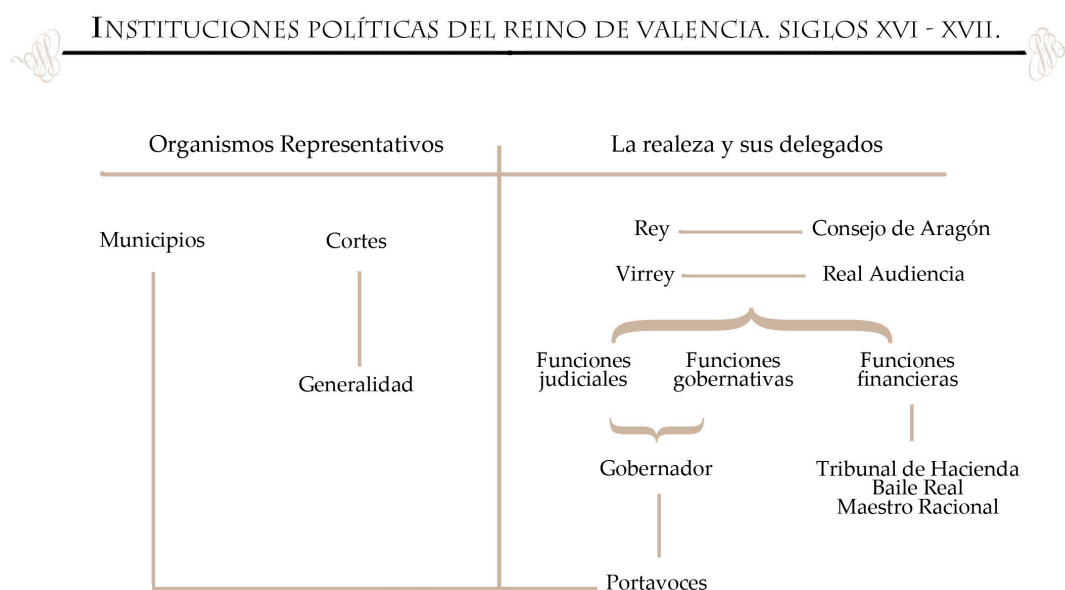
fueran algo cotidiano (más aún cuando la mitad de la familia estaba al servicio de Francia y la otra mitad al de España). En un principio todo parecía conducir hacia el éxito deseado, Felipe II le otorgó a Vespasiano la protección de Lombardía a cambio de su ayuda en el control de los reinos hispánicos en Italia. El rey cubría así la alianza que sostenía desde Sabbioneta, pieza clave para la posición estratégica del imperio en tierras italianas, y Vespasiano veía crecer su nombre a ojos del soberano. Unido a este deseo de medrar socialmente y del mismo modo que otros nobles renacentistas, el señor de Sabbioneta quiso hacer de su ciudad una construcción ideal; pero, pese a que el ingreso de su tía en un monasterio de Nápoles legándole a Vespasiano toda su fortuna lo posicionaba en buenos puestos para prosperar políticamente, éstos no eran recursos suficientes para la Sabbioneta que había deseado. Razón que lo incitaría de nuevo a emigrar temporalmente con la esperanza de conseguir fondos para su proyecto. De modo que, recién nombrado Grande de España, parte de Italia en 1550 dejando sola a su primera esposa. Regresa un año más tarde, y sin noticias relevantes de la corte Vespasiano decide reclutar soldados en sus tierras para participar en la guerra de Parma y la expedición de Piamonte en busca de gloria militar (Civale 2010: 180). En 1554 Felipe II toma posesión de sus territorios italianos y poco después Vespasiano entrará al servicio del duque de Alba. En noviembre de 1559 la señora de Sabbioneta fallece sin descendencia dejando tras de sí los rumores de adulterio y muerte por envenenamiento. Ese mismo año el noble italiano asciende a Capitán General de la infantería italiana en Piamonte y Lombardía y además es requerido por parte de Felipe II para prestar servicio a la corona española, susceptible de una posible invasión sarracena y en constante conflicto con los musulmanes.

Dentro de este contexto Vespasiano llega a Madrid, lugar que por aquel entonces se postulaba como el corazón de la monarquía hispánica. Allí permanecería durante un largo periodo de tiempo, lo que le sirvió para contraer matrimonio en 1564 con doña Ana de Aragón, prima de Felipe II e hija de Alfonso de Aragón, Duque de Segorbe. Aunque dicha esposa fallecería tres años más tarde, durante su matrimonio dio a luz a tres hijos: las gemelas Isabella y Giulia (muerta poco después de su nacimiento) y Luigi (que fallece a la edad de 15 años a causa de un accidente ecuestre). En el devenir de este tiempo su labor transcurre entre el asesoramiento en defensa del territorio español y la supervisión de sus propiedades italianas. Asistió al levantamiento de las Alpujarras inspeccionando la seguridad del territorio, lo mismo hizo en Navarra, la frontera española que ligaba con Francia y la costa africana entre otras, convirtiéndose en un experto de las fortificaciones españolas. En 1571 hereda el título de conde de Fondi y duque de Trajetto además de unos 12.500 ducados, un año más tarde Felipe II le ofrecerá el virreinato de Navarra, cargo que ostentaría hasta 1575 cuando pasará a hacerse cargo del virreinato valenciano.

Vespasiano Gonzaga y el Reino de Valencia: su situación política.

Dada la amplitud del territorio español se hacía imposible la presencia del regente en todos sus reinos; Felipe II había centralizado geográficamente la coordinación de su patrimonio en la corte madrileña y a través de oficiales y ministros se mantenía informado y gestionaba sus posesiones. Para este fin la figura del virrey resultó esencial, ya que se

ocupaba de crear lazos entre el territorio sometido al virreinato y el soberano. Además, era ayudado por algunos organismos en su gobierno del territorio: la Real Audiencia se encargaba de administrar justicia y asesorar al virrey, y la Gobernación y sus lugartenientes se hacían cargo de velar por la jurisdicción en sus territorios, a lo que cabría sumar la gestión directa que se daba por parte de municipios y síndicos. Tal y como esquematizaba el historiador Joan Reglà (Reglà 1978: 95):

Como virrey, el elegido para el cargo pasaba a ser los ojos y oídos del monarca en su territorio, además, en él recaía el deber de redactar nuevas legislaciones que procuraran una buena organización estatal. Sin embargo, las órdenes que elaboraba cualquier virrey debían pasar previa supervisión regia, y solo tras su consentimiento podían llevarse a cabo. El *modus operandi* solía ser:

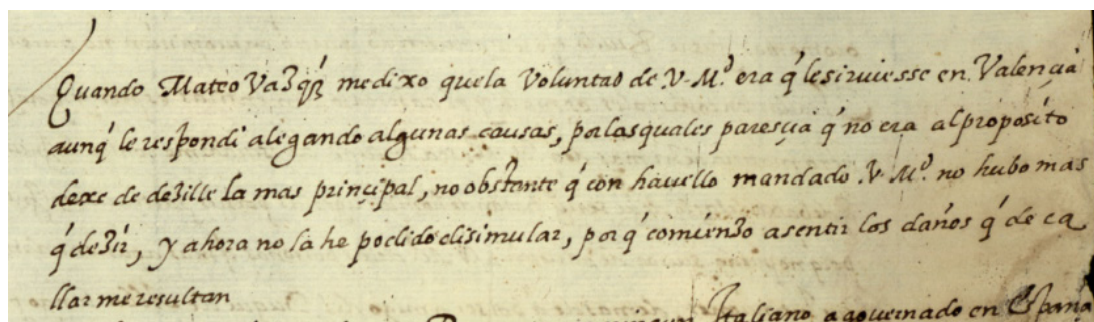
El monarca enviaba unas notas en las que indicaba las cridas que convenía publicar al principio de cada virreinato. El procedimiento de promulgación consistía en la publicación de dicho documento, que el virrey entregaba al trompeta de Valencia y a los lugartenientes del general gobernador, que se encargarían de su publicación en las respectivas circunscripciones. El articulado de estos documentos solía variar muy poco respecto a los últimos pregones proclamados por su antecesor en el cargo. La inmediatez de la publicación, que apenas daba tiempo al lugarteniente general para familiarizarse con los problemas del Reino, podría explicar esta situación (Belchí Navarro, 2006: 39).

La administración de un territorio como el valenciano no era sencilla. Ciertamente es que el Reino de Valencia se establecía como uno de los destinos más suculentos dada su retribución anual de tres mil ducados y una ayuda de costa de dos mil quinientos, algo solo superado por la gestión de los virreinos italianos que económicamente trataban de compensar la lejanía del hogar. Pero muchos de los nobles y señores valencianos mantenían una estrecha relación con los distintos bandos de la ciudad, lo que daba lugar al uso de

sus milicias como arma frente a sus rivales, cosa que además de sembrar un clima de desconfianza provocaba delicadas investigaciones y juicios. No es de extrañar que durante el virreinato de Vespasiano, este tuviera que hacer frente a varios asesinatos importantes: el de Jaime de Crespi, hijo del señor de Sumacárcer, D. Juan Cabanilles, hijo del gobernador D. Jerónimo Cabanilles o el alguacil Montesa; asesinato este último en el que se vieron envueltos altos cargos de la administración. Además de esto se cernía sobre el reino un incremento de actos delictivos, bandoleros o casos de mendicidad que se traducían en un elevado número de vagabundos. Como podremos ver por las presentes transcripciones la respuesta a esta situación conllevó mayor represión ciudadana y un aumento del control de las armas.

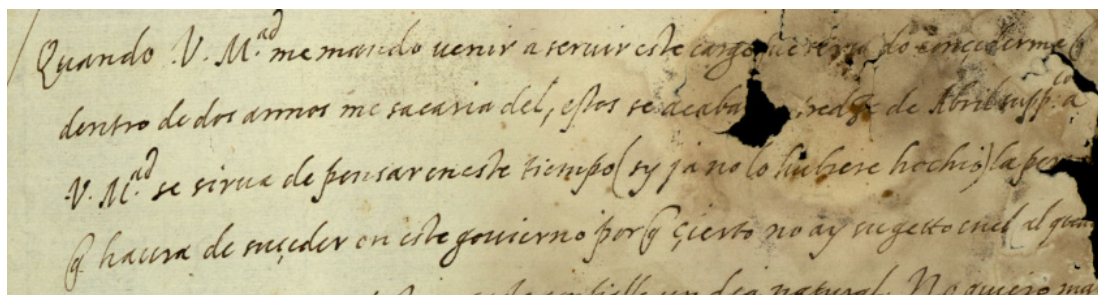
En base a estas premisas es sencillo entender que el príncipe de Sabbioneta, del mismo modo que su antecesor don Íñigo López de Mendoza, marqués de Mondéjar, respondiera a un claro perfil militar, además de ser un experto en la administración urbanística como ya había demostrado entre otros en el virreinato de Navarra, la capitanía general de Guipúzcoa, y de su trabajo como Capitán General de la infantería italiana en Piamonte y Lombardía desde 1559. Sin embargo, la respuesta que Felipe II obtiene del italiano al proponerle el cargo de virrey no fue positiva, al menos en un primer momento, tal y como observamos en la carta que Vespasiano envía a Su Majestad en mayo de 1575:²

Es más que probable que por aquel entonces prefiriera un virreinato italiano para estar cerca de sus posesiones en Sabbioneta, no obstante, cuestiones políticas hicieron que esto no fuera posible. Pese a todo, acabaría por aceptar el puesto durante un periodo de dos años, transcurridos los cuales avivarían los comentarios de un futuro lejos de levante; así el 23 de febrero de 1577 leeríamos:³

2.- Quando Mateo Vázquez me dixo que la voluntad de Vuestra Majestad era que le sirviese en Valencia, aunque le respondí alegando algunas causas por las cuales parecía que no era al propósito, dexé de dezille la más principal, no obstante que con havillo mandado Vuestra Majestad no hubo más que dezir y ahora no lo he podido disimular, porque conmeio a sentir los dannos que de callar me resultan. IVDJ, E10, C18, 391 – A002286.

3.- Quando Vuestra Majestad me mandó venir a servir este cargo que sirvo [...], conçederme que dentro de dos annos me sacaría del [...]. Supplico a Vuestra Majestad se sirva de pensar en este tiempo (si ya no lo hubiese hecho) la per[sona] que havrá de suçederme en este gobierno [...]. IVDJ, E10, C18, 401 – A002358.

Dejando la voluntad de Vespasiano a un lado, este accedió a la gobernación levantina en una época agitada por la posibilidad de una nueva invasión árabe. La pérdida reciente de Túnez y la Goleta (en 1574), tras la victoria de la armada turca de Selim II, dejaba patente la necesidad de promover nuevos sistemas de defensa externa así como de control interno en caso de alguna posible sublevación; servía de precedente, pocos años atrás de 1568 a 1571, la conocida como guerra de las Alpujarras. A esto habría que sumar la cuestión morisca que suponía el 34% de la población valenciana y se hallaba en pleno proceso de crecimiento. Desde 1563 a 1609 el Reino de Valencia ve como su población aumenta un 55'09%, del cual el 69'7% pertenece a los moriscos (Reglà 1978: 116-196)⁴. La división de intereses respecto al tema morisco aúna lo espiritual y militar por un lado con lo socioeconómico por otro. Desde finales del siglo XV los llamados sarracenos se habían convertido en obra de mano barata para los señores de las baronías con la que trabajar sus tierras, haciendo del tráfico de vasallos islamizados un negocio económicamente rentable (Orts y Bosch 1971: 12). No hay que olvidar tampoco la amenaza externa: una costa mediterránea, emplazada en territorio hispánico, objeto de interés tanto de berberiscos, corsarios como piratas. Todo esto define en buena medida la necesidad de revisión del territorio levantino en un momento histórico donde la arquitectura militar se encontraba en constante desarrollo desde que siglos atrás aparecieran y se popularizaran las armas de fuego. En este sentido Vespasiano, con ayuda del ingeniero Juan Bautista Antonelli había realizado numerosos proyectos de fortificación y proyección de sistemas defensivos. Habían visitado juntos la zona costera de la península para informar al rey de su situación y proponer mejoras. En 1571, durante la rebelión de los moriscos, se le encargó la fortificación de Cartagena y con la ayuda del ingeniero capitán Fratrín proyectaría también la ciudadela de Pamplona. En el 75 visitaría la costa del reino valenciano con el cometido de supervisar y optimizar su defensa y en el 78 junto con Antonelli proyecta la fortificación de Peñíscola. En palabras de Alicia Cámara, Vespasiano fue uno de los grandes militares expertos en fortificación en tiempos de Felipe II (Cámara 98: 95).

Tras estas indicaciones se puede extraer que los decretos que nos llegarán procedentes del trabajo del italiano en la capital del Turia (de la que dice en su correspondencia que *lo más del tiempo no llega el agua a la rodilla*)⁵ sean relativos a la organización defensiva y cívica del reino. En el año 75, recién estrenado su mandato, promulga dos documentos

4.- Debemos tener en cuenta el hecho de que la evangelización de los moriscos fue poco exitosa. Además de su conversión se les exigía que se comportaran como si fueran cristianos por naturaleza, pero al mismo tiempo se les negaron los derechos que tenía su nuevo estado y se encontraron entonces con una serie de barreras legales y sociales que impidieron su plena integración (Benítez: 2009, 132).

5.- IVDJ, E10, C18, 406 - A002390.

relativos al orden cívico de la ciudad; trata sobre todo los casos de prostitución, juego, mendicidad, armas y comercio. Un año más tarde se ocupa de la regulación y distribución militares y normativiza la función (obligación) de civiles y soldados en lo que a la defensa de la ciudad se refiere. Durante estos años los sucesos criminales se daban en gran número por lo que en octubre del 76 vuelve a componer un edicto tratando de reprimir los *homicidis, furts, robos i altres crims i delictes* (Canet y Romero, 2002: 336); a partir de entonces y en los dos años posteriores el número de condenados a muerte y atormentados descendería de un modo significativo. A lo largo de este periodo y como consecuencia de algunas discrepancias Vespasiano manifiesta su deseo, carta mediante, de destituir a Fray Valeriola, prior de S. Miguel de los Reyes, de la Diputación de Valencia. La expulsión del fraile, que al final logrará Vespasiano, dejó al brazo eclesiástico fuera de toda representación en la diputación. En marzo del 77 volvería a restringir y controlar el uso de las armas, así como aumentar la persecución de criminales. En el mismo periodo, Europa prolongaba su pérdida de población debido a la peste y a las consecuencias de su rápido contagio, razón por la que Vespasiano publicaría en mayo una nueva crida organizando las entradas y salidas al reino. Antes de abandonar el virreinato valenciano redactó un último edicto relativo al funcionamiento de la administración; tanto del modo en el que esta procedía en temas jurídicos como de la redacción que se empleaba en la composición de las causas por considerarla superflua (Canet y Romero, 2002: 354).

La labor que Vespasiano llevaba años desempeñando al servicio de Felipe II y las aspiraciones que tenía puestas en su futuro sufrieron un fuerte revés cuando a principios de 1577 el soberano elige a su primo Marco Antonio Colonna como virrey de Sicilia; tal y como se recoge en una de las cartas que enviara el italiano a Felipe II donde se lamenta de que algunas personas, en referencia a Marco Antonio, *habrían exagerado a Vuestra Majestad sus méritos y abatidos los míos*⁶. La voluntad de Vespasiano por regresar a Italia crecía con el paso del tiempo, y el nombramiento de su primo no ayudó a menguarla. En octubre volvía a escribir a Felipe II alegando haber sido *forçado comer más de anno y medio del dote de mi mujer que voy cobrando a pedaços y es hacienda de mis hijos*⁷; por lo que instaba al soberano a dispensarlo de aquel virreinato valenciano que había durado más de lo que estaba previsto. Sin embargo, no todo iban a ser decepciones ya que en ese año Rodolfo II lo nombraría duque en Praga.

Antes de abandonar el virreinato valenciano, como era costumbre, Vespasiano dejó zanjadas cuestiones tales como el nombramiento de un nuevo síndico o la redacción de algunos consejos para su sucesor. Entre estas indicaciones podemos leer como el virrey saliente recomienda no aceptar regalos por pequeños que estos fuesen y su cargo lo librara de juicio al respecto, asistir a los consejos, añadiendo que el virrey se pronunciara en último lugar para no influir en la decisión de los magistrados, y prestar más atención al consejo criminal que al civil animando a los jueces a hacer justicia porque *“specialmente [...] esta sangre valenciana inclina mucho más a la misericordia que al rigor”*⁸. Aconseja a su sucesor no intentar ganarse la simpatía de los nobles, no tener estrecha amistad con ningún natural y

6.- IVDJ, E10, C18, 403 - A002366.

7.- IVDJ, E10, C18, 409 - A002406.

8.- IVDJ, E10, C18, 412 - A002429.

da noticia de los pocos informes escritos relativos a los sucesos que tienen lugar en el reino, donde califica a los jueces de *laxos*, responsabiliza a los caballeros *de todo el mal desta çiudad* y advierte a su sucesor que le conviene *severidad y constançia* tanto en hechos como apariencias⁹. Además de esto, puntualiza diversas recomendaciones referidas a algunas personas o lugares concretos, la administración y defensa del reino. Sin embargo, la relación del príncipe italiano con el Reino de Valencia no acaba aquí pese a estar exento del cargo, ya que un mes más tarde, nombrado Luis Ferrer, duque de Nájera, virrey valenciano, Vespasiano sigue al corriente del cometido de su sustituto y no pareciéndole este oportuno decide escribir al soberano *por el bien de aquella república que he tenido a mi cargo*¹⁰.

La trayectoria de Vespasiano Gonzaga Colonna, como la de tantos otros nobles coetáneos, se plasmó en una vida dedicada a la guerra y a la administración territorial. Sin embargo, bien podemos decir que protagonizó un hecho sin precedentes en el devenir de la corona española hasta bien entrado el siglo XVI. Esto se debe a que los virreinos que el duque de Sabbioneta ostentó durante sus años al servicio de Felipe II fueron los primeros gestionados por un noble de origen extranjero. *Derivato dalla sua capacità, dalla sua fedeltà e dalle sue dote humane é stato sempre riconosciuto di Filippo II [...]. Tanto da farlo diventare l'unico vicere non-castigliano in Spagna* (Ruggero Roggeri, 2011: '11). El recuerdo de estos años ha quedado reflejado en los murales de la *Sala degli Spechi* del *Palazzo Giardino* en Sabbioneta; lugar que ocuparía el tiempo de su madurez. Es en esta última etapa de la vida de Vespasiano donde obtiene uno de los mayores reconocimientos a los que un príncipe católico podría aspirar; en 1585, Rodolfo II le otorgará el distinguido Toisón de Oro. Vespasiano pasará a formar parte de una orden de caballería que contaba con los reyes y nobles más distinguidos de las cortes europeas. En ese mismo periodo volverá a contraer matrimonio con su prima Margheritta Gonzaga, posiblemente con la finalidad de dejar un heredero que por desgracia nunca llegará. A partir de este momento y ya asentado en su amada Sabbioneta, un Vespasiano de vida sobria y retirada, junto a su esposa y el arquitecto veneciano Vincenzo Scamozzi ideará la construcción del primer teatro estable europeo. El teatro, que comenzó a construirse en 1588, se basó en conceptos clásicos y se erigió como edificio independiente con una compañía fija de actores pagada por el propio Vespasiano. Su inauguración tuvo lugar dos años más tarde, justo a tiempo para que el príncipe de Sabbioneta pudiera disfrutar, al menos, del inicio de aquella andadura; ya que, poco después, tal y como narra su mayordomo Lodovico Messirotti: *alle 27 di febbraio, primo di Quaresima, passo di questa vita a l'altra il signor Vespasiano, mio signore, duca di Sabbioneta, alle ore 21, nel suo palazzo di Sabbioneta. Fu poi, sepolto il lunedì seguente nella Incoronata, da notte senza pompa [...], vestito di raso bianco in abito ducale, con il tosone al collo* (Cit. en Andriola, 2011: '1 /'50).

9.- IVDJ, E10, C18, 413 - A002445.

10.- IVDJ, E10, C18, 417 - A002458.

Valencia y su contexto arquitectónico: aproximaciones gráficas

El periodo romano que daría forma a la construcción de la futura ciudad de Valencia deja constancia de su valor estratégico, cerca del mar y al borde del río, así como de los primeros trazos de una muralla que tomaría cuerpo en la Valencia musulmana, sobre todo durante el reinado de Abd al-Aziz (1021-1061). Su atractivo era innegable: una zona rica en huertas, portuaria y con un centro urbano asentado, así que tras la reconquista de Jaime I, la unión de las coronas castellana y aragonesa, y los primeros fueros y órganos de gobierno, la ciudad musulmana de mezquitas y calles estrechas daría paso a una nueva Valencia cristianizada de vías amplias.

Plano axonométrico de la ciudad de Valencia y alrededores
obra del italiano Antonio Mancelli, 1608

El plano que el italiano Antonio Mancelli diseñó en agosto de 1608 es la planta gráfica conocida más antigua hasta la fecha¹¹. Esta es la principal razón por la que hemos escogido dicha figuración isométrica como base para ilustrar la figura urbanística de una Valencia que Vespasiano se encargó de administrar desde 1575 hasta 1578, años que se sitúan muy cercanos a la creación del mapa. Dicho testimonio cartográfico¹² permaneció inédito

11.- No querriamos pasar por alto la mención del plano de Pedro Guevara datado en 1544 o los dibujos que realizó Van der Wijngaerde en 1563, donde se aprecia una bellísima panorámica de la ciudad y es posible reconocer muchos de sus elementos: la muralla, la Catedral de la Seu, el Real, etc. Sin embargo, en el primer caso el plano representa poco más que la muralla de la ciudad y sus puertas, y en el segundo su carácter artístico prima sobre el cartográfico.

12.- Este ejemplar axonométrico, elaborado probablemente entre 1606 y 1608, se encuentra expuesto actualmente en el edificio del Ayuntamiento de Valencia. Se compone de dos planchas grabadas en papel blan-

hasta el año 1985, año en el que pasó a sustituir en antigüedad los populares trabajos del padre Tosca (1704/1738), referente de la ciudad hasta entonces y aún después de la publicación de Mancelli, probablemente dada la buena conservación de sus trabajos y unas distorsiones geométricas menores respecto a la realidad que las que se dan en plano del italiano (Llopis y Perdigón 2010). En él figuran los siguientes datos:

Dos escudos se sitúan en ángulos superiores, la *Insignia Civitatis*, a la derecha, y el del virrey Luis Carrillo y Toledo, con una cartela escrita a mano en latín que incluye la dedicatoria a dicho virrey y la fecha y firma de Antonio Mancelli, a la izquierda. Los otros dos ángulos inferiores están ocupados por la leyenda, a la izquierda, y la rosa de los vientos, la inscripción *Cum privilegio* y la *scala grafica passumm geometricorum*, a la derecha. (Llopis y Perdigón, 2010: 64).

En la parte inferior izquierda se sitúa la leyenda, titulada *Lugares más sennalados*. Allí se agrupan, según su tipología, los elementos arquitectónicos detallados en la tabla que se muestra a continuación; teniendo en cuenta que hemos respetado la enumeración original aunque no fuera del todo precisa, marcado en negrita aquellos lugares que se mencionan directamente en los edictos transcritos, y por último, resaltado en color marrón aquellos que contienen los títulos de encabezamiento de un apartado y que, pese a llevar número en algunos casos, no remiten a edificio alguno, además de un par de ítems que, aun estando numerados, solo existían como continuación del apartado anterior.

1. Portal del Real	2. Portal de la Trinidad	3. Portal de los Ser[r]ranos
4. Portal de los Blanqueros	5. Portal Nuevo	6. Portal de los Tintes
7. Portal de Quarte	8. Portal del Coxo	9. Portal de los Inocentes
10. Portal de S. Vicente	11. Portal de Ruçafa	12. Portal de los Iudeos
13. Portal de la Mar	14. Casa de las Armas	Iglesias Parroquiales
15. L[a] Aseo	16. Sant Joan de [l']Hospital	17. Santa Catherina Mar
18. Sant Martin	19. Sant Jo[a]n del Mercado	20. Santa Cruz
21. Santo Nicolás	22. Sant Bartolomé	23. Sant Lorenço
24. Sant Estevan	25. Sant Salvador	26. Santo Thomás
27. Sant Andrés	28. Sant Miguel	29. Collegio del Corpus [Christi]
30. Comventos de frailes	30. Santo Domingo	31. Sant Francisco
32. La Corona	33. Sant Jo[a]n de [la] Ribera ^{12.a}	34. Sant Agustín
35. El Soccorso	36. Sant Fulgentio	37. Santa Mónica
38. El Carmen	39. San Phillippe	40. La Merced
41. El Remedio	42. Sant Sebastián	43. La Casa Professa
44. Sant Pablo Collegio	45. Conventos de monjas	46. Santa Catherina de Sena
47. Santa Madalena	48. La Puridad	49. Jerusalem

co, pegadas sobre cartulina, que forman una lámina conjunta de 497 x 776 mm. (Benito Doménech, 92: 29) Existe otro ejemplar, *sacado de las mismas planchas*, perteneciente a la colección de la Biblioteca Apostólica Vaticana. Dicho ejemplar se encuentra en mejor estado que el valenciano, tiene fecha del 29 de agosto de 1608 y es 16 mm más estrecho en la parte vertical; *signatura Stamp.Barb.X.I.80.f.18* (Cisneros, 2012: 373).

12.a.– Hablamos del monasterio de franciscanos descalzos San Juan Bautista, llamado así en época de Vespasiano y que posteriormente pasaría a conocerse como San Juan de la Ribera.

50. La Trinidad	51. El pie de la Cruz	52. Sant Cristóval
53. Santa Tecla	54. La Incarnation	55. Santa Anna
56. Sant Josep	57. Sant Gregorio	58. Santa Úrsula
59. La Çaidia	60. Ospital General	61. Ospital d'em Bou
62. Ospital Menaguerra ^{12.b}	63. Ospital de Sant Vicent	64. Confrarias
65. De Nostra Signora	66. La Sangre de Cristo	67. Sant Jo[an] de los Italianos
68. Sant Jayme de Uclés	69. Sant Pedro Mártir	70. Santa Lucía
71. La Cruz Nueva	72. Confrairía de los Carn[iceros]	73. Nostra Segnora de Monsserra[t]
74. Casa donatio Sant Vicent Ferrer	75. Casa donatio de[l] Beato Luís Bertrán	76. Cárcel de Sant Vicens M[ártir]
77. El Templo de los comen[dadores] de Monteza	78. Continúa el 77	79. Cassa de los comen[dadores] de Calatrava
80. Continúa el 79	81. Sant George Jorjo	82. La Universidat
83. Collegio de la Presentation	84. Collegio de la Purification	85. Collegio del Emperador
86. Collegio de la Monforta	87. Palacio del Arçobispo	88. La casa de la Inquisi[ción]
89. El Real	90. La Deputation	91. Casa de la Ciudat
92. Lonja de los mercade[res]	93. Lonja del Aceite	94. El Almodín
95. El Peso de la Harina	96. Plaça del Aseo	97. El Mercado
98. Plaça de Vilarasa	99. Plaça de Pennarozza	100. Plaça de los predicat[ores]
101. Plaça Pellisers	102. Plaça de Monse[n] Sorell	103. Calle de los Cavallero[s]
104. Calle de la Mar	105. Calle de Sant Vincens	106. El tirador de los pannos

Es necesario comentar algunos detalles que implica la distancia temporal; ya que una pequeña parte de los edificios que se señalan en el mapa de Mancelli no se había construido en la época que transcurre el virreinato de Vespasiano. El ejemplo más claro, que hará merecer a Valencia la calificación de *ciudad conventual*, se observa en la aparición desde 1575, inicio del virreinato, hasta 1609, fecha de composición del plano, de ocho nuevos conventos: Sta. Mónica, S. Felipe y la Casa Professa, de frailes, y, el Pie de la Cruz, Sta. Ana, S. José, S. Gregorio y Sta. Úrsula, de monjas.

Además de estos lugares contenidos en la leyenda del plano señalamos algunos más mencionados en los edictos y cridas: la parroquia de S. Pedro, situada en el interior de la actual catedral (en el plano Aseo y en los textos *Asseu*); la citada *esglesia de Magdalenes*, sita en el antiguo convento de monjas dominicas (nº 47) hoy Mercado Central de Valencia; la Morería, que comprendía la zona donde se encuentran los ítems 28, 48, 102 y 106 de la planta de Mancelli; el *carrer Conills*, localizado en la calle del hospital que lleva su nombre (nº 62); el *carrer de Quarte*, conservado hoy en día en el exacto emplazamiento de hace quinientos años; la *plaça de la Misericordia* y la *plaça de los Serranos*, a los pies de sus respectivas torres (nº 7 y 3); la *plaça de sant Lorenço*, análoga a la que hoy acoge las depen-

12.b.– Se trata del hospital d'en Conills; el nombre que aparece en el plano responde al apellido de los administradores: Mosén Juan de Menaguerra y su hermano Francisco, hijos de Gerarda Conill, hermana de Francesc Conill, boticario valenciano que legó en su testamento los fondos necesarios para la construcción del edificio (Narbona y Tormo, 2008: 40-41).

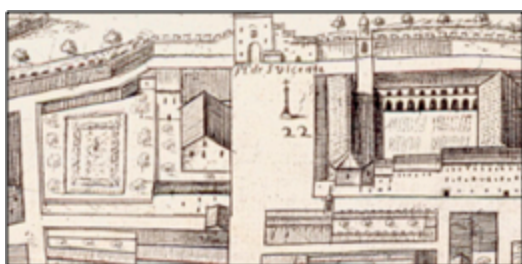

MANCELLI, 1608

TOSCA, 1704

TOSCA, 1738

dencias de las Cortes Valencianas; la *Torre del Guerau*, situada en a la zona portuaria, los actuales barrios de Patraix, Benimaclet, Ruzafa (entonces pueblo), Morvedre y Campanar, y el pueblo de Alboraya; además de la huerta que rodeaba la ciudad.

Mención aparte merece el caso del señalado *Ospital de San Vicent* (nº 63), uno de los más peculiares que se advierten en la planta de 1608. Según el dibujo, dicho hospital se ubicaría intramuros frente a la parroquia de San Agustín (conservada en el mismo emplazamiento de antaño) y paralelo al convento de Jerusalem, desaparecido en la primera mitad del XIX. Sin embargo, un siglo después, en las representaciones que el padre Tosca compondrá del mismo lugar, la parcela resulta sin numerar, tanto en el trabajo de 1704 como en el de 1738. Los testimonios escritos que se conservan del mismo periodo sitúan dicho edificio extramuros, emplazado 600 m. al sur y 40 m. en dirección oeste; el Hospital de San Vicente aparece como parte de un conjunto formado por una iglesia y un monasterio situados a las puertas de la ciudad en la calle de san Vicente, a dos tiros de arcabuz de la muralla de la ciudad de Valencia, camino de Játiva

(Narbona y Tormo, 2008: 25). Según los datos que poseemos, aquel lugar que Mancelli titulaba *Ospital de sant Vicent* hace referencia al antiguo hogar de los llamados *beguins*, cerca de

[...] *l'hort del convent de San Agustí, davant del qual estava, intramurs, l'hospital dels Beguins, i entre els dos edificis, al 'carrer de San Vicent de fora' es trobava el Portal de San Vicent.* (Sanchis Guarner, 1997: 134).

Entrado el siglo XVI, Ramón Guillén Catalá legó su mansión para Hospital de los Hombres de Penitencia y advocación de Sta. María, conocido como *Hospital o Casa dels Beguins*, y cuando estos pasaron a extinguirse en 1570 resucitaría el Hospital de los Niños de san Vicente, dando acogida a los huérfanos hasta 1624, año en el que serían trasladados al Colegio del Emperador (Narbona y Tormo, 2008: 36-39). Es por esto que distinguimos en las aproximaciones gráficas entre el Hospital de san Vicente y el Hospital de san Vicente de la Roqueta, extramuros (y parte del conjunto arquitectónico formado, desde el s. XIII, por la parroquia de Cristo Rey y un monasterio). Pese a no aparecer señalado en el plano, probablemente porque ocupa el lugar inferior a la *Insignia Civitatis*, hemos señalado este monumento histórico-artístico en las aproximaciones gráficas que

se muestran a continuación, ya que lo consideramos parte fundamental del total de hospitales valencianos de la época.

La economía de comercio que a finales del siglo XVI superó la hasta entonces modalidad de autoabastecimiento dio fruto a la cantidad de edificios, tanto religiosos como civiles, que surgieron y se mantuvieron a finales del s. XVI, además de traer consigo un auge del diezmo que percibía el clero, y el afianzamiento de las distintas cofradías y los numerosos oficios de la ciudad. Las aproximaciones gráficas que aparecen a continuación tratan de ilustrar los lugares más señalados en las cridas y edictos que compone Vespasiano, e intenta procurar un acercamiento espacial a la urbe valenciana existente durante su virreinato (por lo que hemos omitido señalar los edificios de construcción posterior a 1578), respetando el criterio tipológico que Antonio Mancelli empleó en su plano de 1608.

Aproximaciones gráficas

- [Los portales](#)
- [Las iglesias](#)
- [Los conventos](#)
- [Los hospitales](#)
- [Edificios gubernamentales](#)
- [Edificios comerciales](#)

Criterios de edición

Para la presente transcripción hemos tomado como referencia la edición facsímil titulada *Crides, pragmàtiques, edictes, cartes i ordres per a l'administració i govern de la ciutat i Regne de València en el segle XVI*, a cargo de Josep Lluís Canet y Diego Romero¹³, del total de textos publicados hemos hecho uso de todas aquellas legislaciones que hacen alusión a la organización y administración de Valencia atribuidas a Vespasiano Gonzaga durante su virreinato en el reino de dicha ciudad.

El objetivo de nuestro trabajo es presentar una edición filológica, por lo tanto la fidelidad a los textos editados ha sido prioridad absoluta en el proceso de transcripción. No obstante, con el fin de facilitar al futuro lector su comprensión se han aplicado los siguientes criterios:

Hemos regularizado el uso de mayúsculas i minúsculas, el de *u/v* e *i/j*, en cuanto a *c/ç* se respetan las alternancias textuales, separamos las palabras de acuerdo a la lengua actual, a excepción en el caso castellano de las contracciones propias del siglo XVI como *della* o *desto*, y agrupamos las que hoy en día constan de un solo grafema: aun que por

13.- (S.I.: Valencia) (S.i.) (S.a.: 1576), 2h., Fol. N° Cat. Siglo XVI: 2548. Var:9 (19) – Legado por don Vicente Hernandez Mañez – Ene. Perg.

aunque, sobre dites por sobredites, etc. Con el mismo criterio aparecen representados los signos de puntuación, acentuación, apóstrofe y guión en el caso catalán; y con el punto volado indicamos los casos de cliticización que no se pueden resolver según la normativa actual. Sustituimos el símbolo tironiano por la conjunción “e” en el caso castellano e “i” en el catalán. Se mantienen las consonantes dobles además de los grupos consonánticos cultos *ph* o *ch*. Se han introducido aquellas partículas omitidas en el texto como *a*, *de*, *que*, etc., para una mejor lectura del escrito colocándolas entre corchetes, y con la misma finalidad se omiten los casos de repetición de palabras. Distinguimos la forma verbal “á” de la preposición “a”, así como “u” e “i” cuando tienen valor pronominal en la transcripción catalana que aparecerán como “ú” e “í”.

En el caso de los textos escritos en catalán las anotaciones a pie de página contienen la definición de los términos que hemos considerado podrían ser dudosos para el lector, anotando la acepción señalada en la versión electrónica del *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB) d’A. M. Alcover i F. de B. Moll, 2002 (<http://dcvb.iecat.net>).

La foliación se indica entre paréntesis en superíndice, los números aparecen transcritos entre puntos volados, respetando la grafía romana cuando se da, excepto en el caso de ·jjjj· que es transcrito ·iv· y ·viii· que presentamos como ·ix·. Las marginalia, para una mejor comprensión lectora, aparecen como encabezado en cada uno de los apartados a los que hacen referencia.

Crides, Edictes i Ordenacions

1

^(fol 1r) Real crida i edicte sobre les coses concernents al bé comú de la present ciutat i Regne de València i bona administració de justícia, fet i proveït per lo Excellentíssim Senyor Vespasiano de Gonzaga Colona, príncep de Sabioneta, duch de Trayeto, marquès d'Hostiano, compte de Fundi i de Rodigo, capità general de la infanteria italiana de Sa Magestat en lo Piemont i Lombardia, lochtinent i capità general en la present ciutat i Regne de València.

---

^(fol 1v) Ara ojats que us fan a saber i-s notifica a tothom, generalment i cascú en particular, de part de la Sacra Cathòlica i Real Magestat e per aquella:

De part de l'Excellentíssimo Senyor Vespasiano de Gonzaga Colona, príncep de Sabioneta, duch de Trayeto, marquès d'Hostiano, compte de Fundi i de Rodigo, capità general de la infanteria italiana de Sa Magestat en lo Piemont i Lombardia, lochtinent i capità general en la present ciutat i Regne de València, que com per los peccats, vicis i delictes públics o per les grans offenses notòries contra la magestat divina comeses, les quals se freqüenten en la present ciutat i regne i en altres terres de Sa Magestat sens castich o correctio, se provoque lo juhí, ira e indignació divinal en los dits regnes i ciutats i en los habitants d'aquelles. E per dita rahó venen mortaldats, guerres, fams, sequedats, terratrèmols i altres flagels i plagues i persecucions en les ciutats i poblacions, axí als delinqüents com als que no procuren remediari-los, majorment si són part o tenen càrrechs principals en aquells. E per bé que per furs, privilegis e pragmàtiques e provisions reals, establiment de la ciutat de València, preconizades per lo present regne sia sanctament e bé proveït, ab imposició de penes corporals e pecuniàries per extirpar los dits pecats, crims e vicis públics (dels quals davall se dirà) e refrenar, corregir e castigar aquells que postposada la temor divinal, temerariament e sens vergonya, cometen públicament les dites offenses detestables contra los divinals manaments. I-s veja per l'experiència que los dits furs, privilegis e ordenacions no són estats axí extremament executats com se devia i-s deja fer, ans sens pena alguna e sens castich e punició, totsjorns se fa contra los dits establiments. I com haja crexcut la temeritat dels homens, i axí sia bé que crexca la pena per extirpar los delictes i per lo que toca al servici de nostre senyor Déu, lo qual sobre totes [les] coses deu ésser amat i honrat. I benefici de la present ciutat i regne i poblats en aquell, sia bé e convinga en gran manera que los dits vicis sien extirpats i refrenats, axí dels que estàn públicament amigats com dels que estàn apartats de ses mullers o elles de sos marits sense auctoritat de jutge ecclesiàstich, com dels públics usurers, logrers e renovers o agabelladors, que són la total destrucció o perdició de la república, com dels que tenen taulageries de joch dins la ciutat o fora d'ella, dels quals naxen les blasfèmies, juraments, homicidis i perdicions de

bens, com altres vicis, mals i delictes *que* davall se diràn. Volent Sa Excellència, per lo que toca al descàrrech de sa consciència, com a president en aquest regne, tenint zel i fervor en lo servici de nostre senyor Déu, desijant, en quant a ell possible serà, castigar i extirpar aquestos públichs vicis i delictes, de tal manera que nostre senyor sia servit apiadar-se d'aquesta ciutat i regne, e li placia girar los ulls de misericòrdia acerca d'aquell. ^(fol A2r) Per ço, volent Sa Excellència usar part de benignitat, i en quant d'aquella nos volrà aprofitar los delinqüents, greument castigar aquells ab matura delliberació dels Magnífichs Doctors del Real Consell e humil supplicació de Jaume Cherta i Pere Joan Alçamora notaris, procuradors fiscals de Sa Magestat. Sa Excellència ab la present pública real crida, sens perjuhí dels dits furs, privilegis, pragmàtiques i establiments, i sens derogació d'aquells e de les reals crides i edictes manats publicar per los molt illustres predecessors de Sa Excellència en lo càrrech o regents [d']aquell, ans à total corroboració i aprobació d'aquells, com si de paraula a paraula fossen en la present insertades, en quant no sien contràries a la present real crida i edicte.

Concubinaris

Proveheix i mana, amonestant i apercebint a tots e qualsevol axí homens com dones de qualsevol estat i condició sien, no gosen ni presumeixquen estar amancebats ni aquells tenir concubines algunes, axí en sa casa ni fora de sa casa; ni les dones tenir algú per amich e concubinari especial, ans los tals encontinent, après publicació de la present real crida, dexten la concubina i la dona lo enamorat. I los que estàn apartats de ses mullers o les que estàn apartades de sos marits sense auctoritat de jutge ecclesiàstich, dins deu dies après publicació de la real crida, hajen e sien tenguts a estar e cohabitar en una i tornen a fer vida maridable; i tots los altres que viuen en peccat públich, ixquen e s'hajen d'apartar de dits peccats realment i ab tot effecte dins lo dit termini. En altra manera, volent estar i perseverar en aquells tals dits delictes i peccats públichs en offensa del nostre senyor Déu, se proceheixca contra aquells a execució de les penes, axí corporals com pecuniàries, per furs e privilegis del present regne; e altrament, contra aquells estatuïdes i ordenades, i en altres majors a arbitre de Sa Excellència resevades, les quals seràn rígidament executades de tal manera que a ells redundarà en pena e castich i als altres en exemple, i perquè los tals concubinaris no puguen allegar ignorància de les dites ordinacions i penes contra aquells estatuïdes ab la present se notifica particularment. I és que no sia ningú home mullerat de qualsevol estament e condició sia que gose ni presumeixca per qualsevol color, causa, manera e rahó tenir per amiga o concubina especial dins casa sua propia o fora d'aquella, alguna dona o fembra maridada o solta o qualsevol altra; ni sia alguna dona solta o maridada de qualsevol estament o condició sia, que gose ni presumeixca tenir per qualsevol color, causa, manera o rahó algún hom per amich o concubinari, especialment dins la dita ciutat o arravals o termens d'aquella. E açò, en pena de córrer a cascú d'aquells tots nus la ciutat ab açots, o si són home o dona de condició o qualitat que pague per pena sexanta morabatins partidors en tres parts: les dues applicadores al senyor rei e la tercera a l'accusador. E ultra açò sien bandejats de la dita ciutat e son terme per espai de dos anys sens alguna gràcia o mercé.

Que les dones deshonestes no habiten sinó en lo públich

Item, considerant Sa Excellència *que* per al decoro i honrra d'esta present ciutat s'esguarda que les vils dones no sien ab les púdiques mezclades, i attenent que ab diverses (fol A2v) crides és estat proveït, ordenat i manat que totes les dones impúdiques e públicament vivint de guany, sien recondides en lo loch a elles destinat e apartat per los predecesors de Sa Magestat; i aquelles, no deguen en ningún altre loch de la ciutat sinó en lo loch públich a elles destinat estar, i de qualsevol altre loch de la ciutat sien excluses. Attesa en açò i mirada la pública honestat proveheix, ordena i mana que alguna fembra notòriament e públicament putana, no havent o havent marit, vivint empero separadament e no estant ab aquell continuament, e liurant son cos a altres e vivint de leig quest¹⁴ e guany de qualsevol estament o condició sia, no gose ni presumeixca estar ni habitar en alguna partida de la dita ciutat ni dels arravals o terme d'aquella, sinó tan solament (si maridades no seràn) en lo bordell o pobla deputada a les àvols¹⁵ fembres e peccadrius, e açò sots pena d'açots per la dita ciutat sens tota gràcia i mercé.

Contra los pares que liuren ses filles a desonestat

Item, més Sa Excellència proveheix i mana que si pare o mare d'alguna fadrina o dona vendrà o lliurarà per diners, o altra manera, a sa filla o algú o alguns homens per fornicar ab aquella; o en altra manera los dits pare i mare seràn alcavots de la dita sa filla per fer aquella àvol de son cos, *que* tal pare o mare sien portats sobre un ase nus e ab allassa¹⁶ al cap i sien açotats sens alguna gràcia e mercé, i encara seràn punits en altres majors, penes a arbitre de Sa Excellència reservades.

Contra los marits que consenten en lo adulteri de ses mullers

Item, més avant Sa Excellència proveheix i mana que si algú hom mullerat, tenint la muller sua en casa, consentia o permetia voluntariament aquella adulterar ab homens, consentint-ho lo dit marit, *que* los dos, marit i muller, correguen la ciutat ab açots, portant lo marit un allassa¹⁷ al cap, i encara seràn punits en altres majors penes a arbitre de Sa Excellència reservades.

Receptadors de fornicaris i adúlteros

Item, per quant se té notícia que algunes persones ab poch temor de nostre senyor Déu e de la correctio real solen tenir en algunes cambres de ses habitacions i cases, llits per a

14.- ant. Acte de demanar; cast. demanda. Vivent de lur sutze guany o quest, doc. a. 1391 (Rubió Docs. cult. ii, 323). Tots alcauots que tinguen àvols fembres e visquen del quest e guany de aquelles, doc. a. 1427 (Geogr. Barc. 582). Viure a quest: viure en prostitució. Totes les dones errades qui viuen a quest públicament, doc. a. 1557 (BSAL, iv, 205).

15.- *adj.* ant. Dolent, mal. Etim.: segons Spitzer Lexik. 26, del llatí *habīle* 'hàbil', 'manyós', que hauria passat d'aquest significat al de 'enganyós', i d'aquí al de 'dolent'. El mateix Spitzer va preferir després l'ètim grec ἄβουλος, 'imprudenc, mal intencionat' (Rom., lxxv, 537-539), opinió que ha estat acceptada per Wartburg (ZRPPh, lxxviii, 31); Corominas DECast, i, 342 propugna raonadament l'ètim *habīle*, que sembla més probable.

16.- 1. ant. Cabeça d'alls [...]. Les allasses s'aplicaven en trena o corona ignominiosa al cap de certs delinqüents, per fer-los córrer la vila. *Sobre un ase, nuu, ab allaces al cap e ab açots mortals*, Priv. Val. 231 (Aguiló Dicc.). *Que tota fembra alcavota... sie scobada per la dita ciutat ab una garlanda de allages*, Ordin. Gir., segle XIV (Aguiló Dicc.).

17.- Vid. nota 18

recullir allí alguns homens i dones, axí casades com altres, per a que-s jaguen carnalment, d'hon se segueixen molts mals, lo *que* és cosa de gran castich i punició. Per ço, Sa Excellència, per extirpar coses tan nefandes i de tan mal exemple, proveheix i mana que qualsevol persona de qualsevol estat o condició que sia, que tindrà o recullirà i serà provada tenir i recullir en ses cases i habitacions homens i dones, axí casades com altres per a jaures allí carnalment, que los tals sien açotats per la present ciutat i llochs acostumats d'aquella, i après sien bandejats perpètuament de la present ciutat.

Quietut de religiosos

E més avant, considerant Sa Excellència quanta quietut i repós s'ha de donar als religiosos *que* estàn tancats dins sos monestirs, e *que* prop d'aquells no hajen d'estar dones peccadrius, les quals encara *que* no sien dones vils e públicament e notòriament putanes i liurant son cos a tots a guany, en respecte de les quals és proveït desús a hon han d'estar. Empero no res menys aquelles viuhen donant mal exemple de sí, tenint amors ab alguns, les quals antiguament se nomenaven escuseres i no convé que aquelles tals estiguen en carrers acostats a dits monestirs i entorn d'aquells,^(fol 3 r) ans és bé que aquelles vixquen e hajen de viure en altres lochs. Per ço, ab la present proveheix, ordena i mana que les tals dones dins deu dies, contadors après dita publicació de la present crida, hajen d'apartar-se dels dits carrers prop los dits monestirs de dits religiosos i hajen d'estar i viure en altres lochs de la ciutat; sots pena de cent sous i de bandeig de la present ciutat i terme per temps de dos anys.

Que les dones deshonestes no habiten entre les bones

Item, més considerant Sa Excellència quant importa lo bon exemple de viure e per lo contrari quant mal fa lo mal exemple de viure, i quanta ocasió dona a les bones dones *que* estàn prop de les males de caure en males pràctiques, costums i vicis; i com per l'experiència se veja que moltes fembres peccadrius i alcavotes, axí maridades com altres, estàn en bons carrers de la ciutat e dels arravals d'aquella, e hon estàn e viuen dones virtuoses, les quals porien pendre dany i ocasió de mal viure, per hon no convé que aquelles tals estiguen en dits carrers. Per ço, Sa Excellència, desijant remediar semblants coses proveheix, ordena i mana que les tals fembres peccadrius i alcavots e alcavotes, axí maridades com altres, dins deu dies, hajen d'exir dels dits carrers hon estàn les bones, encara que les cases sien pròpies de les tals persones; sots pena que si passats los deu dies seràn atrobades estar en dits carrers bons de dita ciutat e arravals d'aquella, d'estar en la presó comuna de la present ciutat per temps de dos mesos i en altres penes a arbitre de Sa Excellència reservades.

Alcavolts

Item, més considerant Sa Excellència que la major part dels adulteris i molts altres mals i danys que-s causen prove[nen] dels alcavots i alcavotes que-s té notícia *que* hi ha i habiten en aquesta ciutat, les quals no tenen vergonya d'exercir públicament sos actes mals i neffaris, enganant i seduïnt moltes persones, ço és: donzelles, casades, viudes e altres, i d'ací naixen les discòrdies entre los marits i mullers, perdició i total ruina de moltes donzelles, desonrra dels pares que vehuen ses filles corrompudes i posades en camí de mal viure, i molts altres mals i danys, infàmies i desonrras. E com de semblants persones

que perpetren tals facinorosos actes la participació s'haja d'evitar, per ço, Sa Excellència, desijant purgar la present ciutat i regne de semblants persones tant males, i que en tals i tan facinorosos actes s'exerciten, ab la present pública crida, proveheix i mana que no sia alguna persona de qualsevol estat o condició que sia, que gose fer i exercir tals actes i alcavoteries; sots pena als qui contrafaràn de ser açotats i bandejats de la present ciutat i regne o altres penes a arbitre de Sa Excellència, segons la qualitat de les persones.

Que les males fembres no sien donades ni preses en pennora per hostalers ni altres persones

Item, per esquivar greus actes i mals que-s fan totsjorns en offensa de nostre senyor Déu i dany de la cosa pública per alcavots e homens de mala fama, vida i perversa conversació, los quals manllevan quantitats de diners sobre fembres àvols, sobre llurs cossos e amigues llurs, e empenyoren aquelles als hostalers del bordell e altres, los quals en après fan pagar a les dites àvols fembres les quantitats per aquells ^(fol A3v) emprestades, e fan rembre e rescatar les dites fembres. Per ço, Sa Excellència, proveheix, ordena i mana que no sia algú hostaler o hostalera, taverner o tavernera del bordell e pobla de les àvols fembres de la present ciutat ne fora d'aquella, ne alguna altra persona que gosen ni presumeixquen per si, ni per interposades persones palesament ni amagada prestar ni fer emprar directament o indirecta diners o alguna altra cosa a ningú alcavot o altres, sobre fembres del bordell o altres àvols de son cos, ni en altra manera per la qual les dites fembres se pogués pretendre ésser obligades en alguna manera a pagar la dita quantitat que-ls dits alcavots o altres manllevaren. E si contrafaràn los tals hostalers o hostaleres, taverners o taverneres perdan la quantitat e ço que prestat hauràn. E les dites fembres no seràn tengudes a pagar o restituir la dita quantitat o cosa emprada. E no res menys per cascuna vegada que contrafaràn encorreguen en pena de vint-i-cinch lliures, moneda reals de València, partidores ut supra. E si les dites penes pagar no porà, o no volrà, que sien açotats nus en bragues ab greus açots per tota la ciutat e per los lochs acostumats d'aquella.

Que dona menor de vint anys no sia admesa en lo públich a guany

Item, com per l'experiència sia vist que molts alcavots, rufians e altres persones poch tement a nostre senyor Déu induixen e deceben moltes donzelles e altres de poca edat e menors de vint anys e les porten al loch públich, e posant-les allí per a liurar públicament son cos a huns i altres. I los hostalers del dit públich les reben i tenen en sos hostals i cambres lo que redunda en gran offensa de nostre senyor Déu, que unes dones de tan poca edat, menors de vint anys i tan fràgils, estiguen allí tan públicament liurant son cos a tots los que volen; sabent-ho i vent-ho i consentint-hi los dits hostalers del dit públich, i en respecte d'açò se pose poca diligència en inquirir e investigar que tals dones de menor edat no estiguen allí. Per ço, Sa Excellència, essent certificat de semblant cosa i per extirpar una cosa tan malfeta i lleja, proveheix, ordena i mana que ningú hostaler ni hostalera del bordell no tinga ni puga tenir ni acollir en sos hostals o cambres dona ninguna de guany que sia menor de vint anys; sots pena de vint-i-cinch lliures, aplicadores ut supra, i en altres penes a arbitre de Sa Excellència reservades, les quals rigidament e sens remissió ni gràcia alguna sien executades contra los tals hostalers o hostaleres que tendrà semblants menors de vint anys en sos hostals o cambres, manant i encarregant al justícia en lo criminal que cascuna semana regonega e faça regonéixer lo dit bordell i mirar, inquirir i veure

si haurà semblants dones a guany i menors de vint anys, i trobant aquelles done notícia a Sa Excellència o a la Real Audiència del que haurà trobat, perquè en après se puga rígida-ment executar dites penes e executar los contrafahents.

Públichs amigats

Item, vol i mana sa Excellència que no sia dona alguna o fembra pública que gose ni presumeixca tenir amich ni rufià algú, ni en aquell donar o trametre per via directa ni indirecta diners alguns; sots pena d'açots o altres penes que de justicia parexeràn ser imposadores.

(fol A4 r) Que los hostalers del públich no fien a les dones més de tres fins en quatre lliures

Item, perquè del fiar *que* los hostalers del partit fan a les dones del dit partit, axí del menjar i beure com d'altres coses, se segueix *que* aquelles s'endeuten en grans summes, i lo estar aquelles axí endeutades causa en elles gran difficultat per a poder eixir d'aquella mala vida i peccat. Per ço, mana Sa Excellència que los dits hostalers del partit no puguen fiar a dona alguna més de tres fins en quatre lliures; sots pena de perdre lo deute e altres penes a arbitre de Sa Excellència reservades.

Que les dones del públich no sien ademes en tavernes ni hostals a menjar ni beure fora del dit públich

Item, perquè lo anar a menjar i golafrejar ab rufians i altres homens per los hostals i tavernes fora del partit, causa endeutar-se dites dones, despenent molt més del que despendrien en los hostals del partit, i és dany també dels dits hostalers com après no tinguen diners per a pagar lo que a ells s'ha de pagar i d'aquí també se segueix lo endeutar-se ab dits hostalers del partit. Per ço, mana Sa Excellència que ningú hostaler, taverner ni altra persona fora del partit gose donar a menjar a dona alguna del dit partit; sots pena d'açots o altra a arbitre de Sa Excellència, sots la qual pena se mana als hostalers del dit partit axí mateix que no puguen donar a menjar en sos hostals a altres persones sinó és a les dones del partit.

Contra les dones convertides que tornen al públich

Item, perquè se veu molt sovint que après *que* alguna dona se-s eixida del partit i li han donades algunes caritats perquè persevere en estat fora del pecat, dins poch dies après tornen al partit en gran deservei de Déu robant les dites caritats. Per ço, Sa Excellència mana que ninguna dona que sia convertida e exida del partit ab nom i motiu de ser bona, puga tornar al partit ni en altra part per guanyar, i si-s provara que après sia tornada a guanyar en algún partit o en altra part encorrega en pena de ser açotada i bandejada.

Usurers

Item, més avant considerant que lo crim de la usura és crim detestable i reprovat per leis divines e humanes i per furs del present regne, antichs i nous, prohibit i bedat, per ço, Sa Excellència, per observació de dits furs e alias, proveheix i mana que ninguna persona de qualsevol estat e condició que sia, gose ni presumeixca prestar a usura o logre alguna quantitat de pecúnies sobre penyores o sens aquelles ab fermança, o dita d'alguna altra persona o sens les dites fermances. E qui contrafarà encorrega en pena de perdre la quantitat que prestat haurà e de restituir les penyores, la qual quantitat sia adquirida al qui

haurà manllevat la dita pecúnia e ad aquell e ad aquelles seràn restituïdes les dites penyores; e si aquell tal manllevador volrà acusar lo dit crim e demanar la dita pecúnia prestada e les dites penyores, sien ad aquell restituïdes per pena del crim. Francament, i encara, lo dit usurer sia encorregut en pagar la pena, la mitat de la quantitat prestada per pena, per semblant de la qual sien fetes tres parts: la una sia del manllevador, e l'altra de l'accusador e l'altra del senyor rei.

Entrevenidors de contractes usuraris

Item, mana Sa Excellència estretament, *que* algún home o dona no gose ser corredor, tercer o mijancer de reprovat contracte de usura, ni rebre ni tenir pecúnies d'algunes persones acomanades en son poder o aparellades per a prestar a usura, ni ^(fol A4 v) a comunicar ni ab tractar ab algunes persones de qualsevol estat o condició que sien de llogres e usures. E si lo contrari serà provat, que-s pugua proseguir per inquisició contra la tal persona, corredor o mijancer e castigar aquell puix sia oït primerament en ses defensions; e sots pena que sia privat perpètuament de l'offici de corredor, e per cascuna vegada encorrega en pena de vint-i-cinch lliures, e si pagar no les podrà que sia açotat per la present ciutat de València segons forma del furs del present regne.

Revendes

Item, més ordena, estatueix e mana Sa Excellència que no-s pugua fer comerci de vendre o altrament sots nom de permuta o altre comerci, dexar ferro o altres coses en gros a fiat a temps a persones que no tinguen aquell exercici o comerci, que saben o presumen si deven saber o presumir, que no compren sinó per a revendre de continent als matexos o altres ab desavans; sots pena de perdre lo tal ferro o altres coses axí venudes o contractades, applicadores com dalt és dit, e encara major pena a arbitre de Sa Excellència i del Real Consell reservada i que ningun corredor d'orella sia corredor en tals contractes; sots pena de privació d'offici, e ningun notari entrevinga ni testifique tals contractes; sots pena per cascú i per cascuna vegada de cinquanta lliures applicadores com dalt és dit.

Agabelladors de vitualles

E més avant, vent i considerant Sa Excellència la molt gran carestia *que* de molts anys ençà hi ha en la present ciutat i Regne de València, generalment de totes coses e senyaladament de les que són necessàries e convenients per a la sustentació de la vida humana, no solament de les que-s porten fora lo present regne, més encara de les que-s fan i cullen dins aquell; i no sols en anys alguns tan esterils més encara en los fertils i abundants, en tanta manera que los poblats vivints i habitants en la present ciutat i regne, ab molt gran dificultat, poden viure e sustentar ses cases, mullers, fills e familia. Senyaladament les persones pobres e de poques facultats, les quals de cascun dia se van consumint ab la gran e intolerable carestia, hi hauràn de perir si ab deguts i oportuns remeis no hi és proveït. De hon considerant les causes per les quals dites caresties e preus immoderats de dites vitualles e altres coses concernents per a la sustentació humana provenen, per a reseca i extirpar aquelles s'ha vist i entés clarament provenir a causa *que* moltes persones poch tements [a] Déu i a gran carrech de ses consciències treballen e són solícits ab summa diligència en comprar, haver, adquirir i ocupar los fruits *que* nostre senyor Déu, per la sua infinida misericordia i bondat, és servit donar-nos de la terra per la sustentació e mante-

niment de la vida humana; anticipant los preus, o part d'aquells, axí estant los dits fruits en herba *com* après de collits i en altres moltes maneres il·lícites i reprovades, trahent-ne o fent-ne traure molta part del present regne; e altres agabellant aquells e embotigant-los o enfijant-los, e tenint-los guardats perquè acabant-se los pochos fruits que no hauràn pogut agabellar-se augmenten, com necessàriament ab la fretura d'aquells se venen a augmentar los preus d'aquells, puguen-se llavors vendre'ls a preus molt excessius e immoderats en gran dany e notori ^(fol A5 r) prejuhí de la cosa pública de la present ciutat, vehins e habitants d'aquella e tot lo regne, i en molt major dany i prejuhí de ses ànimes i consciències, en fer guany tan il·lícit e reprovat i en tan gran offensa de nostre senyor Déu. E vent e sabent que encara que dits agabellaments i embotigaments e negociacions sien prohibits e prohibides per furs e privilegis del present regne e ab altres crides i edictes penals no són estats castigats com merexen; no sols han perseverat, més encara augmentat en sos tractes il·lícits constituint de cascún dia en majors caresties la present ciutat i regne e habitadores d'aquella e aquell. Com sia cert que si semblants agabelladors i renovers no hi fossen no serien tan excessius los preus de totes les coses com són, *com* aquestos sien com les sangoneres que s beuen la sanch dels pobres i dels *que* poch poden i causen en los pobles i ciutats les grans caresties dels manteniments humans, de hon convé que contra aquestos sia procehit rigurosament. Per ço, per obviar i extirpar los dits danys i caresties *tan* grans, Sa Excellència ab la delliberació dels Magnífichs Doctors del Real Consell i a supplicació dels dits procuradors fiscals de Sa Magestat, sens prejuhí ne lesió de les altres crides e ordinacions sobre açò fetes i dels establiments de la dita ciutat, ha manat fer e proveir e ab veu de pública crida preconizar la present real sanció e ordinació per los capítols immediate següents.

Revenedors de vitualles i fruits

E primerament, que persona alguna de qualsevol estat o condició que sia no gose ni presumeixca per sí, ni per interposades persones, comprar ni per altra via ni manera adquirir ni haver dins lo present regne forments, ordis, civades, ni altres grans ni fruits alguns que cullguen dins lo present regne, ni altres coses algunes necessàries, útils i expedients per a la vida humana i menester d'aquella per a embotigar-los ni ensitjar-los ni altrament tenir-los recòndits per a vendre-ls en gros; ni altrament dispondre al temps que a ells los parexera. Ans si alguna persona comprara los dits grans, fruits e altres coses ne haja de tenir dins deu dies après que comprat-los haurà, venta-ls fruits e altres coses sens frau algú; e qui contrafarà encorrega e sia encorregut, ipso facto, en pena de perdició de les dites coses axí comprades e embotigades e en altres penes a arbitre de Sa Excellència reservades, partidores les dites penes: lo terç als cofrens del senyor rei e lo terç a l'Hospital General e lo altre terç al acusant, lo qual acusador serà admés encara *que* en segret descobra la tal contravenció.

Que no-s compren fruits en herba

Item, que persona alguna de qualsevol estat o condició *que* sia no gose ni presumeixca comprar fruits alguns que s'esperen a collir en lo present regne estant aquells ab herba en ans de ser cullits; ni fer preu algú d'aquells ni menys bé straure ni anticipar diners alguns per preu ni per part de preu d'aquells; ni ab confiança d'axí poder haver e comprar aquells, encara que la tal persona digués, prentengués ni allegàs que-ls volia per a provisió

de la present ciutat ni de sa casa; sots pena de cinquanta lliures e perdició dels tals fruits e d'altres penes a arbitre de Sa Excellència reservades, partidores dites penes ut supra.

(fol A5v) **Que no-s facen concerts per encarir les vitualles**

Item, que persones algunes de qualsevol estat o condició que sien *que* tinguen fruits alguns e altres qualsevol coses necessàries e *convenients* per al sosteniment humà, encara que les tinguen de ses pròpies collites o les hagen fetes portar de qualsevol parts fora del present regne, no puxen concertar entre si alguns concerts, conspiracions, ni mals emprements per a augmentar lo preu ni disminuir l'abundància d'aquells e aquelles; sots pena de perdició dels tals fruits i coses i de cent morabatins per cascú que contravindrà i per tantes vegades com hi serà contravengut, e altres penes a arbitre de Sa Excellència reservades, partidores les dites penes segons que desús és dit.

Que los arrendadors de fruits no agabellen altres fruits

Item, que qualsevol arrendadors e tenints part alguna en arrendament, axí de delmes e primicies *com* de qualsevol viles e llocs del present regne, no puxen ni gosen comprar, haver ni ocupar-se a diners contants ni en paga d'algún deute que-ls sia degut, fruits alguns dels *que* recauen en tals arrendaments de persona o persones algunes; ni pugen tenir altres fruits encara que-ls volguessen per a avituallar la present ciutat, sinó tan solament los fruits que procehirà dels tals arrendaments si ja no és per a provisió de llurs cases; sots pena de perdició dels tals fruits e de cent morabatins e altres penes a arbitre de Sa Excellència reservades, partidores dites penes ut supra.

Que no-s venen los fruits a més preu per fiar-los

Item, que qualsevol persona que tinga fruits alguns o altres coses qualsevol que sien per a vendre, les hagen de vendre a pagar tantost. E si les volrà vendre fiades a pagar a cert temps, no les puga vendre sinó per aquell just preu que los tals fruits e coses valrien comunament a pagar tantost. E si lo contrari serà fet sia encorregut lo contrafahent en perdició del preu o preus de les tals coses axí venudes, partidori lo dit preu: lo terç al senyor rei e lo terç a l'Hospital General e lo terç al acusador, lo qual puga ésser lo mateix qui haurà comprat les tals coses e en altres penes a arbitre de Sa Excellència reservades.

Que no-s pugen comprar les coses que venen per mar sinó passats sis dies per a revendre

Item, que qualsevol coses de vitualles *que* sien portades per mar o desembarcades en lo Guerau de la present ciutat de València per a vendre, aquelles no pugen les tals coses ésser comprades per persona alguna per a revendre aquelles dins sis dies après que seràn desembarcades e posades venals, perquè dins los dits sis dies cascún particular ne puixa haver e comprar per a provisió de sa casa o per obs de son ofici lo *que* haurà menester. E passats los dits sis dies ne pugen comprar los que les volrà comprar per a tornar-les a revendre en menut, tenint-ne continuament après que les hauràn comprades venderia¹⁸ públicament sens frau algú. E qui contrafarà sia encorregut en pena de vint-i-cinch lliures

18.- (escrit també *vendaria*). *f.* ant. 3. Cosa que s'ha de vendre o que serveix per a vendre. En lo temple de-rochà o gità les taules de les venderies e dels cambiadors, Collacio (Col. Bof. xiii, 325). No pusquen anar per la Ciutat... ab les dites capses o perxes o altres uenderies, doc. segle XV (BSAL, xxii, 212). *Que* ningú sia gosat de parar a les portes ninguna venderia, Antiq. 192.

i en perdició de les coses que haurà comprat, contraforma del present capítol partidores les desús dites penes ut supra.

Que los forments que venen de Requena no-s puguen comprar fins sien arribats a l'Almodí

Item, que persona alguna no puga comprar ni fer comprar en lo camí los forments que entraràn de Castella per via de Requena e vindrà a la present ciutat, sinó que aquells vinguen drete via a l'Almodí d'aquella; sots pena de cent sous partidors ut supra.

(fol A6r) **Forments que entren de Castella per Moxent**

Item, que los forments que entraràn de Castella en Moxent i pararán allí no puiuen ésser comprats sinó per los carreters, recueros i riberenchs que·ls compren i solen comprar per a poder portar a la present ciutat de València, e les persones que compren e tenen càrrech de comprar per als dits carreters, recueros i riberenchs i les persones que volrà comprar per a provisió de ses cases o per a proveir algunes ciutats, viles o lochs del present regne sens frau algú; sots pena [qui en frau comprara] de perdició dels tals fruits e de vint-i-cinch lliures partidores ut supra e altres penes a arbitre de Sa Excellència reservades.

Que lo forment que ve de Moxent no-s compre en lo camí

Item, que persona alguna no gose ni presumeixca per si ni per interposades persones comprar forment algú dels carreters, recueros o traginers que·l portarán de Moxent a la present ciutat fins sia en aquella; sots pena de vint-i-cinch lliures e perdició del tal forment que haurà comprat, e altres penes a arbitre de Sa Excellència reservades, partidores dites penes ut supra.

Vi per a revendre

Item, que persona alguna de qualsevol qualitat e condició sia no puga comprar en la present ciutat ni en lo regne summa alguna de vi per a revendre en gros en la dita ciutat ni en lo regne; sots pena de perdició del tal vi o de la justa estimació e valor del dit vi no podent-se aquell haver, partidora dita pena ut supra i en altres penes a arbitre de Sa Excellència reservades.

Taverners que no tinguen més d'una taverna

Item, que persona alguna no puga tenir en la present ciutat o contribució d'aquella ni proveir de vi comprat més d'una sola taverna, ni comprar més vi del que serà menester per a provisió de la tal taverna segons lo que haurà acostumat de vendre en aquella; sots pena de cinquanta lliures e de perdició d'aquell vi que serà trobat en les tals tavernes en cas que·n tingués més d'una, e encara que·n haja comprat molt més del que sol vendre en sa taverna que perda tot aquell vi que de més haurà comprat, hon se vulla que·l tinga, partidores les dites penes ut supra.

Arrendadors no compren vi en gros per a vendre

Item, que persona alguna que sia arrendador de delmes o primicies o d'algunes viles i lochs o tenint part en los arrendaments, no puixa comprar summa alguna de vi per a vendre, axí en gros com en menut, si ja no sia per a provisió de casa sua; sots pena de vint-i-cinch lliures i de perdició del tal vi, applicadores les dites penes ut supra.

Que no-s traga oli del regne

Item, que persona alguna de qualsevol qualitat o condició que sia no puga per si ni per interposades persones traure ni fer traure oli algú del present regne, valent en la lonja de la present ciutat l'arrova de l'oli a dotze sous comunament o d'aquí amunt; sots pena de perdició del tal oli i dels carros, bèsties o vexells ab que serà portat, e altres penes a arbitre de Sa Excellència reservades. E valent menys ^(fol AGv) de a dotze sous l'arrova mana Sa Excellència que no sia tret sense la licència fins altrament hi sia proveït, sots les mateixes penes partidores ut supra, en les quals penes los contrafahents sien encorreguts ipso facto, tostamps *que* constarà aquells haver tret summa alguna d'oli contra la present prohibició, o essent trobats portant aquell en lloch o camins distants dos llegües de la ralla del present regne si ja no portava bollatí del governador de la tal governació, declarant ésser per a provisió d'algún lloch situat dins les dites dos llegües. E si los tals olis, carros e vexells no-s poguessen haver sien encorreguts los extrahents en pena de la justa estimació de les dites coses, partidores tostamps les dites penes ut supra.

Que no-s compre en lo regne oli per a revendre

Item, que persona alguna de qualsevol qualitat o condició *que* sia no puga comprar oli algú en la present ciutat ni en part alguna del present regne per a revendre en gros, encara que lo tal oli fos portat a la present ciutat de fora lo present regne; sots pena de perdició del tal oli i de cinquanta lliures, partidores les dites penes ut supra. Puga empero qui-s vulla per son ús propi comprar lo oli que haurà menester i per a provisió de sa llur casa. E qualsevol persona puga comprar oli fora de la present ciutat per a portar aquell a vendre a la lonja de la present ciutat; e qui contrafarà sia encorregut en pena de cinquanta lliures e perdició del tal oli, partidores les dites penes ut supra.

Que arrendadors que cullen oli no-n compren per a revendre

Item, que qualsevol persona que tinga o tindrà arrendament algú de delmes o primicies o d'algunes viles o llochs en los quals arrendaments hi recaiga cullita alguna d'oli, per poca que sia, no puga comprar oli algú molt ni poch per a revendre aquell en gros ni en menut; sots pena de cinquanta lliures e perdició del tal oli, partidores les dites penes ut supra.

Que en la lonja no-s compre oli per a revendre sinó un ordre davant altre i los saboners sols lo necessari

Item, més avant se proveheix que en la lonja de l'oli ni en altra alguna part de la present ciutat, persona alguna no gose ni puga comprar oli per a revendre sinó és un ordre davant altre. Ço és, que acabat lo un ordre o estant en acabances d'aquell ne puga comprar altre. E lo qui serà saboner, tenint i usant art de fer sabó, ne puga comprar lo *que* haurà menester per al dit exercici, puix no-l compre en una vegada ni-l tinga embotigat en major summa de cent arroves; sots pena de perdició del tal oli i d'altres penes a arbitre de Sa Excellència reservades.

Mel no sia embotigada

Item, se proveheix i mana que tota la mel que-s portara a la present ciutat per qualsevol persones per a vendre s'haja de portar i-s porte a la lonja d'aquella a hon s'acostuma vendre. E no puga ser embotigada ni agabellada per persona alguna dins la present ciutat

o fora d'aquella en part alguna del present regne; sots pena de perdició de la tal mel e de cent sous partidors ut supra.

Revenedors de mel

Item, que qualsevol persona que volrà comprar mel per a revendre en menut no puga comprar ni tenir sinó tres odres, e acabats aquells o estant en acabances. Altres tres exceptats [són] apothecaris, sucres i speciers, los quals ne puguen comprar lo que hauràn menester per a sos obratges; sots pena de deu lliures e perdició de la tal mel, partidores dites penes ut supra.

(fol A7 r) **Arròs nos sia tret sens llicència**

Item, que persona alguna de qualsevol estat o condició sia no puga traure ni fer traure arròs algú del present regne per mar ni per terra, tostemp que la càrrega de l'arròs se vendrà comunament en la present ciutat a sexanta sous o més; sots pena de perdició del tal arròs si haver-se porà, i sinó de la justa valor i estimació d'aquell e d'altres penes a arbitre de Sa Excellència reservades. E valent comunament a menys de sexanta sous la càrrega en la present ciutat puga ser tret ab llicència de Sa Excellència o de la persona a quí Sa Excellència donarà tal poder o facultat, e no en altra manera, fins altrament hi sia proveït; sots pena de cinquanta lliures e altres penes a arbitre de Sa Excellència e del Real Consell reservades, partidores ut supra.

Arròs no sia embotigat

Item, que persona alguna no puga comprar ni embotigar arròs algú, axí blanch com roig, per a revendre en gros; sots pena de perdició del tal arròs e altres penes a arbitre de Sa Excellència reservades, partidores dites penes ut supra.

Tonyines, merlucos, sardines, formatges

Item, que persona alguna no gose ni puga comprar dins la present ciutat ni contribució d'aquella tonyines, merlucos e sardines ni formatges, axí de Cerdenya com de Mallorca per a revendre; sots pena de perdició de les tals coses o altres penes a arbitre de Sa Excellència reservades, partidores ut supra.

Cóm s'han de vendre

Item, que les persones que hauràn comprat algunes de les dites coses per a vendre-les en menut, hagen de tenir e tinguen venderia d'aquelles continuament per menut, après d'haver-les comprades fins haja acabat aquelles; sots pena de cinquanta lliures partidores ut supra.

Bolateria, ous i caça

Item, que persona alguna no puga comprar dins la present ciutat ni en tres llegües entorn d'aquella bolateria, ous ni caça alguna per a revendre; sots pena de perdició de tal bolateria, ous e caça e de sexanta sous, partidores dites penes ut supra.

Cóm s'han de vendre

Item, qualsevol persones que portaràn o portar faràn bolateria, ous o caça alguna a la present ciutat per a revendre, sien tenguts e obligats de tenir la dita bolateria, ous e caça venal en lo mercat de la present ciutat. E los qui en ses cases tindràn venderia de bolateria o caça tinguen e hagen de tenir part d'ella a les portes de les cases d'aquells, e la caça morta

l'hajen de tenir tota penjada a les portes de llurs cases venals; sots pena de perdició de tal caça i bolateria i de cent sous, partidores dites penes ut supra.

Carbó

Item, més que persona alguna no puga comprar per a embotigar o revendre qualsevol natura de carbó en qualsevol part del present regne, puga empero comprar lo dit carbó i portar aquell per a vendre a la present ciutat sens embotigar-lo; e qui contrafarà sia encorregut en pena de perdició de dit carbó e de vint-i-cinch lliures per cascuna vegada que serà contravengut, applicadores dites penes ut supra.

Que no-s faça mixtura del carbó

Item, que les persones que portaràn carbó a vendre a la present ciutat lo porten e hagen de portar sens mezcla alguna, portant lo carbó de carrasca per sí, lo de llentiscle¹⁹ (fol A7^v) per sí e lo de pi per si. E si los carbons seràn atrobats mezclats sien ipso facto perduts e los qui-ls portaràn sien encorreguts en pena de vint sous, partidores dites penes ut supra.

Tenders de carbó

Item, que los tenders que volrà tenir e tindrà venderia de carbó per menut no puen comprar aquell en part alguna sinó en lo mercat de la present ciutat, ni puguen comprar sinó una sàrria davant altra, e essent acabada la una sàrria o estant en acabances ne puguen comprar altra; sots pena de perdició del tal carbó que demés tindrà o haurà comprat e de sexanta sous, partidores dites penes ut supra.

Carbó no sia comprat per los camins

Item, que ninguna persona de qualsevol condició que sia gose ixir ni fer ixir a altre per camins ni per los carrers a comprar carbó, sinó que liberament lo dexen portar als traginers que portaràn lo tal carbó al mercat en lo lloch a hon se sol portar, sots pena de cent sous per cascuna vegada que lo contrari faràn i perdició del dit carbó. E sots la mateixa pena que los dits traginers no puguen descarregar ni descarreguen lo dit carbó sinó és en lo dit lloch que és la plaça del carbó en lo mercat, applicadora la pena ut supra e lo carbó per entregue a l'Hospital General.

Jochs de naips i taulatjes

E més avant, considerant Sa Excellència que per lo que toca al servici de nostre senyor Déu i benefici de la present ciutat i poblats en aquella, sia bé i convinga estirpar senyaladament los vicis dels jochs i tasureries que tant se freqüenten en esta ciutat, dels quals les blasfèmies, juraments, homicidis e perdicions de bens, com l'experiència ho mostra, e molts altres mals provenen. E les cases hon se sostenen los dits jochs e tasureries sien temples i escoles de malahir a Déu, per ço, Sa Excellència mogut de zel, de l'honrra i servici de nostre senyor Déu, proveheix, ordena i mana que ningú ara sia magnat barò, noble, gentil hom, honrrat ciutadà o altra persona honrrada o de qualsevol estament o condició sien, no gosen ni sien gosats ni presumeixquen tenir ni sostenir ni acullir públicament ni secreta jochs ni tasureries en ses cases o habitacions, ni en altres possessions sues, ni en horts ni en altres parts de la present ciutat, ni juguen algún joch de naips tenir ni sostenir taulatge

19.- llentisc, *m. ant.*: Llentiscle. Sement de li, sement de lentisch, Tres. pobr. 62. Aquestes són les virtuts del lentisch, aquesta erba és calent e secha, Macer Erbes.

algú de jochs de naips; sots pena si lo contrari serà fet que lo qui tal joch o taulageria tindrà o sostindrà o acullirà segons desús és dit, encorrega o sia encorregut, nunc pro tunc, en pena de quinze lliures pagadores i applicadores lo terç a l'accusador e los altres dos terços al senyor rei, e si lo tal pagar no porà la dita pena *que* estiga pres en la presó per temps de dos mesos. E ultra les dites penes pecuniàries los qui tindran la tasureria sien encorreguts en pena de bandeig de la ciutat i terme d'aquella per temps de mig any, i los jugadors qui seràn trobats jugar si seràn persones de condició que estiguen presos per temps d'un mes i en altres penes a arbitre de Sa Excellència reservades, e los altres per temps de dos mesos. I que les taules i cadires hon se jugara que sien cremades públicament en la plaça de la Seu de la present ciutat, i que les portes de les tals cases hon se ^(fol A8r) tindrà tal tasureria sien cremades sens remissió alguna, i los que seràn trobats mirar los dits jochs estiguen arrestats en ses cases per temps de quinze dies, i que sobre açò se faça rígida i prompta execució, *constant* solament de la contravenció sens procés algú ni sentència, manant, axí com ab la present mana al fisch de Sa Magestat, *que* en l'execució de dites coses faça sa deguda i prompta justícia.

Joch de daus

E com per l'experiència s'haja vist *que* d'alguns anys a esta part s'ha freqüentat e freqüenta molt en la present ciutat e Regne de València lo joch reprovat de daus, i s'han seguit i segueixen grans e intolerables danys de destruir-se les persones que a tal joch juguen, i perdre ses haziendes i venir a total ruina i destru[c]ció en gran d'any i perjuhí de la cosa pública e de servei de nostre senyor Déu, per ço, Sa Excellència, per ovbiar als desús dits inconvenients i molts altres *que* per dita rahó se poden seguir, proveheix, ordena i mana que ningú de qualsevol estat e condició sia no gose ni presumeixca tenir ni sostenir, públicament ni secreta, en ses cases o habitacions ni en altres possessions ni horts, joch de daus de ninguna manera ni tenir taulatge algú del dit joch; sots pena, que si lo contrari serà fet, que lo qui sustentará en llur casa o habitació o en altra part joch de daus, ara prenga taulatge o no de dit joch, encorrega en pena de cinquanta lliures, applicadores: lo terç a l'accusador e los dos terços al senyor rei, e ultra dita pena sien bandejats de dita present ciutat i regne per temps d'un any. E si dita pena pecuniària pagar no poràn o no volràn, si és home honrrat estiga pres en un castell o en altra part hon Sa Excellència senyalarà per temps d'un any, e si és persona plebeya li sien pegats cent açots. E los jugadors que a tal joch jugaràn sien encorreguts en pena de vint-i-cinch lliures applicadores ut supra e estar en la presó per temps de dos mesos, e si la dita pena pagar no poràn, si són persones honrrades encorreguen en pena d'estar en la presó per temps de sis mesos, e si són plebeyos bandejats de la present ciutat e terme de València per temps d'un any. E los miradors de dit joch en pena d'estar un mes en presó, en les quals penes enconreguen encara que no sien atrobats jugar ni tenir dita tasureria, puix conste *que* aquell mateix dia que seràn accusats hagen jugat e *tengut* dita tasureria. E ultra les dites penes les sien cremades les taules, cadires e portes de les dites cases e contra aquells que puixa ésser proceït *conforme* contra altres jugadors en los superiors capítols està estatuït e ordenat.

Cases de joch

Item, perquè és presumpció urgent *que* tenint-se joch e jugant-se en una casa, hort o altra habitació és ab sciència i paciència de l'amo habitador d'aquella, per ço, Sa Excellèn-

cia diu e notifica a tothom generalment que tostemps que-s trobaràn alguns jugant o serà provat haver jugat en alguna casa, hort o habitació, que lo amo o habitador d'aquella serà tengut i obligat a la dita pena en lo precedent capítol contenguda, encara que no fos atrobat present quant se jugàs en dita casa, hort e habitació.

Cases de joch

Item, per quant per experiència sés vist algunes voltes que anant oficials alguns ^(fol A8v)en algunes cases per obviar que no s-i jugàs en aquelles los amos i habitants de dites cases i los mateixos jugadors tenen diverses arts e industries, no sols perquè los dits oficials no-ls troben jugant però encara perquè no-s puga provar que allí s-i jugàs, i per la dificultat de dita prova resten impunits. Desijant Sa Excellència obviar a semblants desordens i offuscació de la justícia diu e notifica a tothom generalment que tostemps que en una casa, hort o habitació seràn trobats dos o més los quals se provara ésser persones infamades de jugadors, i en dita casa, hort o habitació se trobara algún vestigi o preparatori o senyals de jugar o haver-se jugat com trobant daus, cartes o altres coses e instruments aptes per a jugar, o encara que dites coses no-s trobassen, si sens justa causa de dia a hora fus dita se trobara la porta de dita casa o hort o habitació tancada a hon los dits dos homens infamats de jugar estaràn, atesa també la qualitat de la persona de l'amo de casa, hort o habitació a hon los predits seràn atrobats, que la sobredita prova o altra a arbitre de Sa Excellència i del Real Consell sia haguda atesa la tal dificultat per plena prova quant a l'execució de dita pena dalt en los precedents capítols posada, axí contra lo amo de dita casa, hort o habitació, com encara també contra los dits jugadors.

Que tothom sia obligat acusar les cases de joch

Item, per quant millor les dites coses puguen venir a noticia de la cort i a total e deguda execució Sa Excellència mana a tothom generalment que qualsevol persona de qualsevol grau, estat o condició sia, sia obligada a denunciar axí les cases o joch a hon sabrà que juguen i axí mateix sien obligats a denunciar los jugadors; sots pena del qui ho sabrà i no ú denunciarà d'encórrer i encorrega per cascuna vegada en pena de deu liures, i no podent-les pagar altra pena a arbitre de Sa Excellència.

Lo terç al que accusara les cases de joch

Item, se notifica i declara per Sa Excellència que los que mirarán o estaràn presents en alguna part a hon se jugara, si ho denunciaràn no sols no cauràn en ninguna pena (la qual Sa Excellència ab tenor de la present ab sa bona fe i paraula real ara per lavors los remet) però encara si seràn los primers denunciadors los donarà la tercera part de la pena pecuniària que la cort executarà, axí als amos de dites cases, horts e habitacions a hon se jugarà com als dits jugadors. Entenent e declarant que lo mateix premi haja qualsevol altra persona, encara que no sia mirador de dit joch, qui tals cases o jochs denunciara puix que après de dita denunciació se segueixca plena prova de dit delict.

Que no-s venen daus

Item, proveheix i mana Sa Excellència que alguna persona de qualsevol estament o condició sia no gose en secret ni en públich fer vendre, donar ni emprestar daus ni tenir venderia d'aquells dins la present ciutat de València e terme d'aquella; sots pena de vint

sous per cascuna vegada que-n serà atrobat algú fer lo contrari, de la qual pena ne tinga lo terç lo accusador i les dos parts per a la regia cort.

Birles i altres jochs

Item, com se veu que ultra dels dits jochs de naips i daus s'acostuma de jugar ^(fol A9r) molts diners a birles e altres jochs en *que* no menys podrien destruir-se los qui a tals jochs jugarien. Per ço, Sa Excellència proveheix i mana que los qui a qualsevol altre joch, ultra los dits jochs de naips i daus, jugaràn per tasureria i los qui en ses cases i horts tindran les tasureries i jochs encorreguen en les penes dels qui juguen i tenen tasureria de naips i daus, dexant-ho a arbitre de Sa Excellència i del Real Consell la conexença si en tals jochs s'usa tasureria per a encórrer en les desús dites penes, les quals penes pecuniàries sien de la mateixa manera repartides i applicades.

Los qui travessen en los jochs sien haguts per jugadors

Item, per quant jugant als desús dits jochs hi ha moltes persones que encara que no juguen ab travessar perden molt diners, per ço, Sa Excellència proveheix i mana que qui per tasureria travessarà en dits jochs sien haguts per jugadors, i a effecte de encórrer en les penes mateixes desús dites, apposades contra los jugadors, repartidores de la mateixa manera.

Los que juren en los jochs i fora d'ells

Item, considerat *que* per los dits jochs i tasureries naixen blasfèmies i juraments segons desús és dit, per ço, Sa Excellència, proveheix i mana que los furs parlants dels juradors que desonestament juren en joch o fora joch en qualsevol manera de nostre senyor Déu o de la gloriosa verge Maria e dels tants sants de paraís, sien servats a la letra e les penes en aquells apposades [i] sien executades contra los delinqüents, de les quals penes no puixa ésser feta alguna gràcia o perdó ans, a sola requesta del fisch, sien exigides e puixa ésser feta inquisició per mer offici. E lo qui haurà jurat per la forma desús dita, no podent pagar, estiga en lo costell per tres hores i li sia posat un clau en la lengua, i si és home honrrat pague les penes en doble, i sinó les podrà pagar estiga pres en la presó per cinquanta dies.

Blasfemos

E com lo pecat de la blasfemia sia *tan* gravíssim i detestable com se lig en moltes parts de la sagrada escriptura, per ço, proveheix i mana Sa Excellència, *que* qualsevol persona que la sua boca o lengua temerariament ensutziara contra nostre senyor Déu i la gloriosíssima mare sua, sia açotada per la ciutat tota nua e sia posada après en lo costell; en lo qual estiga (segons forma de fur) per castich i exemple d'altres. E que si és persona honrrada *que* pague cinquanta morabatins d'or de pena, e que puga ésser feta enquesta per mer offici en les coses desús dites. E si tanta era la temeritat e follia dels delinqüents que-s mostràs aquells haver blasfemat, malahit, renegat o despitat contra nostre senyor Déu o la gloriosa sua mare, e les dites paraules en excés seràn nefàries e leges contra la divina magestat o contra la gloriosa verge Maria, sien punits los delinqüents per altra qualseuol major pena per furs del present regne i provisions reals estatuides.

Que los acusadors no seràn descuberts

Item, per tal que los crims sobredits sien millor notificats i accusats per aquells que-ls veuràn i oiràn, e los dits notificadors sien millor inclinats a dir la veritat del fet, per ço,

proveheix i ordena Sa Excellència, que per la present pública crida sia notificat que tota vegada que alguna de les dites coses volrà ésser notificades e accusades per algú o alguns que-ls tindrà segrets e no-ls publicarà directament o indirecta.

Vagabundos

Item, proveheix e ordena Sa Excellència *que* tots los vagabundos que estàn sens amo e no treballen en officis alguns, dins tres dies après de la publicació de la present crida en avant comptadors, hajan de posar-se amb amo i treballar, o hajan de buidar la present ciutat e altres ciutats, viles i lochs del present regne, a hon la dita present crida serà publicada i haja de buidar de tot lo present regne dins deu dies; sots pena que si passats dits dies seràn trobats seràn açotats i punits d'altres penes a arbrite de Sa Excellència.

Brivons i vagabundos que juguen

Item, per quant en la present ciutat com en altres ciutats, viles o lochs del present regne hi ha molts brivons i vagabundos, los quals en dies de faena juguen per les places públiques i per altres parts, no volent treballar ab appellido que no troben fahena. Com altrament i d'aquí se segueix que roben, fan i cometen molts altres delictes, dels quals lo dit regne resta greument inquiet, per ço, Sa Excellència, diu i notifica a tots los jornalers i persones que no tenen casa o habitació pròpia o logada, no gosen ni presumeixquen jugar a ninguna manera de joch; sots les penes alt en los precedents capítols contengudes, ajustant en aquelles que si seràn trobats o si serà provat en dia faener haver jugat, sien haguts per verdaders vagabundos, com sia cert i notori que volent fer faena trobarien qui-ls ne donaria, la qual dexen de fer per poder jugar i com a tals vagabundos sens altra prova puguen ésser punits i castigats.

Pobrets fengits

Item, per quant en la present ciutat hi ha molts estrangers d'aquella i altres, los quals sots espècie de pobres i fingint ésser pobres no tenint malaltia ni lesió o debilitació en ses persones, ans estant bons i sans i volent viure sens treball, van mendicant i acaptant per la present ciutat e per les portes, i aquestos leven les caritats e almoines que-s donarien als constituïts en pobrea e enfermetats, atesa majorment l'ocurrència del temps de tanta carestia e necessitat. Per ço, Sa Excellència proveheix i mana que les tals persones axí vàlides e sanes que van acaptant per la present ciutat dins tres dies, comptadors après de la publicació de la present crida, buiden e hajan de buidar la present ciutat i dins deu dies lo present regne. E si seràn los tals atrobats axí acaptar sien encorreguts en pena de cent açots, axí com en los vagabundos és estat estatuït e ordenat.

Bovians

Item, com per acte de cort fet en les Corts de Monçó en lo any mil cinchcents quaranta-set, sia dispost e ordenat per los robos e altres coses que de cascún dia fan en lo present regne alguns en nom de bomians, anant divagant per lo dit present regne, fossen bandejats d'aquell sots imposició de greus penes. Imposant per la primera contravenció pena d'açots e per les altres contravencions més greus penes arbitràries. Per ço, Sa Excellència mana que lo dit acte de cort sia guardat e per la segona contravenció sien encorreguts en quatre anys de galera.

Los qui escalen ab escales de cordes i altres semblants i qui les fabrica

Item, per obviar als furts e violències que dins la present ciutat e poblacions del present regne se cometen, escalant cases ab escales de fusta e de corda, ordena i mana Sa Exce·llència que qualsevol persona que posarà escala o escales de fusta o de corda ^(fol A10r) o altres ingenis ab los quals se porà escalar casa o cases o altres lochs en la present ciutat e altres poblacions del present regne, encorreguen en pena de docentes lliures o altra major pena corporal a arbitre de Sa Exce·llència i Real Consell, segons la qualitat de les persones, dels lochs i del fet. I que ninguna persona fabrique ni faça semblants escales ni ingenis per al damunt dit mal effecte; sots pena de vint-i-cinch lliures o altra pena a arbitre de Sa Exce·llència i del Real Consell.

Moneders

Item, per més extirpar la fabricació de la falsa moneda i lo despendre aquella, Sa Exce·llència ordena i mana que qualsevol persona *que* tindrà en son poder molles o altres instruments per a fer e fabricar moneda falsa d'or o d'argent, i aquells no manifestarà[n] ni posarà[n] en poder de la regia cort, encorrega en pena de quatre anys de galera i en la mateixa pena encorrega aquell en poder del qual se trobarà moneda falsa de valor de més de quatre lliures, moneda reals de València, sinó provarà de qui l·à haguda i que no sia de persona sospitosa de la mateixa falsedat. En la mateixa pena encorrega aquell en poder del qual se trobaràn estisoradures de moneda d'or o d'argent no donant bona rahó de hon les ha hagudes.

Lo terç l'accusador encara que sia oficial

Item, perquè les coses en la present crida contengudes tinguen millor execució, per ço, Sa Exce·llència, ordena i mana que les parts de les penes que s'apliquen als acusadors o prenedors sien donades encara que tals acusadors o prenedors sien oficials, qui per sos officis tendrien obligació d'executar les dites coses deduïts los drets que s'han de deduir.

Que·s observe la present crida per tots los oficials del present regne

Item, perquè tot lo conegut en la present crida vinga a execució, no sols en la present ciutat més encara en les altres ciutats, viles i llochs del present regne, encarrega i mana Sa Exce·llència a tots i sengles oficials, axí reals com altres del dit present regne, que les coses en dita present crida contengudes guarden i observen guardar i observar facen, altrament seràn punits per ses negligències i culpes.

Rebossats

Item, per quant s'ha entés que alguns malfatants són estats vists anar per la present ciutat e per altres ciutats, viles i lochs del present regne i passejar per aquells tapats sens ser coneguts en gran menyspreu de la justícia, i d'anar axí se porien seguir alguns danys i escàndels; per ço, volent Sa Exce·llència en quant pot obviar aquells, ordena i mana que alguna persona de qualsevol estament o condició que sia no gose dins la present ciutat e altres ciutats, viles i lochs del present regne e sos arravals, axí a peu com a cavall, portar la cara tapada ab papafigo²⁰, barbes falses, beques, maixqueres o altrament tapats que no

20.– *m.* 1. ant. Cobricap que s'estenia fins a cobrir el coll i que cobria també part de la cara, deixant només en descobert els ulls i el nas; cast. *papahigo*. Los quatre cauallers ixqueren de la tenda molt ben abillats, emperò tots temps portauen los papafigos per no esser coneguts, Tirant, c. 64. Après venien los quatre cauallers... ab

sien coneguts, e qui contrafarà encorrega en pena de perdre la roba e de presó per lo temps a arbitre de Sa Excellència i del Real Consell, i applicadora la roba a qualsevol oficials qui·ls pendrà.

Revocació dels guiatges

Item, com per los guiatges otorgats sia donat gran impediment i estorb a l'administració de la justícia, per ço, Sa Excellència, volent remoure tal impediment i per altres bons respectes revoca, cassa i anulla i per revocats, cassats i annullats, vol haver tots i sengles guiatges de crims i deutes, axí per los governadores com per altres qualsevol oficials del present regne atorgats, axí en escrits com de paraula, ^(fol A10v) i los de vitualles reduïnt les tinències de dits guiatges a temps de tres dies naturals contadors de l'hora de la publicació de la present pública crida en avant. E perquè ignorància no puixa ser allegada mana Sa Excellència fer publicar la present real crida en la present ciutat de València i lochs acostumats d'aquella i per les ciutats, viles i lochs del present regne acostumats, e guardes qui guardar-se ha.

Vespasiano Gonzaga Colona.

Vidit Arrufat, pro regente;

Vidit don Gaspar Marrades Loctinent de General Tesaurarii;

Vidit Guerau;

Vidit Debas;

Vidit Vidal i fiscis, advocatus.

Gaspar Milià.

Die vigesimo secundo mensis iunii anno *an* nativitate domini millesimo quingentesimo septuagesimo quinto retulit Honoratus Ioannes Borja tubicen publicus Valentiae se simul cum aliis tubicinibus clangentibus e timpanistis timpanizantibus publicasse e praeconizasse praeinsertum regium edictum per loca solita dictae civitatis Valentiae more solito.²¹

Publicas a xxii del mes de juny de l'any ·mdlxxv·

gipons de brocat carmesí; portauen papafigos de vellut negre, al cap portauen capells de palla, Tirant, c. 60. Un papafigo de domàs folrat de tella negra, doc. a. 1518 (Miret Templers 577). Un papafigo de perdillo folrat de taffatà, doc. a. 1546 (Alós Inv. 53).

21.– El vigésimo segundo día del mes de Junio del año milésimo quincuagésimo septuagésimo quinto de la Natividad del Señor (el 22 de Junio de 1575), el ilustre Juan Borja, dulzainero público de Valencia, informó de que él junto con otros, al son de dulzainas y tamboriles, había hecho público y pregonado el preinserto edicto regio por los lugares habituales de la dicha ciudad de Valencia, al modo habitual.

2

^(fol A1r)Real crida i edicte sobre la delació de les armes e altres coses, fet per lo Excellen-tíssim Senyor Vespasiano Gonzaga Colona, príncep de Sabioneta, duch de Trayeto, mar-quès d'Hostiano, compte de Fundi i de Rodigo, capità general de la infanteria italiana de Sa Magestat en lo Piemont i Lombardia, lochtinent i capità general en la present ciutat i Regne de València *et caetera*.

---

^(fol A2r)Ara ojats que us fan a saber de part de la Sacra Cathólica Real Magestat e per aquella, de part de l'Excelentíssimo Senyor Vespasiano Gonzaga Colona, príncep de Sa-bioneta, duch de Trayeto, marquès d'Hostiano, compte de Fundi i de Rodigo, capità gene-ral de la infanteria italiana de Sa Magestat en lo Piemont i Lombardia, lochtinent i capità general en la present ciutat i Regne de València, per quant per l'experiència se-s vist que de cascún dia se cometen diversos crims i delictes en la present ciutat i Regne de València, per diverses persones poch tements a nostre senyor Déu e a la real correctio, ab escopetes, arcabuços, ballestes i altres géneros d'armes, en gran d'any de la República i mensypreu de la justícia; e ab tot, que ja per altres reals crides publicades al temps de la presidència d'altres lochtinents i capitans generals de Sa Magestat en lo dit present regne, per obviar los dits delictes se provehí i ordenà prohibició de certes armes i de pena als qui a dites reals crides contravendrien. S'és vist que aquelles no han bastat a reprimir l'audàcia i temeritat de molts que no han dexat de portar les dites armes e ab aquelles fer mal e danys. Per ço, desijant Sa Excellència obviar a dits mals e danys, sens derogació de dites reals crides, ans lloant, aprovant, ratificant i en quant menester sia confirmant aquelles, en tot lo que en aquestes no seràn vistes ser contràries ni differentes, inseguint la deliberació del Real Consell, ab la present pública crida estatuheix, proveheix i mana sots les penes davall es-specificadores, les coses següents:

Arcabucets i escopetes menors de tres palms

E primerament, que ninguna persona, habitant o que vindrà o se trobarà en la pre-sent ciutat i Regne de València, de qualsevol estat o condició sia, tinga ni gose tenir arca-bucet ni escopeta chica de pedrenyal ni de mecha que tinga lo canó menys de tres palms de llargaria, ni persona alguna gose vendre ni comprar, ni altrament haver ni adquirir sem-blants arcabucets ni escopetes; sots les penes dejús específicadores. Ans les persones qui de present ne tenen, de qualsevol estat o condició sien, dins deu dies après de la publicació de la present real crida i edicte les haja de manifestar i portar aquells i aquelles a la present ciutat a hu dels magnífichs jutges de la regia cort, i en les altres ciutats i viles del present regne al governador o a son surrogat o al justícia criminal de dites ciutats i viles, per a què feta dita manifestació se puga donar orde del que s'haurà de fer de dites armes. En altra manera, passat lo dit termini, les persones que seràn trobades tenir o haber tengut i portat semblants arcabucets i escopetes en ses cases o en altres parts sien encorreguts. És a saber, si serà cavaller o persona que goze del privilegi militar, en pena de cent liures i d'estar pres

en un castell per temps d'un any, e si serà persona plebeya en pena de servir tres anys en les reals galeres i en perdicó de les armes que los sobredits (com dit és) portaràn o seràn vists tenir o portar; partidores dites penes pecuniàries en tres parts: ^(fol A2v) l'una per l'acusador o pernedor, encara que sia official, e les dos als cofrens de Sa Magestat.

Que no-s porten dits arcabucets ni escopetes menors de tres palms

Item, Sa Excellència proveheix i mana que persona alguna de qualsevol qualitat, estat o condició sia, no gose ni sia gosat de portar per la present ciutat de València, ni per altres ciutats, viles i lochs del present regne, ni per poblats ni fora poblats, los dits arcabucets ni escopetes de pedrenyal ni de mecha que tinga lo canó menys de tres palms de llargaria; ans les persones que tals armes portaràn o seràn vists portar sien encorreguts en les desús dites penes en doble, partidores ut supra les pecuniàries.

Qui tirara ab dits arcabucets o escopetes menors

Item, mana Sa Excellència que cualevol persona, de qualsevol qualitat o condició sia, que així dins la present ciutat de València, com en qualsevol altres ciutats, viles e lochs del present regne, així en poblat com fora de poblat tirarà o farà tirar ab los dits arcabucets o escopetes de la manera desús dita, ara nafre²² ara no nafre, sien encorreguts en pena de mort natural.

Que no-s facen ni adoben semblants arcabucets ni escopetes menors

Item, mana Sa Excellència ab la present pública crida a tots e qualsevol menestrals o altres persones que fan o faràn los dits arcabucets o escopetes chiques de pedrenyal i de mecha que no facen ni gosen fer ni adobar semblants arcabucets ni escopetes chiques de la llargaria desús dita; sots pena de vint-i-cinch liures per cascuna escopeta chica o arcabucet que faràn o adobaràn los dits arcabucets i escopetes chiques, partidores ut supra, i en pena de cent açots o de bandeix del present regne a arbitre de Sa Excellència. Ans sien tenguts i obligats en manifestar-los a hu dels dits jutges de cort de la present ciutat i en les altres ciutats, viles i lochs als dits governadors o surrogats o justicies criminals respective[s] dins lo termini de deu dies sots les mateixes penes.

Ballestes menors de tres palms

Item, proveheix i mana Sa Excellència que persona alguna de qualsevol estat o condició sia no gose ni presumeixca tenir en sa casa ni en altra part, ni fer, ni aportar, ni fer fer ballesta chica que sia menys de tres palms de largaria en lo arbret i que la verga no tinga menys de dos palms de corda, ni fer o fer fer cordes ad aquelles, ans les tals persones que tindran lo dit gènere d'armes i portaràn o faràn fer, o tiraràn, o tirar faràn ab aquella o aquelles, sien encorreguts i encorreguen en les desús dites i mateixes penes respectivament en que encorren los que tindran, portaràn i tiraràn, o faràn o fer faràn, o adobaràn o adobar faràn los dits arcabucets i escopetes chiques, en les quals dites penes, i en qualsevol d'aquelles respectives, vol i mana Sa Excellència i declara que encorreguen e sien vists encórrer i ésser encorreguts, no sols los qui seràn atrobats i presos ab los dits arcabucets i escopetes chiques i ballestes chiques, més encara tots i sengles qui ab testimonis o altres

22.- Nafrar, *v. tr.* Ferir produint nafra; cast. *herir, llagar*. Lo vostre gloriós cors fo, Sènyer, clavellat e nafrat e mort en la crou, Llull Cont. 150. Stant dret en peus no's podia moure sens que no fos naffrat, Genebreda Cons. 122. Que'l seu cap nafrauen cruelment y fort, Passi cobles 53. A punta de spasa lo nafrauen, Tirant, c. 320.

legítimes proves seràn convençuts haver tengut o portat, o tirat o fet tirar i adobar o fer adobar i fer o fer fer los dits arcabucets i escopetes chiques i ballestes chiques.

Que no-s facen caixes ^(fol A3r) per a dits arcabucets ni escopetes menors

Item, Sa Excellència proveheix i mana que ningún fuster ni altra persona de qualsevol estament, grau o condició que sia, gose ni presumeixca fer ni fer fer caxes o ceps per a dits arcabucets o escopetes chiques, ni adobar o fer adobar les caxes o ceps de dits arcabucets o escopetes chiques; sots la mateixa pena *que* ab la present crida i edicte estatuhida està i posada contra los qui faràn o fer faràn los dits arcabucets o escopetes chiques.

Que les persones a qui s'acomantaràn dits arcabuços o ballestes menors ho manifesten

Item, Sa Excellència estatueix i mana que si alguna persona de qualsevol grau o condició que sia vindrà o entrarà ab dits arcabucets o escopetes chiques o ballestes desús dites, o les posarà o acomantarà en casa o en cases d'alguns hostalers o taverners o d'altres de la present ciutat o d'altres ciutats, viles i lochs o caseries del present regne, sia obligat lo tal taverner, hostaler o altre qualsevol, en casa del qual ho portaràn o acomantaràn los dits arcabucets, escopetes chiques o dites ballestes encontinent que veuràn los qui aportaràn, posaràn o acomantaràn en sos hostals, tavernes o cases los dits arcabucets, escopetes chiques o dites ballestes, a denunciar, publicar e manifestar los qui aportaràn, posaràn o acomantaràn los dits arcabucets, escopetes chiques o dites ballestes en la present ciutat a algún jutge de la regia cort, i en les altres viles i lochs del present regne als governadors o sos surrogats o justicies criminals de les ciutats, viles i lochs del present regne; sots pena de vint-i-cinch liures per cascuna vegada que-s farà lo contrari, applicadores ut supra, i de bandeix del present regne a arbitre de Sa Excellència.

Que los oficials que pendrà dites armes menors les rompen encontinent

Item, Sa Excellència proveheix i mana a tots i sengles oficials, així de la present ciutat de València com d'altres ciutats, viles i lochs del present regne que trobaràn persones algunes tenir o portar los dits arcabucets, escopetes o ballestes chiques, que les prenguen e puguen pendre e sien tenguts encontinent a rompre los dits arcabucets, escopetes i ballestes, de manera que no-s puguen aprofitar de dits arcabucets, escopetes ni ballestes ni de les claus d'aquelles, i de pendre les persones que portaràn aquells, i presos posar-los en les presons communes de la present ciutat i d'altres ciutats, viles i lochs del present regne, a hon aquells seràn presos per a què en aquells puguen ésser executades les penes contenudes en la present pública crida; sots pena de vint-i-cinch liures per cascuna vegada que lo dit oficial o oficials faràn o farà lo contrari, aplicadores ut supra, i altres penes a arbitre de Sa Excellència.

Que dits oficials manifesten dites armes que hauràn pres i romput

Item, mana Sa Excellència que los oficials qui tals armes pendrà o llevaràn les puguen e hagen de trencar i portar i entregar al justicia criminal de la present ciutat; sots pena de suspensió de son ofici per temps de mig any, e los alguazirs i oficials de la Real Audiència les hagen de portar a hu dels jutges de la regia cort i los altres oficials al justicia criminal.

Que los qui manifestaràn dites armes menors dins deu dies sien absolts

Item, Sa Excellència (no obstant, que los qui han tengut i tenen de les sobredites ballestes i arcabucets prohibits i prohibides, sens haver manifestat aquelles i aquells, són enconreguts en les penes ja per les dites reals crides estatuhides) volent usar de benignitat, estatuheix i ordena *que* si aquells tals dins deu dies après de la ^(fol.A3v) publicació de la present crida manifestaràn dits arcabucets i ballestes i faràn lo contengut en los dits capítols, vol haver per remesos i ab la present remet de les penes en dites reals crides aposades en que havien enconregut.

Qui tirarà ab ballesta o escopeta encara que no nafre²³ enconrega en pena de mort

Item, qui tirarà ab ballesta o escopeta o arcabuz, encara que sia de marca e tinga lo canó de tres palms e més, en la present ciutat o fora d'aquella e per tot lo regne, així en poblat com fora poblat, a alguna persona o persones, encara *que* no nafràs per lo tal tirar sia enconregut en pena de mort natural ipso facto.

Cóm s'han de portar les ballestes i escopetes per los poblats

Item, qui portarà les dites ballestes, escopetes o arcabuços sens parar per dita ciutat ni arravals d'aquella e per les ciutats, viles i lochs del present regne o arravals d'aquells; qu[i] no llevarà les nous de dites ballestes e de les escopetes i arcabuços, no apagarà la mecha i si serà de roda sens desarmar-lo de la roda i alçar lo gallet i llevar lo polvorí de l'acevador, i si fera de martellet sens baxar lo gallet i llevar lo polvorí de l'acevador, sien enconreguts si seràn persones honrrades ipso facto, en pena de perdició de dites armes i de vint-i-cinchi liures applicadores: lo terç a l'acusador o prenedor, encara que sia official, e les dos parts als cofrens de Sa Magestat; e si seràn plebeyes en pena de perdre les dites armes i de deu liures aplicadores ut supra.

Armes entoxigades

Item, mana Sa Excellència *que* ningú sia gosat portar treta ab ballesta entoxigada o altra qualsevol manera d'armes entoxigades; altrament enconrega en pena de mort natural o d'altres menors penes a arbitre de Sa Excellència i del Real Consell, segons la qualitat de les persones i del fet.

Quines espases són prohibides

Item, per quant d'algún temps ençà s'usa fer i portar unes armes, que encara que les nomenen espases porien més pròpiament dir-se asts per lo què són molt largues i molt estretes, ab les quals s'han comés alguns homicidis i nafres, per ço, Sa Excellència estatuheix, ordena i mana que ninguna persona de qualsevol estat, grau o condició que sia gose ni presumeixca, de dia ni de nit, portar de dites armes dites espases tan llargues i estretes ni altres qualsevol espases que tinguen la punta quadrada sinó plana, conforme a les espases communes; sots pena de perdre les dites armes i espases, les quals s'hajen de rompre encontinent que preses seràn, de tal manera que més no puguen servir per espases i los troços i guardes d'aquelles sien de l'official qui les pendrà. I si les persones qui les tals espases portaràn seràn plebeyes i de baxa condició enconreguen en pena d'estar quinze dies en la presó o altres majors penes a arbitre de Sa Excellència i del Real Consell; e si seràn persones de major condició enconreguen en pena de deu liures aplicadores als cofrens reals

23.- Vid. nota 24

de Sa Magestat, i en les mateixes penes encorreguen aquells que legitimament se provarà haver portat les dites armes i espases après de la reprovació d'aquelles ab lo present real edicte i crida, encara que no sien presos ab elles.

Quals punyals són vedats

Item, mana Sa Excellència que ningú de qualsevol estat o condició sia gose portar punyals o dagues, dits e dites vulgarment de grà d'ordi o de punta de diamant^(fol A4r), e agulles espartenyeres; sots la mateixa pena continugda en lo precedent capítol de les espases i en les mateixes penes en aquella apposades.

Que no-s facen ni guarnixquen dites espases ni punyals vedats

Item, mana Sa Excellència que algú mestre ni persona altra alguna no faça ni gose fer de les damunt prohibides espases i punyals, ni los espasers ni punyalers guarnir ni fer baines; sots pena de vint-i-cinch liures o atres penes majors, pecuniàries o corporals, a arbitre de Sa Excellència i del Real Consell ben vistes.

Revocació de licències de poder portar dites armes prohibides

Item, Sa Excellència revoca e ha per revocades totes e qualsevol licències de poder portar semblants armes per qualssevol persones e officials fins al dia de hui otorgades, axí per los governadors, justicies en lo criminal com per altres qualsevol officials del present Regne de València, tollent i llevant ad aquelles tot poder de otorgar semblants licències; sots decret de nullitat o de privació del salari de son ofici per temps de sis mesos, e si serà official qui no tindrà salari cert en pena de suspensió de son ofici per temps de sis mesos.

Que bandolers no sien receptats

Item, per quant la receptació i aculliment que-s fa dels malfactors és en molt gran dany de la República, com així trobant qui-ls recepte i reculle no puguen ésser presos i venir a mans de la justícia per a què puguen ésser castigats, per ço, Sa Excellència ordena i mana que persona alguna de qualsevol estat i condició que sia no gose receptar ni acullir, així dins la present ciutat com fora d'aquella ni en altres ciutats, viles i llocs del present regne, bandolers alguns qui bandolejaràn, no guardant lo que per furs del present regne està ordenat, ni criats d'aquells o de sa quadrilla, ni abandejats, ni condemnats a mort o altres penes, per fugir de les quals van fugits i amagats guardant-se de la justícia. I los qui contrafaràn encorreguen en les penes estatuïdes per furs, actes de cort, pragmàtiques i edictes reals i altres lleis del dit present regne o altres penes que donar-se-ls poràn a arbitre de Sa Excellència i del Real Consell. I que los justicies de les ciutats, viles i lochs del dit present regne hagen de pendre (podent-los haver) aquells tals bandolers, bandejats, processats i condemnats com damunt és dit, tenint noticia d'ells; lo que sinó faràn ans en la persecució i captura d'aquells seràn negligents encorreguen en les penes per furs i altres lleis del present regne estatuïdes i en altres que donar-se-ls porà a arbitre de Sa Excellència i del Real Consell.

Cóm s'han de vendre los verins mortals

Item, com per fur del sereníssim rei Alfonso en lo any ·mcccc· i deset sia provehüt i ordenat que los verins mortals, ço és: arcenit, argentuiu, solimany e altres qualsevol verins sien, venuts e liurats a les gents que menester los hauràn per certs apothecaris o especiers, als quals per los jurats de la ciutat, vila o lloch del regne e per los vehedors de la dita art

serà acomanat o permés, inhibint a tots i qualsevol altres de la dita ciutat e altres, exceptat aquells als quals serà açò manat e permés de vendre, donar e liurar algú verí a persona alguna; sots pena a cascún contrafahent per cascuna vegada que lo contrari farà de cinquanta morabatins. I és estat provehüt ab lo mateix fur que tots i qualsevol verins hajen a tenir aquells, als quals serà acomanat, sots bona e ferma tancadura e que ^(fol A5v) personalment ells o aquells, qui per ells principalment regiràn llurs obradors, tan solament los puixen vendre o lliurar; e si lo contrari serà fet lo senyor de dit obrador d'apothecaria o especieria encorrega en pena de cinquanta morabatins, applicadora dita pena en cascú dels dits casos: les dos parts als cofrens reals e la tercera a l'acusador. I de no ésser guardat i guardar-se dit fur s'han seguit i segueixen cascún dia molts danys i mals, desijant Sa Excellència obviar que més no se'n segueixquen mana que lo dit fur sia guardat i executat, sots les penes en aquell contengudes i altres que posar-se poràn segons l'ocurrència dels casos a arbitre de Sa Excellència i del Real Consell. E perquè ignorància no puixa ésser allegada se mana publicar per la present ciutat i lochs acostumats d'aquella i per les dites ciutats, viles i lochs del dit present regne necessàries, e guardes qui guardar-se ha.

Vespasiano Gonzaga Colona.

Vidit, Arrufat, pro regente;

Vidit, Don Gaspar Marrades Loctinent General Tesaaurari;

Vidit, Vidal i fiscí advocatus;

Vidit, Debas;

Vidit, Guerau.

Gaspar Melià.

Die ·xxviii· iunii, ·mdlxxv· retulit Honoratus Ioannes Borja tubicen publicus Valentiae se ho die simul cum aliis tubicinibus clangentibus, et tympanitis tympanizantibus publice e praeconizase praeinsertum regium edictum per loca solita dictae civitatis Valentiae, more solito.²⁴

Públicas a ·xxviii· del mes de juny de l'any ·mdlxxv·.

24.- El día vigésimo octavo del mes de Junio de 1575 (el 28 de Junio de 1575), el ilustre Juan Borja, dulzainero público de Valencia, informó de que él junto con otros, al son de dulzainas y tamboriles, había hecho público y pregonado el preinserto edicto regio por los lugares habituales de la dicha ciudad de Valencia, al modo habitual.

3

(fol 1.r.) Ordenanças de Su Excellencia para la gente de a cavallo *que* de nuevo se ha instituido en esta ciudad y en los quatro quarteles de la contribución della.

El Rey y por Su Magestad.

Vespasiano Gonzaga Colona, Príncipe de Sabioneda, Duque de Trayeto, Marqués de Hostiano, Conde de Fundi y de Rodigo, Visorrey, Lugarteniente y Capitán General en este reyno de Valencia y Capitán General de la infantería ytaliana de su Magestad en Piomonte y Lombardía, etc. Aunque muchas y diversas vezes se ha considerado de cuánta utilidad y provecho son los rocines que ay en los quatro quarteles de la contribución desta ciudad, para con ellos poder acudir a las partes y lugares deste dicho reino *que* necessario fuere, no se ha executado lo que convenía para conseguir dellos el fructo *que* parece que se puede sacar para la defensa deste reino, hasta que haviéndose últimamente mandado por nos tomar muestra de los dichos rocines (como por las personas a quien lo cometimos se hizo a los treze de noviembre del anno próximo passado) se ha hallado tanto aparejo y número dellos que sin dilatallo más (por lo que al servicio de Su Magestad, bien conservación y seguridad deste reino conviene y para que en él se esté con el apercebimiento y cuidado que en otras partes se acostumbra para las cosas de la guerra, pues assí de personas como de los más adherentes ay en este reyno el buen aparejo y recaudo *que* se puede dessear) nos ha parescido (siguiendo la orden que hasta aquí se ha tenido con la infantería desta ciudad) de reduzir los dichos rocines a compannías y ordenar las demás cosas que abaxo yrán expressadas, las quales en nombre de Su Magestad establecemos e instituímos, ordenamos ^(fol 1.v) y mandamos que sean inviolablemente observadas y guardadas por las personas a quien toca.

Primeramente, aunque se ha hallado mucho mayor número porque ay muchas personas que tienen a dos, tres y quatro rocines y algunos a cinco, y no es justo obligar a cada uno a que tenga a punto ni sirva *con* más de un rocín, y no son a este respecto más de dos mil ciento y quarenta y tres, havemos acordado de repartirlos en compannías s debaxo del gobierno de los capitanes que para ello se han nombrado.

A cada uno de los dichos capitanes se ha dado por memoria las personas que ha de tener en su compannía, sacados de los alardes *que* el día de la muestra se presentaron en ella, la qual se tomó por ante escrivanos de Su Magestad, y assí mesmo se les darán las patentes necessarias para *que* puedan viar de sus officios, y desde luego a los dichos capitanes se da facultad para *que* puedan tener en sus compannías un estandarte de la divisa que les paresciere y assí mesmo que nombren un alférez que le traiga, al qual dicho alférez para que con más voluntad sirva mandaremos despachar salvaguarda para que sea exempto de alojar huéspedes en su casa.

Los dichos capitanes han de repartir sus *compannías* por esquadras del número que les pareciere, de manera *que*, por lo menos, cada esquadra sea de quinze cavallos, porque, aunque esta orden sea más de infantería que de cavallería, parece que por ser el número de las *compannías* grande y de gente nueva, convendrá que assí lo hagan para *que* mejor se puedan regir y gobernar.

Y porque los dichos dos mil ciento y quarenta y tres personas *que* se han escripto están debaxo de las vanderas de infantería de los dichos quatro quarteles de las contribución desta ciudad, y no es justo que estén con dos obligaciones, mandamos que desde luego todos aquellos que estuvieren escriptos en las nuevas *compannías* de cavallos que de presente se instituyen, no sean tenidos ni obligados a servir en las *compannías* de infantería, para lo qual, desde luego, los exemimos dellas y mandamos que de aquí adelante no sirvan sino en las de a cavallo, ni estén debaxo de otro gobierno que de los capitanes que de nuevo se han creado.

Y porque en los dichos quatro quarteles ay quatro *compannías* de infantería y se podría entender que las dichas *compannías* se deshazían por las *que* de nuevo instituhimos, nos ha parecido declarar, como por tenor de las presentes declaramos, que las dichas *compannías*, no obstante, que sean de menor número no queden deshechas sino en el mesmo ser y estado que antes y con la misma obligación, aunque sea de menos gente pues es assí que ay muchos que no tienen rocines para servir en las de a cavallo, y por esto no es justo que sean exemptos, antes queden obligados a lo mesmo que antes debaxo del mando y gobierno de los mesmos capitanes de infantería o de los que en su lugar fueren nombrados por nos.

Item, porque se sabe que incurriendo en las penas que pusimos contra los que faltassen el día de la muestra dexaron muchos de presentarse en ella, y por esto han incurrido en las dichas penas, mandamos que si desde el día de la publicación de las presentes en diez días se presentaren ante el capitán o capitanes que tuvieren la gente de sus *compannías* en los lugares donde habitan los tales que no se presentaron en la muestra para *que* lo escriban y assienten en ellas, no sean executados. Y donde no, mandamos a los dichos capitanes ^(fol 2. v) y a cada uno dellos que los executen en las dichas penas que son de cincuenta libras, dos meses de cárcel y perdimiento del rocín o rocines que tuviere, los quales sean para las expensas del estandarte de la *compannía* y otras que se offrecerán.

Item, porque muchos de los rocines están sin sillas y frenos y sin ellas son de poca utilidad para el effecto que se pretende, para que al tiempo de la necesidad puedan servir y estén con la orden que conviene, ordenamos y mandamos que desde el día de la publicación desta en dos meses todas las personas *que* estuvieren assentadas debaxo de las dichas *compannías* y las que después se assentaren tenga cada uno una silla o freno, gineta o de la brida como más pudiere, y una lança de la gineta *que* no sea menor de diez y ocho palmos, so pena de cinco libras; y a los dichos capitanes mandamos que cumplido el dicho plazo de los dos meses tome cada uno muestra a la gente de su *compannía* en día que sea de fiesta para que vean como se cumple lo por nos proveido; y al que a ello faltare le executen en la dicha pena irremissiblemente y le *compellan* al cumplimiento de lo dicho executando su persona y bienes como le pareciere, que para ello le damos la facultad y *commissión* que necesario es.

Item, porque si adelante no se tuviese cuydado con saber si la gente de las dichas compannías está armada y a punto, como arriba se dice sería de poco fructo lo que se haze para que se sepa y entienda, ordenamos y mandamos a los dichos capitanes que cada quatro meses, por lo menos, tomen muestra a la gente de sus compannías en las partes y lugares que ellos sennalaren, como sea dentro del distrito de sus compannías, en día que sea de fiesta para que la gente no se distraja de sus negocios, y los soldados se abiliten y sepan entender los sones de la trompeta y andar en esquadron y exercitarse en las demás cosas de milicia; y al que faltare le executen en pena de cinco libras para los gastos de la compannía.

Y para que las compannías no disminuyan, mandamos que en haviendo los capitanes tomado muestra a los soldados de sus compannías, lo qual han de hazer luego como arriba se dize para que los conozcan y ellos sean conocidos, y en haviendo apuntado y tomado por lista los soldados con los rocines y sennas dellos, ningún soldado pueda vender ni venda el tal rocín que estuviere assentado si no fuere con causa justa y licencia de su capitán, y esto sea para comprar otro mejorando; y que para que no esté a pie se sennale el dicho capitán el tiempo que fuere conveniente para tornarle a encavalgar.

Y aunque ordenamos que las presentes se publiquen en esta ciudad y en los quatro quarteles de la contribución della, mandamos que los dichos capitanes dentro de tres días después de la dicha publicación se presenten en día que fuere de fiesta cada uno en su distrito, y hecha ostención de su patente junten los soldados que a cada uno se ha dado por lista para que ellos conozcan quién es su capitán y sepan que le han de obedecer, y los dichos capitanes harán las demás diligencias necessarias, advirtiendo a la gente de lo que han de hazer para el buen cumplimiento de lo que se ordena y para que cada uno sepa en qué ha de obedecer.

Ninguno de los familiares del Sancto Officio ha de servir en estas compannías contra su voluntad, y el que quisiere assentar en ellas será exemido de la obligación que tiene de servir en la compannía de a pie.

Ninguno de los del Centenar y Seca que se escribieron el día de la muestra ^(fol 2. v) de los treze del dicho mes de noviembre y que faltan por escribir, que viven y habitan fuera de los muros desta ciudad, ha de ser exempto, antes todos los que como dicho es viven fuera de Valencia han de servir en estas compannías, porque como se sabe, los del Centenar y Seca han de estar y residir dentro de la ciudad.

Y para que los soldados de las dichas compannías sirvan con más affición, mandamos que, assí como siendo soldados de a pie les están guiadas las armas, lo sean los cavallos y dichas armas que tuvieren y que son obligados a servir estando assentados en la memoria y lista de sus capitanes, y no puedan ser executados por deudas de ninguna qualidad que sean ni por causa alguna civil ni criminal en los dichos cavallos y armas, para lo qual desde luego, en virtud de las presentes, los damos por guiados y mandamos a todos los oficiales reales deste dicho reino, de cualquier grado y prehemencia que sean, que a ello no contravengan; so pena de la desgracia de Su Magestad y que proveheremos en ello.

Y como quiera que siendo como son los capitanes que havemos nombrado personas tan diligentes que viarán sus oficios como dellos confiamos, no ay para qué dezir ni encargarles más la execución de lo sobredicho y lo demás que para el buen progresso deste negocio conviene, pues que es cierto que lo harán con el cuydado que en estos principios conviene que se tenga, pues agora es más necessario que nunca.

Todo lo sobredicho es lo que al presente parece que se puede advertir, lo qual mandamos publicar para que ninguno pueda pretender ignorancia, y las personas a quien toca sepan lo que han de hazer, y si otras cosas pareciere que se deven reformar o proveher advirtiéndonoslo lo mandaremos mirar para que siendo conveniente se haga. Lo demás se remitte a la prudencia de los dichos capitanes, en testimonio de lo qual mandamos dar las presentes firmadas de nuestra mano, selladas con nuestro sello y referendadas por nuestro secretario, datado en el Real de Valencia a treinta de henero e mil y quinientos y setenta y seis años.

Vespasiano Gonzaga Colona.

Anthonio de Herrera.

4

(fol 1.r) Orden de Su Excellencia de lo que en esta ciudad de Valencia se ha de hazer, y a las partes a donde ha de acudir la gente della quando succediere rebato de día, y de noche.

Para que cada uno de los contenidos en esta orden pueda hallar lo que le toca, se han puesto en la margen los apuntamientos que se veen.

El Rey y por Su Magestad.

Vespasiano Gonzaga Colona, Príncipe de Sabioneda, Duque de Trayeto, Marqués de Hostiano, Conde de Fundi y de Rodigo, Lugarteniente y Capitán General en este reino de Valencia y Capitán General de la infantería italiana de Su Magestad en Piamonte y Lombardía, e haviéndose considerado por nos lo que para la defensa desta ciudad se devría hacer en caso que succediese un rebato de noche o de día, y la orden que en tales ocurrencias devría tener la gente; y haviendo inquirido la que por los visorreyes nuestros antecessores le dio para esto, y no hallando rastro de ninguna dellas, pareciéndonos que si esto no se pusiesse en execución y se assentase como conviene, viniendo el caso, todo sería confusión; para que cada uno sepa lo que ha de hazer, y las partes y lugares a donde ha de acudir, havemos ordenado las cosas siguientes.

Cómo se ha de tocar armas

Primeramente, para que se entienda que ay arma, y que ay enemigos, conviene que aya sennales que lo signifiquen y que la ciudad sea avisada con ellas. Y estas serán: que la torre y campanario del Asseu, el que lo tuviere a su cargo, toque la campana del Micalet a martillo con prissa y fuerça, para que se oya lo más lexos de la ciudad que ser pudiere, y no ha de cessar hasta que se le mande.

Torre del Guerau

El tocar de la campana de la manera que se ha dicho, ha de ser siempre que viere que la torre del Guerau hace fuegos firmes. Y quando (allende desto), la dicha torre tirare tres tiros de culebrina uno tras otro, que no tarde más de quanto pueda bolver a cargar.

Los jurados

Y porque la guarda que está en el Campanario del Asseu, se entienda que en haciendo los fuegos a prima noche se baxa, y desta manera no ay el recado que conviene, los Magníficos Jurados desta ciudad (a quien esto toca) han de proveher: que desde el día de la fecha desta en adelante toda la noche aya guarda en la dicha torre: porque mal se entenderá lo que ay en la mar, si no ay quien lo descubra y avise.

Torre del Guerau

Y las *sennales* que ha de haver, para con las quales se ha de tocar arma de día, serán las ahumadas continuas que la torre del Guerau hará, y los mismos tres tiros de culebrina que se ha dicho arriba que se tirarán de noche. Y estos con un poco de intervalo.

Que no se toquen camp[anas] durante el rebato

En tocando alarma, han de cessar todos los relojes de manera que no aya horas y se pierda el tino. Ni menos se han de tocar campanas en ninguna iglesia, y en tal tiempo como todo se confunda, habiendo indistintamente de correr al muro los soldados y vezinos por la orden que abaxo se dirá, no havrá para qué pedir el nombre los que están de guarda a los que acuden a la defensa dél.

Los jurados

En tiempos de sospechas, y *que* se entendiesse qué número de vaxeles de enemigos anduviesse por estas marinas de poniente, o *que* baxasse armada poderosa, podrán los dichos jurados poner tres guardas en la dicha torre, para *que* por sus tercios hagan centinela y no aya descuido. Y en el mesmo tiempo se terná cuenta de notar las *sennales* del Guerau desde este Real y de la torre más alta para poder avisar, en caso *que* se descuidassen los del Asseu.

Los jurados

En tocando arma, si fuere de noche, los magníficos jurados desta ciudad han de tener proveido que por todas las casas de la ciudad pongan por las ventanas lumbres para *que* la gente se vea. Y las mugeres y niños no saldrán de casa, pues bastará *que* atiendan a solo esto, lo qual cumplirán so las penas que los dichos jurados pusieren.

Los jurados

Assí mesmo, los dichos jurados proveherán desde luego los braseros *que* fueren necesarios para que en las murallas sobre las almenas (por los trechos que mejor paresciere) se pongan con lumbres de pez y resina. Y para esto, deputarán luego personas que estén a su cargo y lo executen quando viniere la ocasión con toda celeridad.

Qué portales han de quedar abiertos

Los portaleros y las personas a cuyo cargo está el abrir y cerrar los portales de la ciudad, en oyendo tocar arma, assí de día como de noche, cerrarán todas las puertas y cabe ellas estarán con las llaves en las manos. Solos quatro han de quedar abiertos un poco más tiempo por causa de recoger la gente de fuera. Pero ha de haver en ellos la guarda que abaxo se *sennalará*; que son: el portal de Sant Vicente, el de Quarte, y el de Serranos, y el portal del Real.

Los militares: capitán don Gaspar de Aguilar [y] capitán don Henrique Alpont

En tocando el arma, todos los cavalleros ciudadanos y personas militares, y assí mesmo don Gaspar Aguilar con su *compannía* de los exemptos, acudirán con toda diligencia con sus armas y cavallos a este Palacio Real, sin aguardar uno a otro, a donde se les ordenará lo que han de hazer. Y el capitán don Henrique Alpont, pues que tiene su *compannía* dentro de Valencia, la recogerá con toda diligencia y hará cavalgar la gente, y con ella, assí mesmo, acudirá al Real.

(fol 1 v) [Capitán] Don Eximén Pérez Joan

La compañía de las parrochias de Sancta Catherina, Sant Estevan, y Sant Salvador, de *quien* es capitán don Eximén Pérez Joan, ha de acudir al Real con gran presteza y brevedad.

[Que] la gente de a cavallo sal[drá] por el portal de los Serra[no]s y la de a pie por el del [R]eal

Y porque las calles por las cuales se viene al Real son estrechas, y siendo el rebato de noche podría haver confusión entre la gente de a cavallo y de a pie que huviessse de acudir, mandamos que la gente de a cavallo salga por el portal de Serranos y la de a pie por el portal del Real.

[D]ónde han de acudir las com[pa]ñías de la ciudad

Todas las demás personas desta ciudad que sirven debaxo de las banderas de parroquias y officios, con toda la presteza y diligencia possible, acudirán con sus armas a las partes que abaxo se dirá, proveidos de municiones, de pólvora y pelotas, sin faltar ninguno; so pena que los capitanes castigarán con todo rigor a los que faltaren como les mandamos que lo hagan.

[Qu]e para el acompañamien[to] de cada bandera se sennalen [des]de luego veinte y cinco sol[da]dos

Y porque si las banderas aguardassen para acudir a sus puestos a recoger primero la gente de sus compañías acudirán muy tarde, convendrá, que sin aguardar la dicha gente cada bandera, acuda al puesto que se le sennalará, que para su acompañamiento mandamos *que* cada capitán sennale desde luego veinte y cinco hombres; los más vezinos y propinquos de la bandera, que en sintiendo tocar arma accudan allí, con los cuales camine el Alférez a tomar el lugar que se le sennalará, como es dicho, a donde todos los soldados de cada compañía acudirán con toda brevedad a buscar su bandera.

[La] ciudad dividida en qua[tro] quarteles

Presupónese que toda esta ciudad se reparte en quatro partes: la una de las cuales será desde el portal de la Mar hasta el portal de Ruçafa; la segunda desde el portal de Ruçafa hasta el portal de Quart; la tercera desde el portal de Quart hasta el de la Trinidad; la cuarta desde el portal de la Trinidad hasta el portal de la Mar. A las dichas quatro partes, como se ha dicho, han de acudir las compañías que se dirán.

[Qu]atro plaças de armas en la [ci]udad

Y porque haviéndose repartido la ciudad en las dichas quatro partes, conviene que destas se escojan quatro plaças donde accuda a cada una dellas una compañía que aya de estar de respecto en ellas. Para effecto de acudir a las partes necessarias donde se les mandare, serán las siguientes:

[Capitán] Don Jaime Ferrer

A la plaça de Predicadores acudirá el capitán *don* Jayme Ferrer con su compañía de çapateros, passamaneros, sombrereros y obreros de villa y piedrapiqueros.

[Capitán] Don Pedro Rocca

Delante del hospital den Bou, portal de Ruçafa, acudirá la compannía del capitán don Pedro Rocca que es de mafianes, herreros, corredores de oreja, matalaseros, boteros y pelliceros.

[Capitán] Mossén Bernat Luis Vidal

A la plaça de la Misericordia del portal de Quart acudirá el capitán Mossen Bernat Luis Vidal con su compannía de la mitad del officio de peraires.

[Capitán] Mossén Augustín Artés

A la plaça de los Serranos acudirá el capitán mossén Augustín Artés con su compannía de barreteros, flaqueros, aluderos, blanqueros y veleros.

[Lo]s diputados

Ha de haver en las dichas plaças provisión de pólvora y municiones, lo qual han de proveher los diputados, y esto ha de estar a su cargo y desde agora, diputarán personas que estén a su tiempo con las dichas municiones.

[Lo]s jurados

Quatro de los magníficos jurados han de asistir en las quatro plaças sobredichas; uno en cada una, con algunos ministros suyos, para proveher, quando fuesse menester, de pan, vino, agua y otras cosas que la gente huviesse menester para refresco, quando huviesse peleado en el muro. Y han de tener barberos de respecto con sus aparejos, y lienço proveido para su cura.

[Senn]álase el puesto para ca[da] compannía

Y como arriba se ha dicho, para que en tocando el arma, las banderas que han de acudir al muro con los veinte y cinco hombres que para su acompañamiento se han de sennalar, es bien que sepan los puestos y lugares que han de guardar y a donde han de acudir, y assí mesmo, sepa la gente a donde han de hallar sus banderas, son los infrascriptos.

[Capitán] Mossén Philippe Penarroja

La bandera del capitán Mossén Philippe de Penarroja con su compañía de la parroquia de Sant Martín y Sant Andrés y el officio de carniceros ha de guardar el muro que ay desde el portal de la Mar hasta el de los Judíos y allí acudirá.

[Capitán] Don Christóval Feno[ll]et

La bandera del capitán don Christóval Fenollete con la compannía de pescadores ha de acudir a guardar el muro desde el portal de los Judíos hasta el portal de Ruçafa.

[Capitán] Don Vincente Valterra

La bandera del capitán don Vincente Valterra con su compannía de la mitad del officio de velluteros acudirá a guardar el muro desde el portal de Ruçafa hasta el de Sant Vincente.

[Capitán] Don Baltasar de Castell[ví]

La bandera del capitán don Baltasar de Castellvi con su compannía de la otra mitad del officio de velluteros acudirá a guardar el muro desde el portal de Sant Vicente hasta el portal de los Innocentes.

[Ca]pitán Monsoriu

La bandera del capitán Monsoriu, que es de la parrochia de Sant Joan, ha de acudir a guardar el muro desde el portal de los Innocenes hasta el portal del Coxo.

[Capitán] Pedro Pallarés

La bandera del capitán Pedro Pallarés con su *compannía* de texedores de lana y falteros ha de acudir a guardar el muro desde el portal del Coxo hasta el de Quarte.

[Capitán] Don Henrique Ferrer

La bandera del capitán don Henrique Ferrer con su *compannía* de la mitad del officio de perales ha de acudir a guardar el muro que ay desde el portal de Quarte hasta el portal de los Tintes.

[Capitán] Don Hierónimo Artés

La bandera del capitán don Hierónimo de Artés con su *compannía* de plateros, ^[fol 2r]esparteros, corregeros, carderos, caldereros, vanoveros y tragineros, ha de acudir a guardar el muro que ay desde el portal de los Tintes hasta el portal Nuevo.

Capitán Don Diego Villarasa

La bandera del capitán don Diego Villarasa, con su *compannía* de chapineros, corredores de coll, guanteros, texedores de lino, assaunadores, y molineros, ha de acudir a guardar la parte del muro del portal Nuevo hasta el portal de la Blanquería.

Capitán Don Christóval Mercader

La bandera del capitán don Christóval Mercader que es de sastres, calceteros, jabone-ros, ha de guardar la parte del muro que ay desde el portal de la Blanquería hasta el portal de los Serranos.

Capitán Mossén Perpinnán

La bandera del capitán Joan Hierónimo Perpinnán con su *compannía* de las parrochias de Sant Bartholomé, San Nicolás, Sant Lorenço, Sant Miguel y Sancto Thomás, acudirá a guardar la parte del muro que ay del portal de los Serranos al portal de la Trinidad.

Capitán Don Eximén Pérez Loriz

La bandera del capitán don Eximén Pérez Loriz, con su *compannía* de las parroquias de Sant Pedro y Sancta Cruz y officio de corderos ha de guardar el muro desde el portal de la Trinidad hasta el portal del Real.

Capitán Mossén Soler

La bandera del capitán Gostans Soler con su *compannía* a de armeros, pelleros, tintoreros de seda, lisseros y flaçaderos, ha de guardar el muro desde el portal del Real hasta el portal de la Mar.

Que las banderas estén en los portales, y en su guarda los veynte y cinco hombres que se han sennalado para ellas

Hase de advertir que en guarda de cada portal ha de quedar la bandera con los veinte y cinco hombres que arriba se ha dicho, que se han de sennalar para el acompañamiento dellas. Y las banderas se pondrán sobre cada portal, y serán los dichos soldados y banderas del Capitán en cuyo distrito cae la guarda del muro y portal, según arriba se á ordenado.

Que los militares que no estuvieren a cavallo se recojan al portal de la Mar

Todas las personas militares, y los demás que no estuvieren debaxo de bandera que no tuvieren cavallos, a pie con sus armas acudirán al portal de la Mar, para que assí se les mande lo que huvieren de hazer.

Que se abran, en tocando arma, las puertas que impiden el rodearse la ciudad por las murallas

Y porque las murallas están tan impedidas que la ciudad no se puede rodear por encima dellas, luego en sintiendo el arma todas las personas que tienen puertas en las dichas murallas, por donde se impide el tránsito dellas, las abrirán so pena que mandamos a los oficiales y soldados que havemos diputado para la guarda de las murallas; que si quando las banderas llegaren, no hallaren abiertas las dichas puertas, las rompan y echen en tierra sin aguardar otra orden.

Los jurados

Y haviendo de citar, como havemos dicho, quatro jurados en las plaças que se han senalado, los dos restantes, Racional y Síndico, asistirán en la Casa de la Ciudad para proveher desde allí lo que por nos les fuere ordenado.

Compañía de la Seca

La compañía de la Seca con su Capitán acudirá a la plaça del Mercado, a donde esta irá hasta que mandemos lo que huvieren de hazer.

Compañía del Centenar

La compañía del Centenar ha de acudir a la plaça del Asseu, a donde estará aguardando la orden que se le diere.

Los diputados

Los diputados, o parte dellos, estarán en la Casa de la Diputación, y otros en la Casa de la Munición para desde allí proveher de los pertrechos que se les mandare.

Compañía del Sancto Officio

La compañía de los familiares del Sancto Officio acudirá a la plaça de Sant Lorenço, y allí estará, teniendo el Alguazil Mayor especial cuenta que la Casa de la Inquisición se ronde muy a menudo, y poniendo centinelas en los puestos necesarios para que en tal noche no intenten de quebrar las cárceles o salirse algunos presos.

Juezes de corte

Por la mesma razón acudirá a la torre a donde son las cárceles públicas desta ciudad algún juez de corte con alguaziles, y assistirá allí hasta que passe el rebato y se sossiegue la gente, que por estar tan cerca de la plaça del Asseu no será menester otra guarda.

Justicia Criminal

El Justicia Criminal rondará por las calles de la ciudad, y lo mesmo harán los alguaziles y cabos de guaitas y todos los demás oficiales para que no se hagan insultos, y procurando, que como arriba se dize, aya lumbres en las ventanas y no anden mugeres por las calles vagando y estorbando a sus maridos.

Baile General

El Baile General o su Teniente embiarán su Alguazil con algunos ministros de su corte a la Morería, para que en ella assistan, ordenando que ningún nuevo advertido salga de su casa, y estén con la quietud que conviene.

Gobernador Don Hierónimo Cavanillas / Los militares que se recogerán al portal de la Mar

Y porque habiendo repartido los muros de la ciudad en quatro partes con quatro plaças de armas para acudir a cada una dellas, con la gente *que* de respecto ha de estar en las dichas quatro plaças, conviene nombrar quatro personas de qualidad a cuyo cargo esté cada una de las dichas quatro partes y tengan cuidado de ver si la gente que se á senalado para guarda de los muros á acudido y están por la orden necessaria; mandamos que el gobernador don Hierónimo de Cabanillas tenga a su cargo el quartel desde el portal de la Trinidad hasta el portal de la Mar, juntamente con las personas militares y los demás que no sirven debaxo de bandera que saldrán a pie, que havemos mandado que acudan al portal de la Mar.

Gobernador Don Luis Ferrer

El quartel desde el portal de la Mar hasta el portal de Ruçafa estará a cargo del gobernador don Luis Ferrer.

Don Luis Vique

El quartel desde el portal de Ruçafa hasta el de Quarte estará a cargo de don Luis Vique.

Don Joan Maça

El quartel desde el portal de Quarte hasta el portal de la Trinidad estará a cargo de ^(fol 2.v) don Joan Maça.

A las sobredichas quatro personas á de obedescer toda la gente que en cada uno de los dichos quarteles estuviere, y cumplir lo que ellos ordenaren tocante a la buena guarda y defensa del muro; y assí mesmo les han de obedescer los capitanes y gente de las dichas quatro compannías que havemos mandado estar de respecto en las quatro plaças que arriba se han senalado, pues cada compannía á de socorrer a cada quartel quando la necesidad se offresciere.

Capitán Don Onofre Scrivá, Capitán Don Diego Larroz [y] Capitán Don Francisco Pallás

Las compannías de a cavallo de Patraix y carrer de Quarte, de que son capitanes don Onofre Escrivá y don Diego Larroz, acudirán a Ruçafa a juntarse con la compannía de don Francisco Pallás, a donde estarán en un cuerpo juntas en el puesto que mejor les pareciere, y acabadas de juntar, o la mayor parte dellas, vernán a esta Casa Real para tomar de nos la orden de lo que huvieren de hazer. Y primero embiarán algunos cavallos hazia la mar que reconozcan y traigan aviso de lo que hallaren, de lo qual los dichos capitanes o sus alférez nos darán luego noticia.

Infantería del quartel de Patra[i]x y Ruçafa

Y con las dichas compannías de a cavallo se recogerá toda la gente de a pie que acudiere por aquella parte, y ellos también vernán hazia el Real con el capitán, alférez, sargento,

o cabos de esquadra que más a la mano se hallaren para poderlos guiar, y en tal caso, no aguarden la persona del capitán, o capitanes que estuviessen dentro de Valencia; y en caso que quando se tocasse arma los dichos capitanes se hallassen en Valencia, han de salir con toda diligencia a assistir con sus compannías.

Capitán Don Anthón Dixar, Capitán Don Pedro Carroz Eslava, Capitán Don Glaudio Grillet [y] Capitán Mossén Joan Hierónimo Camós

Las compannías de a cavallo de Campanar, carrer de Molvedre, Alboraya y Benimaçlet, de que son capitanes don Anthón Dixar, don Pedro Carroz Eslava, don Glaudio Bartholomé Grillet y Mossén Joan Hierónimo Camos, han de acudir al lugar de Benimaçlet, y allí juntas en un cuerpo en lugar cómodo estarán, y con ellas sus capitanes recogiendo la gente de a pie que a ellos accudiere, y embiando hazia la marina algunos cavallos a descubrir (como se ha dicho) con los de Ruçafa, y darnos han siempre aviso de lo que ocurriere; y los de a cavallo y de a pie, después de juntados, harán como arriba se ha dicho de los de Ruçafa.

La huerta de Valencia y capitanes della

Toda la demás gente de las compannías de a cavallo de la huerta desta ciudad cavalgarán en sintiendo el rebato, y con sus armas, juntamente con la gente de a pie, se estarán en arma sin salir de sus lugares, aguardando a lo que se les ordenare.

Todo lo sobredicho es lo que al presente ocurre y parece que se deve de ordenar y tener advertido para que cada uno sepa lo que á de hazer quando la necesidad sobrevenga, y para que más notorio sea a todos, havemos mandado imprimir las presentes, por lo qual, mandamos a los capitanes assí de a pie y de a cavallo, como a las demás personas a quien lo sobredicho, o parte dello toca, que a sus oficiales y soldados instruirán en lo que han de hazer y les den copias de las presentes para que mejor lo tengan entendido.

Datado en el Real de Valencia, a ·xxii· de setiembre [de] ·mdlxxvi·

Vespasiano Gonzaga Colona.

Antonio de Herrera²⁵

25.– Acto seguido, como apunte, aparece la siguiente frase manuscrita: “I es el célebre historiador de Indias”.

5

(fol A1r) Real crida i edicte sobre la delació de les llums après de tocada la campana de la queda, i sobre los vagabundos i altres coses concernents [a] lo pacífich estament de la present ciutat i dels poblats en aquella, feta per lo Excellentissimo Senyor Vespasiano Gonzaga Colona, príncep de Sabioneta, duch de Trayeto, marquès d'Hostiano, compte de Fundi i de Rodigo, capità general de la infanteria italiana de Sa Magestat en lo Piamont i Lombardia, llochtinent i capità general en lo present Regne de València.

(fol A1v) Ara ojats que us fan a saber de part de la Sacra, Cathólica i Real Magestat, i per aquella:

De part de l'Excellentissimo Senyor Vespasiano Gonzaga Colona, príncep de Sabioneta, duch de Trayeto, marquès d'Hostiano, compte de Fundi i de Rodigo, capità general de la infanteria italiana de Sa Magestat en lo Piamont i Lombardia, llochtinent i capità general en la present ciutat i Regne de València, que per quant per l'experiència se veu que de cascún dia se comenten diversos homicidis, furts, robos i altres crims i delictes en la present ciutat i arravals d'aquella, senyaladament de nit per persones poch tements a nostre Senyor Déu i la real correcció, en gran dany de la República i menyspreu i desacato de la justícia, per a obviar los quals, ja tsia per Sa Exellència ab delliberació del Real Consell, sien estades fetes i manat publicar diverses reals crides i edictes, prohibint la delació de cert género d'armes i altres coses; i en temps de la presidència d'altres llochtinents i capitans generals de Sa Magestat en la present ciutat i regne, se sien fetes altres diligències per al mateix effecte, totes les quals no han bastat ni basten a reprimir l'audàcia i temeritat de molts homicides i altrament delinqüents. Desijant Sa Exellència obviar dits mals i danys i conservar en tota pau, tranquilitat i quietut la present ciutat i poblats en aquella, i considerant que per a reprimir i refrenar la demasiada temeritat i audàcia de dits homicides i altres delinqüents, convé llevar a aquells, en quant sia possible, l'ocasió de fer dits homicidis i perpetrar dits delictes, i per a dit effecte (inter alia) prohibir i vedar la demasiada llicència que los poblats en la present ciutat i arravals d'aquella han i tenen d'anar i trastejar per los carrers i vies públiques de la present ciutat i arravals d'aquella a qualsevol hora de la nit sens llum, la qual és enemiga dels que mal fan. De la qual llicència ne nax i resulta molt gran facilitat per a cometre i perpetrar dits homicidis, robos, furts i altres delictes, per a reprimir los quals, etiam per disposicions forals del present regne, està dispost i ordenat que ningú puixa anar per la present ciutat sens llum, après *que* la campana, vulgarment dita del seny, haurà sonat i fet senyal de retraure-s cascú en sa casa; sots certes penes, la qual disposició foral, no obstant que fóra molt convenient, profitosa i necessària per al bon estament i govern de la cosa pública, empero d'algún temps a esta part s'ha

mal observat i guardat. Per ço, desijant Sa Excellència obviar a dits mals i danys, per lo que convé al servei de nostre senyor Déu i de Sa Magestat i bon govern de la cosa pública, sens derogació de dites reals crides i edictes, i per deguda observància de dita disposició ^(fol A2r) foral, a humil supplicació i instància dels procuradors fiscals de Sa Magestat i ab vot parer i deliberació del Real Consell, ab la present pública crida estatueix, proveheix i mana, sots les penes davall especificadores, les coses infra i immediate següents.

Que nengú vaja tocada la campana del Seny sens llum

I primerament, Sa Excellència proveheix i mana *que* qualsevol persona, de qualsevol llei, estat i condició sia, de hui avant no vaja, presumeixca, ni attente d'anar ni trastejar de nit per la present ciutat i arravals d'aquella sens llum, après que haurà tocat la campana vulgarment dita del Seny, la qual cascuna nit tocarà i senyalarà, tocases les huit hores de la nit en lo ivern i en lo estiu tocases les deu hores; sots les penes en dit fur apposades i contengudes i conforme aquell applicadores, ço és: sots pena de vint sous i d'estar en la presó fins agen pagat aquells, i en cas que les dites persones sien atrobades ab qualsevol armes offensives o defensives, ultra una espasa de la mida o més d'una vegada seràn axí atrobades anar sens llum, etiam que sols porten una espasa, sots pena de perdició d'aquella i d'altres qualsevol armes que ab sí portaràn i d'estar quinze dies en la presó sens remissió alguna.

Que los que estaràn vagabundos ixquen de la present ciutat dins tres dies i dins sis del regne

E més avant com l'experiència mostre de cascún dia que per la multitut dels vagamundos que en la present ciutat se troben i en aquella revenen, se fan i perpetren en la dita i present ciutat molts robos, mals i altres notables danys, lo que Sa Excellència, per lo que convé al servei de nostre senyor Déu i de Sa Magestat i al bé de la cosa pública, entenent obviar. Per ço, a supplicació i instància de dits procuradors fiscals i ab vot, deliber i parer del dit Real Consell, proveheix i mana que qualsevol persona que tinga offici i no usara d'aquell o no estiga ab amo i qualsevol altre vagamundo, dins tres dies après publicació de la present, en avant contadors, se-n vaja i aja de buidar i buide ab tot effectte la dita i present ciutat i terme d'aquella, i dins sis dies après següents, ixca i aja d'exir de tot lo present regne i anar-se-n fora d'aquell; sots pena, en cas de contravenció, de cent açots i altres penes pus greus i majors a arbitre de Sa Excellència i del Real Consell imposadores.

Que los hostalers ni bodegoners no acullen vagabundos

Item, considerant Sa Excellència que los dits vagamundos, o no-ls hi hauria en la present ciutat o no pararien i aturarien en aquella sinó í agués persones que receptassen o recullguessen aquells en llurs cases, proveheix i mana a tots hostalers, bodegoners i altres qualsevol persones de la present ciutat i arravals d'aquella, de qualsevol estat o condició que sien que, sots pena de deu lliures i d'altres majors penes a arbitre de Sa Excellència i Real Consell reservades, applicadores la mitat als reals coffrens de Sa Magestat i l'altra mitat a l'accusador, no acullguen dits vagamundos ni recepten aquells per menjar, beure, ni dormir en ses cases i posades, o per a altres qualsevol effectes sens donar rahó de dites coses a hu dels magnífichs jutges de la regia cort, dins dos dies après que aquells hauràn receptat.

^(fol A2v) **Que ninguna persona que no sia corredor puga vendre roba alguna en lo mercat**

E més avant, considerant Sa Excellència que sinó í agués expedició i forma de vendre les coses furtades no-s farien tants robos i furts, i que de molt temps a esta part s'han venut i acostumat de vendre en lo encantet o baratillo per los mateixos lladres o companyons d'aquelles o altres interposades persones les coses per aquells furtades i robades, per ço, proveheix i mana que persona alguna que no sia corredor no gose ni presumeixca, una hora ans de l'oració del vespre ni après d'aquella en qualsevol hora o part de la nit, baratar o vendre robes ni armes de qualsevol qualitat o especie o altres qualsevol coses en lo lloch o pas, per lo qual se va de la porta Nova al carrer de Conills, ni en lo encantet que està davant la sglesia de Magdalenes o en altra qualsevol part del mercat i lloch i carrers circumvehíns d'aquell; sots pena de perdre les tals armes, robes i coses, i d'estar deu dies en la presó i encara sots altres majors penes reservades a arbitre de Sa Excellència i del Real Consell. I perquè ignorància no puixa ésser allegada, mana Sa Excellència fer i publicar la present pública crida per la present ciutat i llochs acostumats d'aquella, i guardes qui guardar-se ha.

Vespasiano Gonzaga Colona.

Vidit Pasqual, Regens;

Vidit don Gaspar Marrades, Loctinent General Thesaurarii;

Vidit Monterde Fiscí, Advocatus;

Vidit Debas;

Vidit Vidal;

Gaspar Melià

Fonch publicada la present real crida a sis dies del mes d'octubre per la ciutat de València i llochs acostumats d'aquella. Any ·mdlxxvi·

6

^(fol 1r) Real crida i edicte sobre coses concernents [a] la pacificació de la present ciutat e quietut dels poblats en aquella, persecució dels delinqüents i prohibició de cert gènere d'armes, feta per lo Excellentíssimo Senyor Vespasiano Gonzaga Colona, príncep de Sabioneda, duch de Trayeto, marquès d'Hostiano, compte de Fundi i de Rodigo, capità general de la infanteria italiana de Sa Magestat en lo Piamont i Lombardia, llochtinent i capità general en lo present Regne de València.

^(fol 2r) Ara ojats que us fan a saber de part de la Sacra, Cathólica i Real Magestat i per aquella, de part de l'Excellentíssimo Senyor Vespasiano Gonzaga Colona, príncep de Sabioneda, duch de Trayeto, marquès d'Hostiano, compte de Fundi i de Rodigo, capità general de la infanteria italiana de Sa Magestat en lo Piamont i Lombardia, llochtinent i capità general en lo present Regne de València, que ja tsia ab diverses reals crides fetes, axí per Sa Excellència com per altres predecessors d'aquell, e últimament ab la que és estada feta sobre la delació de les llums tocada la campana del Seny, s'ha procurat de tenir en pau i tranquil·litat la present ciutat e poblats en aquella, e prevenir les coses que pareixen necessàries per a atallar les morts, robos e altres delictes que s'han acostumat de perpetrar e cometre en la present ciutat i arravals d'aquella per persones offenents [a] la divina Magestat e poch tements [a] la real correcció. Empero, per quant per l'experiència s'ha vist, e de cascún dia s'entén que los dits expedients e medis que fins a hui s'han pres no són bastants per a sostenir la present ciutat en lo dit quiet i pacífich estat que Sa Excellència desija. Senyaladament, que de poch dies a esta part s'ha experimentat e veu que los delinqüents han mudat les hores e pres per més commodes per a fer e cometre los delictes les de prima nit, e ans que toque la campana de Seny, per ço, desijant Sa Excellència obviar a dits delictes e donar nova forma e orde, com aquells s'escusen e atallen perquè ab més quietut e sossiego dels poblats en la present ciutat, aquella puga ésser millor regida e governada sens derogació de dites reals crides i edictes, ans bé a major corroboració d'aquelles a humil supplicació e instancia dels procuradors fiscals de Sa Magestat e ab vot parer i delliberació del Real Consell, ab la present pública crida estatueix, proveheix e mana, sots les penes davall escriptes, les coses immediate següents.

Que seguint-se brega, los que presents se trobaràn, apedillant lo nom del rei agen de seguir los delinqüents

E primerament, per quant s'ha vist per l'experiència, que cometent-se en la present ciutat alguns delictes, los malfactors se'n van i escapen ab son salvo, o per no trobar-se oficials en aquella ocasió e lloch hon lo tal delicte se comet, o perquè los que s'í troven no són part per a pendre los tals delinqüents ni los altres particulars que allí se repleguen i troben, donen, ni volen donar, favor i auxili als oficials reals per a capturar dits delin-

qüents, ans bé aquells s'estàn a la mira e altres no-s mouen de les portes de ses cases per a ajudar als oficials de Sa Magestat, lo que és contra furs i privilegis del present regne. Per ço, ^(fol A2v) Sa Excellència proveheix e mana que seguint-se en la present ciutat de València i arravals d'aquella, quistió, brega o rixa alguna entre qualsevol persones de qualsevol grau o condició o estament sien, de continent los que allí se trobaràn agen e sien tenguts perseguir los delinqüents, appedillant lo nom del rei, e accudir ab ses armes en seguiment del qui hauràn tengut e fetes dites quistions o bregues, e no deixen lo dit appellido e en seguiment dins la present ciutat o arravals d'aquella fins los tals delinqüents sien presos. E, si per cas, se recollien en alguna casa o cases se posen a la porta e circuexquen les dites casa o cases, e axí mateix si se recullien en alguna sglesia o altre lloch agen de guardar allí fins que sien llicenciats per los oficials reals principals *que* allí hauràn accudit; sots pena de sexanta sous e de quinze dies de presó e altres penes arbitradores per Sa Excellència, conforme a la negligència e remissió de cada hu, irremissiblement exhigidora per cascuna vegada que serà fet lo contrari.

Que recullint-se lo tal delinqüent en alguna esglesia o casa l'agen de circuir fins sien llicenciats per lo oficial real que allí estarà

Item, los qui veuràn o oiràn lo dit apellido e nom del rei, o altrament veuràn fugir algú que anàs en modo d'haver feta brega o mal de continent, agen d'appedillar lo nom del rei i seguir ab ses armes los tals delinqüents o fugints, no dexant dit seguiment dins la present ciutat i arravals d'aquella, fins los tals delinqüents sien presos per alguns oficials reals. E si per cas se recullien en casa o cases o sglesia o altre lloch agen de guardar allí fins sien llicenciats per lo oficial real principal que allí haurà accudit; sots la dita pena, arbitradora ut supra, per cascú e per cascuna vegada que serà fet lo contrari.

Que seguint-se brega, tots los oficials reals agen de seguir al delinqüent

Item, que seguint-se tal brega o bregues i delictes *que* tots los oficials reals de qualsevol qualitat que sien, que porten bastó i insignies de llurs officis, a noticia de qui pervindrà de continent agen d'accudir a la dita brega o envadiment e continuar lo dit appellido del rei e perseguir los tals delinqüents ab summa diligència, com són obligats per sos officis; sots pena de privació d'aquells i altra arbitradora per Sa Excellència.

Que seguint-se brega, tostemp que per Sa Excellència o regent o jutge de cort serà manat, se toque la campana de les hores

Item, que seguint-se dita brega o bregues i delictes, sempre que serà manat de paraula per Sa Excellència o per lo regent o per algún jutge de cort, s'aja de repicar la campana de les hores de la present ciutat; i començant de repicar los portalers dels portals de dita ciutat i los altres qui estàn en los dits portals, agen e sien tenguts a tancar los portals ab clau i no obrir aquells fins tinguen licència de Sa Excellència o del regent [de] la Real Chancelleria o d'algú dels altres doctors del Consell Criminal; sots pena de sexanta sous i altres, arbitradores ut supra, per cascú i cascuna vegada que serà fet lo contrari.

Que encara que no toque la campana i los por[talers] vegen venir algu[ns a mo]do d'haver fet brega, [tanq]uen dits portals

Item, etiam que en cas que no repicàs la dita campana ni fossen perseguits los tals delinqüents ab dit appellido i nom del rei, que los dits portalers, vent venir algú o alguns

fugint a modo d'haver feta brega o mal, agen e sien tenguts tancar los dits portals, o altrament detenir aquells que no ixquessen i appellidar contra aquells lo nom del rei; sots la desús dita pena e altres a arbitre de Sa Excellència reservades.

^(fol A3r) **Que en cas que lo delinqüent exirà fugint fora lo portal agen de seguir aquell fins sien licenciats per lo official real principal**

Item, que si per cas los tals delinqüents exiràn fugint fora la ciutat o arravals d'aquella, per lo semblant agen de seguir aquells ab lo official o officials reals, i no deixen ni gosen deixar lo dit seguiment fins tant que dits delinqüents sien presos o fins sien per lo official real principal, qui a dit appellido haurà accudit, licenciats; sots dita pena per cascú i per cascuna vegada que serà fet lo contrari.

Que ningú gose receptor delinqüents

Item, que no sia persona alguna de qualsevol estament, grau o condició sia que gose occultar, receptor ni donar aviamment, ni altrament affavorir lo tal o tals delinqüents; sots pena de receptor de delinqüents e altres a arbitre de Sa Excellència, atesa la qualitat del delicte arbitrades.

Que los officials reals facen ronda

E axí mateix, perquè ab més facilitat se puxen atrobar los dits delinqüents e altres, e capturar e pendre aquells, perquè reporten les degudes penes, proveheix e mana Sa Excellència que los portantveus de[l] governador, llochtinent d'aquell e lo justicia criminal e son llochtinent e los alguazir de governador e cap de guaites, cascuna nit de les oracions de l'Ave Maria en avant fins a molt tart, agen de rondar per la present ciutat ab molt cuidado e diligència, e regonèxer ab sollicitut les persones que trobaràn per aquella a fi que dits delinqüents sien perseguits. E mantenguts la ciutat e poblats en aquella en tota bona pau e tranquil·litat, açò empero, entés e declarat que los dits cap de guaites del dit justicia en lo criminal rondan e agen de rondar respectivament per ses parròquies e no ixquen d'aquelles ni dexen de fer dita ronda cascuna nit si ja no estaràn justament impedit, e que agen de servir en dita ronda lo orde que per Sa Excellència los serà senyalat; sots pena de sis lliures i d'estar deu dies en la presó cascuna vegada que contrafaràn, irremissiblement exhigidores del contrafahent. E de la mateixa manera Sa Excellència proveheix e mana als justicies dels arravals de la present ciutat e als llochtinents d'aquelles, rondan los dits arravals respecte a les matexes e sobredites hores sots les matexes penes.

Que los alguazirs i commissaris que seràn de ronda facen los officis sens exceptio de persones

Item, Sa Excellència proveheix i mana que los alguazirs que seràn de ronda i altres commissaris, los quals Sa Excellència és estat servit nomenar, per a què per lo semblant agen de rondar la dita present ciutat ab sos bastons e insignies d'alguazirs, sien solícits en fer dita ronda de les oracions de l'Ave Maria en avant, fins a molt tart i per totes les hores i temps que segons les ocurrencies dels negocis los seràn senyalats, advertint a aquells que no usen de complacències ab les persones que encontraràn sinó que facen i exercquen ab rectitut sos officis i sens differència de persones; sots pena de privació de l'offici i d'altres a arbitre de Sa Excellència.

Que en cada hu dels quatre portals hi aja un alguazir i dos verguetes per a regonèixer qui entrarà i exirà

E més avant, proveheix i mana Sa Excellència que en los quatre portals principals de la present ciutat *que* resten uberts fins a les deu hores de la nit, com són los portal del Real, dels Serrans, Quart i Sant Vicent, de ans de les oracions de prima nit fins que dits portals sien tancats agen d'assistir i assisteixquen un alguazir ab dos verguetes en cascú ^(fol A3v) d'aquells ab ses armes, conforme lo orde que per Sa Excellència los serà donat; los quals proveheix i mana regoneguen ab diligència los homens que entraràn o exirà, axí a peu com a cavall, per dits portals, a fi que los delinqüents ab més facilitat puguen ésser presos. Als quals dits oficials i portalers de dits i altres portals se mana serven i guarden en dita custodia de dits portals lo orde que apart d'aquesta per Sa Excellència los serà donat i se-ls donarà; sots pena de privació d'officis i altres penes, axí corporals com pecuniàries, a arbitre de Sa Excellència reservades.

Que s done als alguazirs i altres oficials deu lliures per cascún bandejat i aprocessat que pendrà

I perquè es just *que* axí los dits alguazirs com los altres demás oficials senten i reporten alguns útils de sos treballs, i encara los que no ho són. Per a què s'animen a fer lo que deven Sa Excellència s'offereix i promet donar a qualsevol de dits alguazirs o altres oficials deu lliures per cascún bandejat o aprocessat que aquells pendrà, i als que no seràn oficials quinze lliures, donant a aquells poder per a què puguen pendre los dits bandejats i aprocessats tota hora, i quant vendrà a mans d'aquells o tendrà ocasió de fer-ho entenen-ho a dir dels bandejats en lo bandeig general per casos qualificats i d'importància.

Que ningú puga estar parat en cantó ni en altra part ni puguen anar arreboçats

Item, per quant no s pot presumir cosa bona dels homens que de nit se trobaràn parats en los cantons dels carrers o places de la present ciutat o en altres parts d'aquells, i molt menys de les persones que axí de nit com de dia van tapades i reboçades per la present ciutat, axí a peu com a cavall ab capes llargues o curtes o en altra qualsevol manera, proveheix i mana Sa Excellència *que*, de hui avant, ningú se pare ni detinga en dits carrers, places, cantons ni altres parts de la dita present ciutat de nit i a hores sospitoses, sinó *que* cascú faça son camí directa via i entenga en los affers i negocis que li ocorren, i que, axí de nit com de dia, ningú presumexca anar axí a cavall com a peu ab capa llarga o curta o altrament reboçat ni tapat per la present ciutat o arravals d'aquella, sinó que tothom vaja ab la cara desenta i desembaraçada, de tal manera que puga ésser conegut; sots les penes en altres reals edictes conegudes i altres a arbitre de Sa Excellència, advertint i manant als dits oficials que tostemp que trobaràn semblants homens, axí tapats o reboçats, los agen de pendre i capturar i sens més dilació posar aquells en les presons reals de la present ciutat, i donar rahó a hu dels magnífics jutges de cort per a què s puga provehir conforme a justícia lo faedor.

Que no s puguen portar dagues, punyals ni agulles ab la punta de grà d'ordi o de diamant

Item, per quant per l'experiència se veu de cascún dia que s'han fet i perpetrat notables danys i morts ab agulles, dagues [i] punyals ja [d]alt prohibits, per ço, Sa Excellència pro-

veheix i mana que de hui avant no-s porten ni puguen portar dagues algunes ni punyals de punta de grà d'ordi o de punta de diamant, ne agulles de qualsevol manera, forma i espècie que aquelles sien; sots la matexa pena que per l'última real crida feta per Sa Excellència encorren los que porten arcabucets prohibits, servada la qualitat i condició de les persones com en dites reals crides es contengut. Manant s-hi, i segons ab les presents, se mana a dits alguazirs, commissaris ^(fol A4r) i altres officials tinguen particular diligència i cuidado d'executar lo contengut, axí en aquest com en los demés capítols de la present real crida; sots les penes desús dites, i perquè ignorància no puixa ésser allegada, mana Sa Excellència fer i publicar la present pública crida per la dita present ciutat i llochs acostumats d'aquella, i quart-se qui guardar-se ha.

Vespasiano Gonzaga Colona.

Vidit Pasqual, Regens;

Vidit Don Gaspar Marrades, Loctinent General Thesaurarii;

Vidit Monterde Fisci advocatus;

Vidit Vidal;

Vidit Salzedo;

Gaspa Melià.

Fonch publicada la present real crida a huit dies del mes de març per la ciutat de València i llochs acostumats d'aquella, any ·mdlxxvii·

7

(fol A1r) Real crida i edicte sobre la bona guarda i custodia de la present ciutat i Regne de València, sobre lo mal contagiós de peste que hi à en los regnes de Francia, Venecia, Lombardia i Sicilia, feta i provehida per lo Excellentíssimo Senyor Vespasiano Gonzaga Colona, príncep de Sabioneda, duch de Trayeto, marquès d'Hostiano, compte de Fundi i de Rodigo, capità general de la infanteria italiana de Sa Magestat en lo Piamont i Lombardia, llochtinent i capità general en lo present Regne de València.

(fol A1v) Ara ojats que us fan a saber de part de la Sacra Cathòlica Real Magestat del Rei nostre senyor e per aquella, de part de l'Excellentíssimo Senyor Vespasiano Gonzaga Colona, príncep de Sabioneda, duch de Trayeto, marquès d'Hostiano, compte de Fundi i de Rodigo, capità general de la infanteria italiana de Sa Magestat en lo Piamont i Lombardia, llochtinent i capità general en lo present Regne de València i c., que per quant Sa Excellència té notícia i sabiduria certa que en los regnes de França, Venecia, Lombardia i Sicilia se moren de peste i mal contagiós, volent prevenir en tot lo que humanament sia possible los perills que-s offerexen de no vedar los comercis, tractes i comunicacions de les dites ciutats i llochs contagiosos, ha determinat i manat ab vot i parer del Real Consell ésser feta i publicada la present pública i real crida, en i per la forma següent:

I primerament, Sa Excellència proveheix, ordena i mana que ninguna persona de qual-sevol estat o condició sia que vinga dels regnes de França, Venecia, Lombardia o Sicilia per mar o per terra, gose ni presumeixca entrar en lo present Regne de València, ne gose ne presumeixca portar ni fer portar per mar ni per terra roba alguna seva ni d'altra persona alguna, la qual vinga de dites parts; sots pena de confiscació de dites robes i altres penes corporals a arbitre de Sa Excellència resevades. I que ninguna persona domiciliada, estant o habitant en lo present regne, gose ne presumeixca feientment acullir ni receptar persona ni roba alguna que vinga de les dites parts i regnes, sots pena de la vida i confiscació de bens.

Item, Sa Excellència proveheix, ordena i mana que les persones que seràn diputades per fer la guarda en les fronteres dels regnes de Cathalunya i Aragó, no dexen ni permeten entrar robes ni persones algunes que vinguen de les dites parts i regnes de França, Venecia, Lombardia i Sicilia, encara *que* porten certificatòria de qualsevol part o lloch dels dits regnes o d'altres; sots les penes axí corporals com pecuniàries a arbitre de Sa Excellència reservades.

Item, Sa Excellència proveheix, ordena i mana que les desús dites persones que per a fer la dita guarda seràn diputades, no gosen ni presumeixquen ni dexen entrar persona alguna, encara que sia natural dels dits regnes de Cathalunya i Aragó, que no mostre certificatòria de la ciutat, vila o lloch d'hon serà natural, vehí o habitador i serà exit per a la present ciutat, i si portaràn robes i mercaderies algunes agen de mostrar i mostren axí mateix certificatòria de la ciutat, vila o lloch hon l'hauràn comprat i treta aquella;

sots les penes axí pecuniàries com corporals en cas de contravenció a arbitre de Sa Excellència reservades.

^(fol A2r) Item, Sa Excellència proveheix, ordena i mana que ninguna persona de qualsevol estat o condició sia, gose ni presumeixca entrar en lo present regne, encara que vinga d'Aragó i Cathalunya, ni en ninguna ciutat, vila o lloch del present regne puga ser acullit que no porte certificatòria e o bollatí de la persona o persones que seràn diputades i estaràn a la dita ralla del present regne per a fer dita guarda; sots pena (en cas de contravenció d'alguna de dites coses) de cinquanta lliures i altres penes, axí corporals com pecuniàries, a arbitre de Sa Excellència reservades.

Item, Sa Excellència proveheix, ordena i mana que los oficials qualsevol que sien en la ciutat d'Oriola, Alacant i Vila de Guardamar i altes qualsevol viles i llocs del present regne que estàn devés los regnes de Castella, de la part devés Murcia i Carthagenia, no dexten ni presumeixquen dexar entrar robes ni persones algunes en les dites ciutats, viles i llocs ni encara en lo present regne que no porten certificatòria de la ciutat, vila o lloch del Regne de Castella que estàn devés les dites ciutats de Carthagenia i Murcia; sots pena de cinquanta lliures i altres penes, axí corporals com pecuniàries, a arbitre de Sa Excellència reservades.

Item, que per quant ab facilitat porien alguns vexells en parts solitàries del present regne i hon estiguen lluny de poblat, acostar-se a terra i desembarcar en ella alguns passagers i mercaderies i altres coses, per a evitar semblants abusos Sa Excellència proveheix, ordena i mana a totes i qualsevol persones que estàn en custodia i guarda de les torres de la costa del present regne, axí de a peu com de a cavall, i a qualsevol atalladors, que no consenten ni permeten desembarcar ni acostar-se a terra en part alguna solitaria i lluny de poblat vexell algú per a què puguen desembarcar gent ni mercaderies algunes, per a què posades en terra puguen ser recullides per persones algunes; i si per cas fossen tants los vaxells i la gent tanta que no poguessen resistir a semblants desembarcacions de dites persones i mercaderies, en tal cas, hu dels dits atalladors i altres persones de dita torre que's trobaràn o tindrà notícia de semblant cas, ab tota diligència done avís i noticia del que passarà a les dites ciutats, viles i llocs en lo qual districte serà dita torre o puesto hon hi acostuma haver guardes camperes, per a què prenguen los justicia i jurats de la tal ciutat, vila o lloch la gent i armes necessàries, i aquells llancen i fassen anar del regne o los manen estar i residir en part solitaria fins que per temps de quaranta dies agen purgat, i que en après passat dit temps no'ls solten ni dexten anar sens primer donar avís a Sa Excellència; i si hauràn desembarcat roba en continent la fassen cremar, i les guardes que per interès de dinés o descuit faràn lo contrari seràn castigats en penes corporals, les quals ab tota rigor seràn executades per los jutges a qui toca i s'esguarda castigar aquells.

Item, Sa Excellència ordena i mana que axí los visitadors com los requiridors i altres qualsevol persones a qui toque i s'esguarda, estiguen vigilants en la custodia i guarda de totes les dites coses i sengles d'aquelles, sots pena (en cas de contravenció) de privació d'officis i altres majors a arbitre de Sa Excellència reservades.

^(fol A2v) I perquè les coses contengudes en la present pública real crida sien efectuades, complides i guardades, Sa Excellència proveheix i mana que la dita present pública i real crida sia preconizada axí per la present ciutat i llocs acostumats d'aquella com per altres qualsevol ciutats, viles i llocs del present regne, hon sia necessari i convinga per a què's

tinga la vigilància i cuidado que semblant negoci requereix, advertint a totes les persones a qui tocara la guardia i custodia del present regne que en cas de negligència i *contraven-*ció seràn executades les desús dites penes, axí en ses persones com en sos bens segon a Sa Excellència parexera, i quart-se qui guardar-se ha. Datat en lo real palacio a vint-i-quatre dies del mes de maig de l'any de la nativitat de nostre senyor Déu Jesucrist, ·mdlxxvii.

Vespasiano Gonzaga Colona.

Vidit Pasqual, Regens;
Vidit Vich, Loctinent General Tesaurarii;
Vidit Vidal;
Vidit Monterde Fisci, advocatus;
Gaspar Melià.

In curia xiii folio xxxx

A vint-i-cinch dies del mes present de maig de l'any present mil cinch-cents setanta i set, honorat Joan Borja, trompeta real i públich de la present ciutat de València, dix i relació feu ell en lo dia de hui, haver publicat la preincerta pública i real crida per la present ciutat de València i llocs acostumats d'aquella ab trompetes i tabals, i dit dia se publica en lo lloch del Grau de la Mar de la present ciutat en la forma acostumada.

8

^(fol. A1r) Ordinacions fetes per lo Excellentíssim Senyor Vespasiano Gonzaga Colona, príncep de Sabioneda, duch de Trayeto, marquès d'Hostiano, compte de Fundi y de Rodigo, capità general de la infanteria italiana de Sa Magestat en lo Piamont i Lombardia, Loctinent i capità general en lo present Regne de València ab delliberació dels magnífichs regent [de] la Cancelleria i doctors del Real Consell, per la bona administració de la justícia i breu expedició de les causes i negocis que-s tracten en dit Real Consell.

---

^(fol. A1v) {folio en blanco}

^(fol. A2r) ⁽ⁱ⁾ Primerament, attès i considerat que ultra dels furs i reals pragmàtiques consernents [a] la bona i breu expedició de la justícia, per al mateix fi i effecte són estades fetes molt bones i convenients ordinacions. Primerament per lo Illustríssim don Bernardino de Cárdenas, duch de Maqueda, tunch loctinent i capità general, publicades a onze de ianer [de] mil cinch cents cinquanta-i-sis; e après per lo Excellentíssim duch de Segorp, també tunch temporis, loctinent i capità general en lo present regne, publicades a tres de no[v]embre, any ·md· cinquanta-nou; e per lo mateix loctinent general, altres fetes a quatre de juliol, any ·md· sexanta; e après per lo illustre don Joan Lorens de Vilarasa, tunch regent [de] la Lochtinència General, publicades a ·xxii· de maig, ·md· cents sexanta quatre; e altres per lo mateix regent [de] la dita loctinència, fetes i publicades a ·xxvii· de nohembre, ·md· sexanta-i-sis; e per nos fetes i publicades a ·xxi· de nohembre, ·md· setanta-i-cinch, les quals ordinacions, ab lo discurs del temps, són estades en moltes coses abusades en gran dany de la dita bona i breu expedició de la justícia. Per ço, Sa Excellència, confirmant i renovant en quant menester sia les sobredites ordinacions, proveheix i mana que aquelles sien tengudes, guardades i observades juxt a lo sèrie i thenor d'aquelles, volent haver aquelles, de paraula a paraula, per insertades en quant no seràn contràries al que ara de nou Sa Excellència, ab les infrascrites ordinacions, estatuheix i ordena, ajustant algunes coses necessàries per al mateix fi de la breu i complida administració de la justícia.

⁽ⁱⁱ⁾ Item, attès lo gran abús que de poch temps ençà s'ha acostumat de fer, per los escrivans de les causes civils de la Real Audiència i d'altres tribunals del present regne en la recepció dels testimonis, rebent-los i continuant-los en rebedor, escrivint sumàriament i abreviada los dits i deposicions dels tals testimonis i no ad longum com aquells deposen, i après en absència dels testimonis allarguen les dites deposicions, lo que és contra ordre de justícia i molt perillós de continuar tota la veritat de la deposició d'aquells. Per ço, Sa Excellència, statuheix i ordena que d'ací avant los scrivans de dites causes no gosen ni presumeixquen continuar dits testimonis ni les deposicions d'aquells en dit rebedor de la desús dita manera, ans bé sien obligats de continuar i que continuen en la primera scriptura que faràn de les dites deposicions, i en presència dels matexos testimonis, llarga i extensament,

les tals deposicions de paraula a paraula, axí com los dits testimonis ho deposaràn i proferràn per sa boca, i que dita primera scriptura reste per al verdader original i registre de les dites deposicions, i que lo testimoni rebut i examinat, si sabrà escriure, s'aja de sotaescriure de sa pròpia mà en lo fi de les sues deposicions i si no sabrà escriure, aja de fer un senyal de una creu de sa pròpia mà, i que la còpia que-s donarà a les parts s'aja de donar de la dita primera escriptura. I si algún escrivà de dites causes farà lo contrari del que ab aquesta present ordinació és estatuhit i ordenat encorrega en pena de privació del trast i escrivania que tindrà en la cort formada de la Real Audiència sens remissió alguna, i si per cas lo tal escrivà no tingués trast en dita escrivania de la Real Audiència i rebés los tals testimonis en lloch o per altre escrivà que tingués trast en dita escrivania, sia lo tal escrivà punit en pena de cinquanta lliures per cascuna vegada que lo contrari aguès fet, applicadores, ço és: les dos parts als reals cofrens de Sa Magestat y la tercera part a l'accusador o denunciador si lo hi haurà, i no havent-lo-hi sia tot applicat als dits reals coffrens de Sa Magestat.

^(fol A2v) ⁽ⁱⁱⁱ⁾ Item, mes per llevar i escusar inconvenients i perquè axí convé a la bona direcció dels negocis, Sa Excellència proveheix i mana que dits escrivans de causes agen de rebre i continuar de sa pròpia mà los dits i deposicions dels testimonis que rebràn i no per medi de persona alguna, sinó en cas que aquells estiguessen malalts o absents, en los quals casos, tan solament puguen nomenar en son lloch per als dits effectes hu dels altres notaris escrivans de la cort, formada a voluntat dels magnífics regent [de] la Cancelleria o relador de la causa, ab sciencia empero i convocació de la part interessada, i que no sia sospitós a alguna de les parts per a què aquell, durant lo impediment o absència de l'escrivà de dita causa, pugua rebre per aquell i continuar los dits testimonis i altres actes que s'offeriràn fins cesse i aja cessat lo impediment de dit escrivà.

^(iv) Item, mes per llevar la gran superfluïtat que-s causa en l'escriptura de les deposicions dels testimonis, per los llarchs preàmbols que-s fan en aquelles, Sa Excellència proveheix, ordena i mana que los dits escrivans après d'haver continuat lo nom del dit testimoni i lloch, i en cas l'edat i qualitat d'aquell, deixada tota l'altra superfluïtat i preàmbol, continuen les deposicions senzillament d'esta manera: "super tali capitulo i capitulo, e dix que lo que sab és lo que-s segueix"; i que en lo fi de la deposició del primer testimoni se continuen tan solament ad longum los interrogatoris generals, i en lo fi de la deposició dels altes solament se interroguen sobredits interrogatoris generals referint-se a l'escriptura d'aquells, posada en lo fi de la deposició del dit primer testimoni, de manera que no se tornen a continuar i escriure ad longum dits interrogatoris generals i puix en lo dit primer testimoni estàn ja allargats.

^(v) Item, per quant en les causes possessories se fa grandíssim abús que sobre un mateix fet, que-s pot plenament provar ab tres o quatre testimonis, se-n donen vint, trenta i quaranta, del que resulta grandíssima confusió i treball insuportable per als jutges i gran vexació i despesa per a les parts que procuren de saber, ab lo escrivà de la causa, quants testimonis ha donat lo adversari i s'esforcen moltes voltes ab maneres il·lícites de sobrepujar de número dels testimonis produhits per la part altra. Per ço, Sa Execellència, proveheix, ordena i mana que los escrivans de dites causes, de hui avant, no puguen rebre, ni les parts produhir ne donar, sobre un capítol sinó fins en número de huit testimonis com sia versemblant que ab lo dit número de dits huit testimonis qualsevol fet i article se pugua bé i complidament provar. Si ja no fos en alguna causa o causes de tal qualitat i importància

que al relador de la tal causa paregués donar lloch que major número de testimonis se pogués en aquella donar, i si lo escrivà de les tals causes contra la forma de la present ordinació rebra més número de testimonis la deposició d'aquells supra numeraris sia de ninguna força i valor, i lo dit escrivà perda en tal cas tot lo emolument de dit procés i aquell dit procés i causa sia donada a altre escrivà.

^(vi)Item, atés lo gran abús que-s fa per los escrivans de les causes en continuar sezillament la posició dels actes que-s produheixen en les causes, dient i continuant tan solament fecit fidem et posuit, sens especificar los tals actes ni los calendaris d'aquells i dexant-los de insertar i cosir en los registres, del que-s segueix gran inconvenient que moltes voltes se porta lo procés i registre al relador de la causa, i los actes, o tots o alguns d'ells, resten en poder de l'escrivà i moltes voltes per la dita causa se poria seguir donar-se sentència sens haver vist tots los actes. Per ço, Sa Excellència, proveheix, ordena i mana que d'ací avant los escrivans de dites causes agen de continuar quant se farà posició^(fol. A3r) d'actes específica i individuament, quins i quals actes seràn posats i lo calendari d'aquells, i après consecutivament los agen d'insertar i cosir en lo registre abans que-l porte a la casa del relador; i que en la inserció i consució de dits actes lo dit escrivà tinga la necessària diligència, altrament que sia multat a arbitre del relador de la causa; i si algú de dits escrivans dexara de continuar la posició de tals actes en la forma sobredita que perda tots los emoluments de tal procés i aquell sia acomanat a altre escrivà.

^(vii)Item, Sa Excellència, proveheix i mana que los registres de les causes, tant civils com criminals, ni alguna part d'aquells, no sien comunicats a les parts ni a sos procuradors ni advocats si no és en preferència de l'escrivà de la causa; sots pena de cent sous per cascuna vegada que serà contrafet i de perdició dels emoluments de la tal causa a arbitre de Sa Excellència.

^(viii)Item, Sa Excellència, ordena i mana que ningú escrivà no tenint just impediment deixi d'assistir en la cort a les hores ordinàries, i que tenint just impediment aja de substituir algú notari de València, àbil i suficient, a coneguda del Magnfich Regent [de] la Real Cancelleria; i si lo contrari farà, per cascuna volta pague trenta sous, applicadors la mitat a l'Hospital General i l'altra mitat al[s] reals coffrens de Sa Magestat.

^(ix)Item, Sa Excellència, proveheix i mana que los dits escrivans no puguen posar calendari en ninguna escriptura abans que realment sia ordenada i escrita; sots pena de perdició del trast i de nullitat de la posició de dit calendari.

^(x)Item, Sa Excellència ordena i mana que en les hores de les assignacions que-s fan i tenen davant los reladors de les causes, los escrivans que allí han d'assistir, conforme a altres ordinacions, no puguen rebre les provisions que los reladors faràn de paraula, sinó que les continuen per escrits en presència del dit relador en algú quern que ab si aja de portar per a dit effecte, i que si per algú just impediment los escrivans de dites causes no seràn presents al fer i rebre dites provisions i axí serà necessari que sien rebudes per altres notaris en lloch de dits escrivans; que dites provisions, axí mateix, agen a ser continuades per escrits davant lo dit relador, i que los dits reladors no donen lloch en alguna manera que tals provisions se reben de paraula com se sia vist per experiència moltes voltes, que après les continuen d'altra manera que lo dit relador les ha fetes; i si ningú escrivà d'altra manera rebra dites provisions, sia privat del trast i que si no-l tendrà sia punit en pena de cent sous, applicadors ut supra, i que dita provisió sia tenguda per nulle.

^(xi)Item, Sa Excellència, proveheix, ordena i mana per a llevar lo grandíssim abús i cauthela que tenen les parts, per a impedir i embargar la publicació de les reals sentències, après que ja són posades en poder de l'escrivà de manament, per a publicar aquelles, de posar escriptures i actes i fer exhibició d'alguns instruments que podrien haver produhït abans que la sentència fos ordenada, proveheix Sa Excellència i mana, que hui avant, les dites parts, ni procuradors ni advocats d'aquelles, no presumeixquen de posar alguna escriptura ni ordenar ningun acte après que dita sentència serà en poder del dit escrivà de manament; sots pena de vint lliures applicadores als reals coffrens de Sa Magestat. Ni tampoch gosen ni presumeixquen de produhir ni exhibuhir ninguna carta o instrument públich que no sia rellevant per sa intenció; i si per cas produhiràn o exhibuhiràn alguna carta o instrument públich, per lo qual se retarda la publicació de la tal sentència, i après vist i examinat per lo relador i en son cas per lo Real Consell, ^(fol. A3v)s'entendrà que dita carta o instrument no és rellevant per a la causa; sia la part que haurà exhibuhit la dita carta condemnada en les causes majors de cinch-centes lliures en pena de sexanta lliures, i en les causes menors de cinch-centes lliures i majors de docentes en pena de trenta lliures, i en les causes de menor quantitat en pena de deu lliures, les quals penes sien applicades: la mitat als dits reals coffrens i l'altra mitat a la part contra qui lo tal acte o instrument serà produhit.

^(xii)Item, Sa Excellència, proveheix, ordena i mana per evitar tolre i reseca los diffugis de les parts i per abreviar los plets i causes que no sien admeses rahons algunes, als mandatos de cinch dies que-s despedeixquen per la Real Audiència a supplicació i instància de les parts que reporten sentències en favor; i aquelles tals són passades en cosa jutjada o encara que d'aquelles tals sentències se-n aja supplicat per a la cort de Sa Magestat, serà prestada caució de tal manera que sien exequibles, ans les dites rahons en res, no obstant, se passe avant en l'execució de les tals sentències reals. Si í à que no fossen rahons ni excepcions de les contengudes en lo fur del Sereníssim rei Don Alfonso posat en lo títol d'appellació de cosa jutjada, capítol ·xiii, i la part que axí posarà i presentarà les tals rahons als dits reals mandatos contra forma de la present ordinació, encorrega en la pena contenguda en lo fur de l'any mil cinch-cents quaranta-set, capítol ·xx, i que conforme al dit fur lo relador pugha lacerar i lacere l'escriptura de dites rahons.

^(xiii)Item, Sa Excellència, proveheix, ordena i mana que lo comprador de cort, demanant lo acte de venda de cort i lo acte de la possessió i del depòsit del preu per aquell offert, no puixa ésser forçat de pendre copia dels altres actes de llevaments ne fermances, ni altres que après de feta dita venda se faràn en lo registre, per quant dits actes no són necessaris per al dit comprador, i per consegüent, no ha de ser vexat en pagar més dels títols necessaris; i que si lo contrari és estat fet i abusat, de hui avant no puixa ésser tret en conseqüència, i que si algún escrivà de cort contrafarà sia castigat en pena de perdicó del salari del tal acte de venda.

^(xiv)Item, Sa Excellència, proveheix, ordena i mana que los escrivans de les causes criminals de la Real Audiència, de hui avant, sien molt diligents i solícits en continuar los actes de paus i treues que aquells reben i acostumen de rebre, i aquells continuats com convé lliuren i entreguen al escrivà, cap de taula de l'Escrivania Criminal de la Real Audiència, per a què aquell conforme a la obligació que té los tinga ben custodits i guardats en lo archiu de dita escrivania. Axí per lo que convé al Real Fisch de Sa Magestat com al mateix

interés de les parts; sots pena que si en açò tindran negligència seran punits i castigats en pena de cent sous per cascuna vegada que contrafaràn.

^(xv)Item, per quant s'ha entés que dits escrivans de dites causes criminals de la Real Audiència tenen gran descuit i negligència en portar les denunciacions i criminals acusacions que s presenten en dita Real Audiència senyaladament, les que presenten i posen parts privades al archiu de dita escrivania, a fi i effecte que aquelles sien assentades i continuades en lo llibre que en lo dit archiu per al dit fi i effecte és recondit per lo dit escrivà cap de taula, lo que és en molt notable prejuhi del dit Real Fisch de Sa Magestat, i contra tot orde i bon assento de dita escrivania i benefici de les parts interessades. Per ço, Sa Excellència, desijant que la dita negligència i descuit cesse i que de hui avant los dits escrivans sien diligents en fer lo que desús és dit, proveheix i mana que dins tres dies après que les tals denunciacions seran presentades i posades en poder dels dits escrivans, aquells sien tenguts i obligats de portar aquelles al dit escrivà cap de taula, per a què dites denunciacions sien assentades en lo dit llibre com convé i segons lo bon orde i assento i prà[c]tica de dita escrivania; i que axí mateix los dits escrivans sien molt diligents i solícits d'assentar los actes d'excarceracions i arrests i altres semblants actes que aquells reben en los processos que s porten en dita Real Audiència. Per ço, que los reladors de les tals causes los puixen ab facilitat veure i trobar quant sia necessari i que no ls continuen en altres llocs ni parts, sots pena de vint sous per cascuna vegada que seran atrobats contravenir a la dita present ordinació.

^(xvi)Item, Sa Excellència, proveheix, ordena i mana que sia observat ad unguem, lo fur fet per lo Sereníssim rei don Alphonso Primer, ab lo qual és dispost que en les causes d'appellacions no puga ésser propposada alguna cosa de nou ni feta alguna escriptura, salvant presentació de commissió après la qual sia per lo jutge assignat dia a oir sentència, salvada la producció d'escriptures públiques; i que si en dites causes contra la forma de dits furs alguna part o procurador d'aquella posara escriptures, encorrega en pena de cent sous, partidors ut supra.

^(xvii)Item, Sa Excellència, proveheix, ordena i mana que si d'alguna provisió feta en article de revisió conformatòria de la primera s'allegaran nullitats, i la part que tal allegació haurà feta subcumbirà en aquelles, encorrega en pena de vint lliures, partidores ut supra.

^(xviii)Item, Sa Excellència, estatuheix, proveheix i ordena que si per alguna de les parts littigants en lo procés serà posada més d'una escriptura resolutòria, contraforma del fur fet en les Corts de l'any ·md· sexanta-quatre, capítol ·lxix· que encorrega en pena de vint lliures pagadores per la part o per lo procurador que tal escriptura haurà posada, partidors ut supra.

^(xix)Item, per quant les escriptures i supplicacions i actes judicialment fets no deven ser ordenats ab superfluitat de paraules, sinó ab la resolució breu i substanciosa perquè la superfluitat i reiteració de paraules no necessàries no serveix sinó per a fatigar los jutges i enganar les parts, que per ser les escriptures llargues pensen que són més importants, essent tot al contrari. Com la veritat no consesteixca en moltes paraules, per ço, Sa Excellència, proveheix i mana, que d'ací avant, los advocats no ordenen, ni los procuradors no posen ni presenten les supplicacions, escriptures o actes judicials sinó que sien breus i resoluts, dexades totes superfluitats de paraules, altrament que dites supplicacions i escriptures i actes judicials sien lacerats per lo regent [de] la cancelleria o per lo relador de

la causa, i que lo advocat i procuradors que contrafaràn a la present ordinació sien punits per a primera vegada en pena de deu lliures, i per la segona en pena de vint lliures, i per la tercera en pena de suspensió d'ofici per temps d'un any.

^(xx)Item, Sa Excellència, proveheix, ordena i mana que les presents reals ordinacions comprenghen etiam les causes que al present hi haurà pendents en la Real Audiència prenent aquelles en lo punt en que estàn, i açò s'entenga en tots los tribunals i corts de la present ciutat respectivament.

Vespasiano Gonzaga Colona.

Vidit Pasqual, R.;
 Vidit Vic. Lochtinent Genneral Thesaurarii;
 Vidit Roc ca;
 Vidit Vidal;
 Vidit Monterde Fiscii, advocatus;
 Vidit Arrusar;
 Vidit Frigola;
 Vidit Banyatos;
 Vidit Salzedo;

Gaspar Melià

In curie, ·xiii·

De mandato Excellentissimi Domini Locumtenentis Generalis in prasencia Magnifici Regentis Cancellariam et aliorum Magnificorum Doctorum de Regio Consilio Civili supra dicte ordinationes fuerunt per me, Gasparem Melia Regium Scribam Mandati alta et intelligibili voce in regio palacio Valencia in aula dicta dels lecte et publicate praesentibus ibidem pro testibus Magnificis Andrea Martino Pineda Regio Scriba mandati, Joanne Lopez de Medinilla, Antonio Ferrer et Joachinio Alarcón Regiis Alguaziriis extraordinariis ac aliis quam plurimis Scribis, notariis, procuratoribus in multitudine copiosa ad id convocatis, die 24, julii, 1577.²⁶

Gaspar Melià

26.- Por orden del Excelentísimo Señor Lugarteniente General, en presencia del Magnífico Regente de la Cancillería y de otros Magníficos Doctores del Regio Consejo Civil, las supradichas ordenaciones fueron, a través mío, Gaspar Melià, Escriba Regio de la Comisión, leídas y publicadas, con voz alta e inteligible, en la sala llamada "dels" estando presentes allí mismo en calidad de testigos los Magníficos Andrés Martín Pineda, Escriba Regio de la Comisión, Juan López de Medinilla, Antonio Ferrer y Joaquín Alarcón, alguaciles extraordinarios del Rey, y muchos otros escribanos, notarios y procuradores, convocados aquí en copiosa multitud el día 24 de Julio de 1577.

Bibliografía

- ALDANA FERNÁNDEZ, S. (1999). *Valencia, la ciudad amurallada*. Valencia: Consell valencià de cultura.
- BELCHÍ NAVARRO, Mª P. (2006). *Felipe II y el virreinato valenciano (1567-1578). La apuesta por la eficacia gubernativa*. Valencia: Ed. Biblioteca Valenciana, Colección Duque de Calabria.
- BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, R. (2009). «Islam oculto, evangelización y represión inquisitorial», *Entre tierra y fe*. Valencia, Universitat de València, Servei de Publicacions.
- BENITO DOMENECH, F. (1992), «Un plano axonométrico de Valencia diseñado por Antoni Mancelli en 1608» en *Ars Longa, Cuadernos de Arte*, nº3. Valencia: Universidad de Valencia, Dpto. Historia del Arte.
- BURNS, R. I. (1967). «Un monasterio del siglo XIII: San Vicente de Valencia», en *Anuario de Estudios Medievales*, nº 4, trad. Concepción Yáñez. Barcelona: CSIC, Barcelona.
- CÁMARA MUÑOZ, A. (1998) *Fortificación y ciudad en los reinos de Felipe II*. Madrid: Ed. Nerea.
- CANET, J.L. y ROMERO, D. (2002). *Crides, pragmàtiques, edictes, cartes i ordres per a l'administració i govern de la ciutat i regne de València en el segle XVI*, (Vol. II). Valencia: Universitat de València, Servei de Publicacions.
- CISNEROS ÁLVAREZ, P. (2012). *La imagen grabada de la ciudad de Valencia ente 1499 y 1695*. Tesis doctoral dirigida por Dra. Dª Mercedes Gómez Ferrer Lozano. Valencia: Facultad de Geografía e Historia, Dpto. H^a del Arte, Universtat de València.
- CIVALE, G. C. (2010) «La formazione e l'ascesa di Vespasiano Gonzaga Colona, un principe italiano al servizio degli Asburgo (1540-1568)», en *Centros de poder italianos en la monarquía hispánica (siglos XV-XVIII)*. Madrid: Polifermo.
- CORBÍN FERRER, J.L. (1993). *De la plaza del ayuntamiento a San Vicente de la Roqueta*. Valencia: Ed. Federico Domenench, S.A.
- FURIÓ, A. (2009). «Els musulmans valencians, de la conquesta a les germanies» en *Entre terra i fe*, Valencia: Universitat de València, La fundación UV, Ministerio de Cultura – Gobierno de España, Bancaixa, Ajuntament de València, IVRC, RTVE.
- GONZÁLEZ CASTRILLO, R. (1992). «La pérdida de La Goleta y Túnez, y otros sucesos de historia otomana, narrados por un testigo presencial: Alonso de Salamanca», en *Anaquel de Estudios Árabes*, vol. III.: pp. 247-286.
- LLOPIS ALONSO, A. Y PERDIGÓN FERNÁNDEZ, L. (2010). *Cartografía histórica de la ciudad de Valencia: (1608-1944)*. Valencia: Universitat Politècnica de Valencia.
- NARBONA ARNAU, B. Y TORMO ALFONSO, V., *Historia del Santo Hospital General de Valencia (1512-1990)*. Real Academia de Medicina de la Comunidad Valenciana, Valencia, 2008.
- ORTS Y BOSCH, P. (1971). *Regalismo en el s. XVI. Sus implicaciones políticas en la Diputación de Valencia (dos cartas del virrey Vespasiano Gonzaga y Colonna a Felipe II)*. Año 1576. Valencia: Artes Gráficas.
- PEYRONEL RAMBALDI, S. (2012). *Una gentildonna irrequieta*. Roma: Editorial Viella.
- PINGARRÓN-ESAÍN, F. (2009). «Las parroquias de la ciudad de Valencia tras la conquista de 1238», *La ciudad de Valencia. Geografía y Arte*. Tomo 2. Valencia: Universitat de València.
- REGLÀ, J. (1964). *Estudio sobre los moriscos*, Valencia: Universidad de Valencia, Secretariado de Publicaciones, Intercambio Científico y Extensión Universitaria.
- (1978). *Aproximació a la història del País Valencià*. Valencia: L'estel.

- ROSSELLÓ I VERGER. (2004). «Vicens M., Tomás V. Tosca y su entorno ilustrado en Valencia. Obra autógrafa y atribuciones», en *Eria*, 64-65: pp. 159-176.
- SANCHIS GUARNER, M. (1997) *La ciutat de València. Síntesi d'Història i de Geografia urbana*. Valencia: Generalitat Valenciana, Ajuntament de València i Universitat de València.
- SARTHOU CARRERES, C. (1943). *Monasterios valencianos: su historia y su arte*. Valencia: Excma. Diputación provincial de Valencia.
- TEIXIDOR DE OTTO, Mª J. (1982), *València, la construcció d'una ciutat*. Valencia: Institució Alfons el Magnànim.
- (2006) «Cementerios y conventos. Transformaciones decimonónicas en el antiguo *raval* de la Boatella (Valencia)», en *Cuadernos de Geografía*, n° 79. Universitat de València-Facultat de Geografia e Història: pp. 19-52.

Recursos en red

Diccionari català-valencià-balear, Institut d'Estudis Catalans, Ed. Moll, URL: <http://dcvb.iecat.net/>; puesta en línea 2002.

Recursos audiovisuales

ANDRIOLA, F.; ROGGERI, R. (2011) *Un sogno di pietra, Vespasiano Gonzaga e Sabbioneta*. Roma: Storia in Rete e Associazione pro loco Sabbioneta.